

JAAR 2011 VERSLAG

Algemeen Pensioenfonds KLM

**JAAR
VERSLAG**

2011

Algemeen Pensioenfonds KLM

VOORWOORD

Voor u ligt het jaarverslag van het Algemeen Pensioenfonds KLM over het boekjaar 2011. In dit jaarverslag legt het bestuur verantwoording af over het gevoerde beleid en de behaalde resultaten. Tevens wordt de context geschetst waarin het pensioenfonds in het verslagjaar heeft geopereerd. Het gaat dan onder andere om de nu al drie jaar voortdurende economische crisis, de discussie over de houdbaarheid en toekomst van het pensioenstelsel, de grote aandacht voor lage dekkingsgraden en de mogelijke korting van pensioenen door sommige pensioenfonds. Het vertrouwen in de pensioensector is door deze ontwikkelingen onder druk komen te staan.

De genoemde onderwerpen kregen in het verslagjaar veel aandacht van het bestuur. De ontwikkelingen van de financiële markten zijn nauwlettend gevolgd. Daarbij is het beleid getoetst en is verschillende malen onderzocht of aanvullende maatregelen nodig waren. Verder heeft het bestuur in het verslagjaar, na een grondig onderzoek, de arbeidsvoorwaardelijke partijen dringend geadviseerd om nieuwe afspraken te maken over het premie- en indexatiebeleid. Deze nieuwe afspraken moeten het pensioenfonds meer sturingsmogelijkheden geven. Uit het onderzoek is duidelijk geworden dat de bestaande financiering niet meer in overeenstemming is met de ambitie. Zonder maatregelen zal de financiële positie van het pensioenfonds worden uitgehouden.

Het pensioenfonds besloot ultimo 2011 tot een gedeeltelijke indexatie van 1,5% voor actieve deelnemers en 1,2% voor pensioengerechtigden. In de loop van 2012 zal worden beoordeeld of aanvullende indexatie mogelijk is.

Over 2011 werd een totaalrendement van 4,9% behaald. Ultimo 2011 bedroeg het belegd vermogen van het fonds 5,4 miljard euro. De nominale dekkingsgraad per ultimo 2011 was 109,2%. Deze dekkingsgraad is vastgesteld nadat DNB begin 2012 bekend maakte dat de dekkingsgraad per 31 december 2011 vastgesteld moest worden met de gemiddelde rekenrente vanaf 1 oktober 2011.

Het bestuur dankt al diegenen die zich het afgelopen jaar hebben ingezet voor het pensioenfonds. In het bijzonder wil het bestuur de heer A.W. Gerritsma bedanken, die in december 2011 is teruggetreden als lid van het bestuur. De heer Gerritsma is vanaf 1982 onafgebroken betrokken geweest bij het pensioenfonds en was niet alleen een bron van kennis en ervaring, maar ook een zeer actief en betrokken bestuurder.

Amstelveen, 31 mei 2012

Het bestuur van het Algemeen Pensioenfonds KLM

Arend de Jong
vicevoorzitter

Gerard Lagendaal
vicevoorzitter

INHOUDSOPGAVE

Personalia	6
Algemeen	8
Doelstelling	8
Inhoud en kenmerken van de pensioenregeling	8
Organisatie	10
Kerncijfers	12
Belangrijkste gebeurtenissen in het verslagjaar	13
Ontwikkelingen na afsluiten verslagjaar	16
Bestuursverslag	19
Externe ontwikkelingen	21
Algemeen bestuurlijke zaken	25
Pensioenregeling en uitvoering	35
Beleggingen van het fonds	36
Het financiële beleid	43
Risicomanagement	50
Verslag verantwoordingsorgaan	54
Bevindingen en beoordeling Visitatiecommissie	57
Jaarrekening	67
Balans per 31 december	69
Rekening van baten en lasten	70
Kasstroomoverzicht	71
Toelichting algemeen	72
Toelichting op de balans	83
Toelichting op de rekening van baten en lasten	108
Overige gegevens	120
Bestemming van het resultaat	120
Actuariële verklaring	121
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	123
Bijlagen	125
Deelnemersbestand	128
Ontwikkelingen 2002 – 2011	130
Functies en nevenfuncties bestuur	134
Begrippenlijst	136

PERSONALIA

STAND PER 26 MEI 2012

Bestuur

Voorzitter

ir. E.H. Kok

Benoemd door de werknemers

drs. J. van den Brink, H. Egberts, drs. H.A. Essenberg, M.K.M. Ritsema

Benoemd door de KLM

drs. A.R. de Jong RC (vicevoorzitter), R. Kies, mw. drs. G.E. van der Landen, P.M. Schelvis RA, Mr. P.J.M. Jansen, drs. M.P.A. Stienen

Benoemd door de pensioengerechtigden

P.A. van Gent, G.K.R. Lagendaal (vicevoorzitter)

Secretaris

drs. E.J.J. Voorhoeve

Directeur

drs. B.A.A.M. van der Stee

Compliance officer

ir E.H. Kok

ALM-commissie

Voorzitter

mw. drs. G.E. van der Landen

Leden

drs. H. A. Essenberg, P.A. van Gent, mr. P.J.M. Jansen, R. Kies, G.K.R. Lagendaal, M.K.M. Ritsema

Audit committee

Voorzitter

P.M. Schelvis RA

Leden

P.A. van Gent, Algemeen Pensioenfonds KLM
R.C. Koster, Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel
P. Vanagt, Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel

Overige deelnemers

mr. drs. T.G.A. Keijzers RBA, uitvoeringsorganisatie
drs. E.J.J. Voorhoeve, uitvoeringsorganisatie
J. Hoogendam, uitvoeringsorganisatie

Beleggingsadviescommissie

Voorzitter

drs. H.H. van der Koogh

Leden

prof. dr. C.E. Beckers, prof. dr. D. Brounen, mw. dr. M.W.M. Donders, dr. C.L. Dert

Communicatiecommissie

Voorzitter

drs. H.A. Essenberg

Leden

mr. P.J.M. Jansen, R. Kies, M.K.M. Ritsema

Commissie pensioenzaken

Voorzitter

mr. P.J.M. Jansen

Leden

H. Egberts, P.A. van Gent

Verantwoordingsorgaan

Benoemd door de werknemers

C. Hoogeven, E.J. Reurich, J.J.N. Walter (voorzitter)

Benoemd door de KLM

M.J. Besseling RA, drs. S. Zaat RC, drs. G. Woelders RC (vicevoorzitter)

Benoemd door de Pensioengerechtigden

drs. J.H. Kas, E.J. Kruseman, drs. ing. J. Schaatsbergen

Deelnemersraad

Benoemd door de werknemers

m.A. Berkhemer, H.D. Nota (vicevoorzitter), C.J.M. Palmen, N. van der Plas,
mw. L.A. Silvis, H. van Steenis, F.A.G. van der Voort van der Kleij, E. Zwart

Benoemd door de pensioengerechtigden

W. Stijnman, P. Kuiken, mr. H.A. de Monyé, F.H. Reder (voorzitter)

Visitatiecommissie

drs. D. del Canho, drs. W. van Ettinger, mr. H. Nijssse (voorzitter)

Accountant

KPMG Accountants N.V., Rotterdam

Actuaris

MERCER Certificering B.V., Amstelveen

Uitvoeringsorganisatie

Blue Sky Group B.V., Amstelveen

ALGEMEEN

DOELSTELLING

De Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM heeft als doelstelling het verzorgen van een waardevast pensioen tegen acceptabele kosten waarbij belangen van alle belanghebbenden evenwichtig worden afgewogen. Het bestuur voert hiertoe een solide financieel beleid en toetst of arbeidsvoorwaardelijke afspraken in overeenstemming zijn met de wet- en regelgeving en uitvoerbaar zijn.

INHOUD EN KENMERKEN PENSIOENREGELING

De pensioenregeling van het pensioenfonds geldt voor alle werknemers in een grondfunctie met een dienstverband dat onder de KLM-cao valt en daarmee gelijkgestelden. De deelnemers betalen met een deelnemersbijdrage mee aan de financiering van de pensioenregeling. De pensioenregeling kent de hierna volgende pensioensoorten:

Het ouderdomspensioen bij het fonds kent twee regelingen. Een middelloonregeling voor deelnemers geboren op of na 1 januari 1950 en een eindloonregeling voor deelnemers geboren voor 1 januari 1950. Deelnemers die op 31 december 2005 deelnemer waren in het fonds hadden de keuze om tijdelijk tot 1 januari 2011 pensioen op te bouwen op basis van een eindloonregeling, daarna geldt opbouw op basis van de middelloonregeling. Als voor deze deelnemers arbeidsongeschiktheid is ingetreden in de periode tussen 31 december 2005 en 1 januari 2011, vindt de premievrije opbouw voor het arbeidsongeschikte deel plaats in de eindloonregeling en voor het eventuele arbeidsgeschikte deel in de middelloonregeling.

De *middelloonregeling* baseert het ouderdomspensioen op het gemiddeld over de gehele loopbaan verdiende salaris. Jaarlijks bouwt de deelnemer 2,25% van de netto pensioengrondslag op. Het totaal bereikbare pensioen is de som van het pensioen dat een deelnemer elk jaar over de in dat jaar geldende pensioengrondslag heeft opgebouwd. De reguliere pensioenleeftijd is in deze regeling 65 jaar. Een vervroegde pensioenleeftijd en deeltijdpensioen zijn onder voorwaarden mogelijk.

In de *eindloonregeling* wordt het ouderdomspensioen gebaseerd op het laatstverdiende salaris. Jaarlijks bouwt de deelnemer 1,75% van de netto pensioengrondslag op. De reguliere pensioenleeftijd is 63 jaar. Een flexibele pensioenleeftijd en deeltijdpensioen zijn onder voorwaarden mogelijk.

Ploegendienstpensioen wordt opgebouwd door deelnemers die in ploegendienst werken. Dit pensioen is een aanvulling op het ouderdomspensioen. Het ploegendienstpensioen gaat tegelijk met het ouderdomspensioen in. Met ingang van 1 januari 2011 wordt in de middelloonregeling geen afzonderlijk ploegendienstpensioen meer opgebouwd. Vanaf deze datum vindt de opbouw over ploegendienstbetalingen plaats binnen het reguliere ouderdomspensioen.

Prepensioen en overbruggingspensioen gelden alleen voor degenen die geboren zijn vóór 1950 en deelnemer waren op 31 december 2005. De prepensioenregeling biedt deze deelnemers de mogelijkheid om op de leeftijd van 61 jaar en 6 maanden te stoppen met werken. Overbruggingspensioen wordt uitgekeerd vanaf de ingangsdatum van het ouderdomspensioen tot de 65-jarige leeftijd. Het bestaat uit een AOW-vergoeding van maximaal 70% van de franchise en een premiecompensatie.

Nabestaandenvoorzieningen. Het fonds kent de volgende voorzieningen voor nabestaanden van deelnemers en pensioengerechtigden:

Een **nabestaandenpensioen** ter hoogte van 70% van het ouderdomspensioen dat tot aan het moment van overlijden is opgebouwd.

Een **facultatief nabestaandenpensioen** voor een extra dekking die er voor zorgt dat het nabestaandenpensioen bij overlijden 70% van het bereikbare ouderdomspensioen en ploegendienstpensioen is. De deelnemer en de partner kunnen gezamenlijk van deze verzekering afzien.

Een **Anw-hiaatpensioen** dat voorziet in een aanvullende uitkering aan de nagelaten partner van een deelnemer of gepensioneerde, die geen aanspraak heeft op een uitkering op grond van de Algemene nabestaandenwet (Anw). Net als bij het facultatief nabestaandenpensioen kunnen de deelnemer (of gepensioneerde) en de partner gezamenlijk van het Anw-hiaatpensioen afzien.

Wezenpensioen voor kinderen tot de 18-jarige leeftijd. Bij het volgen van een opleiding waarvoor recht op studiefinanciering bestaat, wordt het wezenpensioen uitgekeerd tot de 27-jarige leeftijd (middelloonregeling) dan wel tot de 25-jarige leeftijd (eindloonregeling).

Arbeidsongeschiktheidspensioen gaat bij volledige arbeidsongeschiktheid in na twee jaar arbeidsongeschiktheid. Bij gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid heeft de deelnemer recht op het pensioen wanneer de loongerelateerde WGA¹-uitkering op grond van de WIA² eindigt en de WGA-vervolguitkering begint. De deelnemer ontvangt het arbeidsongeschiktheidspensioen zolang de arbeidsongeschiktheid duurt, maar uiterlijk tot de normpensioendatum.

Aanvullend pensioen is een beschikbare premieregeling waarbij de premie direct wordt omgezet in aanspraken op ouderdomspensioen. Vanaf 1 januari 2007 worden geen nieuwe verzekeringen meer afgesloten voor het aanvullend pensioen.

Aangesloten werkgevers

Het pensioenfonds is een ondernemingspensioenfonds. KLM NV valt onder de werksfeer van het fonds, alsmede ondernemingen die tot de KLM-groep behoren. In dit kader zijn KLM Health Services en KLM Flight Academy, beide 100% dochters van KLM NV, eveneens aangesloten werkgevers.

¹ Regeling Werkhervatting Gedeeltelijk Arbeidsgeschikten.

² Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen.

Indexering (toeslagverlening)

Het pensioenfonds streeft ernaar om de opgebouwde pensioenaanspraken op basis van het aanvullend pensioen en de middelloonregeling jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de lonen volgens de cao van het grondpersoneel. Voor ingegane pensioenen en premievrije aanspraken streeft het fonds ernaar om deze jaarlijks aan te passen aan de geschoonde prijsindex. Het bestuur beslist jaarlijks in hoeverre het pensioenfonds pensioenrechten en pensioenaanspraken aanpast. Dit betekent dat er geen recht op indexatie bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre in de toekomst indexatie kan plaatsvinden. De indexatie financiert het pensioenfonds uit het beleggingsrendement.

ORGANISATIE

Het pensioenfonds heeft de juridische vorm van een stichting en wordt geleid door een bestuur. Binnen het fonds bepaalt het bestuur als hoogste orgaan het beleid. Het bestuur is bevoegd tot het nemen van besluiten die betrekking hebben op het pensioenfonds en de daarmee verbonden handelingen.

Bestuur

Het bestuur bestaat uit twaalf leden. Vier van hen worden benoemd door de werknemers, twee door de pensioengerechtigden en zes door de KLM. Het bestuur heeft een externe voorzitter benoemd, die geen stemrecht heeft. De voorzitter leidt de vergaderingen en bewaakt de zorgvuldigheid van de besluitvorming. Het bestuur benoemt een lid vanuit de groep deelnemers en pensioengerechtigden tot vicevoorzitter en een werkgeverslid tot vicevoorzitter.

Bestuurscommissies

Binnen het fonds bereidt een aantal bestuurscommissies en werkgroepen de besluitvorming in de bestuursvergaderingen voor. Het gaat om een ALM-commissie, een audit committee, een beleggingsadviescommissie, een communicatiecommissie en een commissie pensioenzaken. Voor specifieke onderwerpen worden ad-hocwerkgroepen ingesteld. De bevoegdheden van commissies zijn geregeld in terms of reference. De beleggingsadviescommissie bestaat uit vijf externe deskundigen; leden van het bestuur nemen als vertegenwoordigers van het pensioenfonds deel aan vergaderingen. De overige bestuurscommissies bestaan alleen uit bestuursleden.

Verantwoordingsorgaan

Het bestuur legt verantwoording af aan een verantwoordingsorgaan. Dat bestaat uit negen leden, die de KLM N.V., de deelnemers en de pensioengerechtigden vertegenwoordigen. Het verantwoordingsorgaan beoordeelt jaarlijks het gevoerde beleid, de uitvoering daarvan en de voor de toekomst gemaakte beleidskeuzen. Het oordeel van het verantwoordingsorgaan wordt gepubliceerd in het jaarverslag.

Deelnemersraad

In het kader van de medezeggenschap van pensioengerechtigden heeft het fonds naast bestuurszetels voor pensioengerechtigden, ook een deelnemersraad. In deze raad hebben acht vertegenwoordigers van de deelnemers en vier van de pensioengerechtigden zitting. De deelnemersraad heeft in overeenstemming met de wet een adviserende bevoegdheid.

Intern toezicht

Het wettelijk voorgeschreven interne toezicht wordt uitgevoerd door een visitatiecommissie. Deze bestaat uit drie onafhankelijke deskundigen. De visitatiecommissie beoordeelt het functioneren van het bestuur van het pensioenfonds. Daarbij richt de visitatiecommissie zich op bestuursprocessen en -procedures, de aansturing van het fonds en de wijze waarop het fonds de langetermijnrisko's beheerst. De bevindingen van de visitatiecommissie worden gepubliceerd in het jaarverslag.

Accountant en actuaris

Het fonds heeft KPMG Accountants N.V. als externe accountant en MERCER Certificering B.V. als certificerend actuaris aangesteld. Het bestuur heeft het hoofd actuariaat van de uitvoeringsorganisatie aangewezen als adviserend actuaris van het fonds.

Uitvoeringsorganisatie

De uitvoering van de taken van het fonds is uitbesteed aan de uitvoeringsorganisatie Blue Sky Group B.V. De uitvoering gebeurt op basis van dienstverleningsovereenkomsten, mandaten en service level agreements. Het bestuur heeft voor de representatie van het pensioenfonds in maatschappelijke contacten de directeur en een lid van het managementteam van de uitvoeringsorganisatie benoemd tot titulair directeur en secretaris van het fonds.

Het fonds is voor een derde aandeelhouder van de uitvoeringsorganisatie.

KERNCIJFERS

(bedragen in miljoenen euro's)

	2011	2010
Deelnemers		
Aantal actieve deelnemers	15.238	15.064
Aantal gewezen deelnemers	8.425	8.626
Aantal pensioengerechtigden	9.618	9.528
Totaal	33.281	33.218

Premies en uitkeringen

Premies exclusief extra premie en premiekorting	165,8	164,4
Extra premie	-	-
Premiekorting	- 8,5	- 8,6
Premies inclusief extra premie en premiekorting	157,3	155,8
Pensioenuitkeringen	144,6	138,5

Vermogen

Stichtingskapitaal en reserves	490,7	969,6
Voorziening pensioenverplichtingen	4.921,7	4.173,3

Nominale dekkingsgraad

109,2% 122,0%

Indexering

Pensioenrechten actieve deelnemers	1,5%	0,0%
Ingegane pensioenen en premievrije pensioenrechten	1,2%	1,4%

Beleggingen

Vastgoed	458,5	462,2
Aandelen	2.239,7	2.204,4
Vastrentende waarden	2.655,3	2.317,0
Overig	65,4	167,2

Totaal	5.418,9	5.150,8
---------------	----------------	----------------

Totaalrendement	4,9%	9,9%
Vijfjaarsgemiddeld totaalrendement	2,1%	3,3%
Tienjaarsgemiddeld totaalrendement	5,2%	4,4%

GEBEURTENISSEN 2011

BELANGRIJKSTE GEBEURTENISSEN IN HET VERSLAGJAAR

Het bestuur kijkt met gemengde gevoelens terug op het verslagjaar. Het bijzondere karakter van dit jaar komt het best tot uiting in de tegenstelling dat de waarde van de beleggingen eind 2011 hoger dan ooit tevoren was, maar dat door de lage dekkingsgraad en de grote onzekerheid over het economische herstel en de financiële markten besloten moest worden tot een gedeeltelijke indexatie. Aan deze situatie eind 2011 ging een roerig jaar vooraf, waarin het bestuur niet alleen de ontwikkelingen alert volgde, maar ook belangrijke besluiten heeft genomen gericht op de toekomst van het pensioenfonds.

Het bestuur heeft in het hele jaar met grote zorg de ontwikkelingen rond de euro en de dollar gevolgd. In de zomer leidde het dreigend faillissement van Griekenland tot sterk dalende aandelenkoersen en dalende rente. De koersen van obligaties van kredietwaardige landen steeg, de koersen van obligaties van minder veilige landen daalden. De dalende rente heeft dalende dekkingsgraden tot gevolg gehad. Eind juni 2011 bereikte de nominale dekkingsgraad nog een niveau van 129,4%. Aan het eind van het jaar was deze dekkingsgraad ruim 20 punten gedaald tot 109,2%. Hierdoor was het fonds in een reservetekort geraakt en trad het in 2009 opgestelde lange termijn herstelplan weer in werking.

In de periode na september herstelden de aandelenmarkten zich enigszins.

Het verslagjaar werd afgesloten met een totaalrendement op de beleggingen van 4,9%.

Ultimo 2011 bedroeg het belegd vermogen 5,4 miljard euro.

De verschillende ontwikkelingen zijn in 2011 nauwgezet gevolgd. De dekkingsgraad wordt op dagelijkse basis bepaald en regelmatig aan het bestuur gerapporteerd. Daarnaast zijn op verschillende momenten extra bijeenkomsten gehouden, om de situatie te bespreken en te onderzoeken of aanvullende maatregelen nodig zouden zijn. Het bestuur heeft ook veel aandacht gegeven aan de communicatie met belanghebbenden. Naast de publicatie van de maandelijkse dekkingsgraad en kwartaalcijfers op de website ontvingen alle deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden een persoonlijke brief over de financiële positie van het fonds en de mogelijke gevolgen daarvan voor de indexatie. Ook reageerde het pensioenfonds verschillende keren met nieuwsberichten op externe ontwikkelingen. In de 2e helft van 2011 is de communicatie nog uitgebreid met een digitale nieuwsbrief, waarvoor zich inmiddels ruim 2.500 deelnemers en pensioengerechtigden hebben aangemeld.

Het bestuur heeft in 2011 ook verschillende initiatieven genomen om de financiering en de houdbaarheid van de pensioenregeling op lange termijn te waarborgen. Daarbij heeft het bestuur goed voor ogen gehouden dat een pensioenfonds zijn middelen moet beleggen en daardoor afhankelijk is van de economische ontwikkelingen. Het pensioenfonds kan zich niet volledig aan de daarmee verbonden risico's onttrekken.

Naar aanleiding van de kredietcrisis in 2008 heeft het bestuur al maatregelen getroffen om de risico's te beperken. Zo werden in 2009 en 2010 eerst het renterisico en vervolgens het aandelenrisico gedeeltelijk afgedekt; ook werd het aandelenbelang terug-

gebracht van 45% naar 40%. Al veel langer dekt het pensioenfonds het valutarisico op de belangrijkste valuta af. Deze afdekkingen hebben effect op de beleggingsresultaten. In het verslagjaar valt vooral op dat door de sterke daling van de rente, de rentederivaten voor een grote positieve bijdrage zorgden. De valuta-afdekking leidde door de verzwakte euro echter tot een iets lager portefeuillerendement. De bijdrage van de aandelenopties op het totaalresultaat was in 2011 te verwaarlozen. Belangrijker is dat deze maatregelen worden ingezet om de risico's van het pensioenfonds te verlagen. Zonder deze risicobeperkende maatregelen zou de dekkingsgraad van het fonds op een lager niveau liggen.

Begin 2011 is het bestuur gestart met een onderzoek naar de financiering van het pensioenfonds. Aanleiding hiervoor waren onder andere de gewijzigde economische omstandigheden en de toegenomen levensverwachting. Twee derde van de daling van de nominale dekkingsgraad tussen 2006 en medio 2011 (per saldo 22%) werd immers veroorzaakt door de verbeterde levensverwachting. In het onderzoek werd het bestaande beleid in verschillende economische scenario's doorgerekend. De uitkomst was dat het bestaande financierings- en indexatiebeleid niet langer houdbaar is. Deze conclusie leidde eind juli tot een advies aan de arbeidsvoorwaardelijke partijen om het premie- en indexatiebeleid aan te passen. Een belangrijk onderdeel hiervan vormt de invoering van de mogelijkheid van gedeeltelijke indexatie op basis van een reële dekkingsgraad ('staffelindexatie'). Beoogd wordt het pensioenfonds meer sturingsmogelijkheden te geven. Het bestuur heeft de arbeidsvoorwaardelijke partijen verzocht om voor 1 oktober 2012 tot een akkoord te komen over de financiering. Mocht dit onverhoopt niet lukken, dan zal het bestuur uiterlijk in december 2012 zodanige maatregelen nemen dat de financiering en de ambitie met elkaar in overeenstemming zijn.

In 2011 zijn ook maatregelen voor de korte termijn genomen. De gedaalde dekkingsgraad en de onzekere economische vooruitzichten hebben het bestuur ertoe gebracht om grote terughoudendheid te betrachten bij de indexatie per 2012. In het verleden werd bij een dekkingsgraad van 105% of hoger volledig geïndexeerd. Tegen de hiervoor geschetste achtergrond achtte het bestuur het niet verantwoord dit beleid onverkort voort te zetten. In december nam het bestuur daarom het besluit om maximaal de helft van de voor indexatie beschikbare ruimte te gebruiken. Dit leidde uiteindelijk tot een indexatie van 1,5% voor de opgebouwde aanspraken van actieve deelnemers en 1,2% voor de ingegane pensioenen en opgebouwde aanspraken van gewezen deelnemers. Zonder deze maatregel zou de indexatie 3,03% resp 2,3% zijn geweest. Het bestuur heeft wel de mogelijkheid opengehouden dat later in 2012, na vaststelling van een nieuwe financieringsopzet en bij een structurele verbetering van de financiële markten, een aanvullende indexatie kan plaatsvinden.

Onderdeel van het indexatiebesluit was ook het gelijktrekken van de indexatiebepalingen in de verschillende reglementen. Voor pensioenreglement 2002-oud gold namelijk nog een andere indexatie, waarbij de financiering en toekenning mede afhankelijk waren van het gemiddelde rendement over de laatste tien jaar boven de rekenrente van 4%. Een eventuele toekenning van een indexatie stond daarbij dus los van de geldende

financiële situatie van het pensioenfonds. Het bestuur achtte een dergelijk beleid niet meer verantwoord en besloot, gehoord de instemmende reactie van de arbeidsvoorwaardelijke partijen en het positieve advies van de Deelnemersraad, tot wijziging van de betreffende reglementbepaling.

In het voorjaar van 2011 heeft het bestuur na grondige studie en diepgaande afwegingen besloten te gaan investeren in private equity. Doelstelling is om 10% van de aandelenportefeuille (4% van de totale portefeuille) te beleggen in private equity. Het bestuur heeft overwogen dat private equity rendement kan toevoegen aan het totaalrendement van het pensioenfonds. Met private equity beoogt het pensioenfonds te profiteren van de dynamiek die veel niet-beursgenoteerde ondernemingen, gefinancierd met private equity, te zien geven. Uiteraard staan hier ook risico's tegenover. Het bestuur heeft deze onder ogen gezien en verschillende risico's beperkt, onder meer door de allocatie te beperken tot 4% van de totale portefeuille, maar ook door kwaliteitseisen te stellen en toe te zien op een adequate personele bezetting van de beleggingsstaf.

Tegelijkertijd is besloten een deel van de aandelenportefeuille te beleggen in defensieve strategieën, waarmee beoogd wordt eenzelfde (of hoger) rendement te realiseren als bij reguliere aandelenbeleggingen maar tegen een lager risico. In 2011 is gestart met de herinrichting van de aandelenportefeuille als gevolg van deze besluiten; er zijn in het verslagjaar nog geen verplichtingen op het terrein van private equity aangegaan.

In 2011 zijn twee nieuwe groepen toegetreden tot het pensioenfonds. Met ingang van 1 januari 2011 voert het pensioenfonds de pensioenregeling van KLM Health Services uit. Vanaf 1 april 2011 zijn de werknemers van KLM Flight Academy deelnemer geworden in de pensioenregeling voor het grondpersoneel. Door beide toetredingen zijn zo'n 250 deelnemers in het fonds opgenomen. Ook op bestuurlijk niveau zijn in 2011 belangrijke stappen gezet. Het bestuur voerde begin 2011 de periodieke risico-analyse uit en is gestart met het verder vorm geven aan het integrale risicomanagement. Ook de eigen deskundigheid en functioneren heeft aandacht gekregen. Zo zijn profiel-schetsen opgesteld voor bestuursfuncties, is het deskundigheidsplan geactualiseerd en evalueerde het bestuur zijn eigen functioneren. Dit gebeurde door middel van individuele evaluatiegesprekken met bestuursleden en een gezamenlijke evaluatie. Verder waren er verschillende personele wijzigingen in het bestuur. Een belangrijke wijziging betrof de wisseling van het (externe) voorzitterschap. Na twee termijnen van drie jaar trad in augustus 2011 de heer D.J.D. Dees terug als externe voorzitter van het bestuur. In september benoemde het bestuur de heer E.H. Kok tot voorzitter.

Het pensioenfonds vernieuwde in 2011 ook de uitbestedingsrelatie met Blue Sky Group. In maart werden nieuwe dienstverleningsovereenkomsten getekend. Met de nieuwe overeenkomsten en de service level agreements per dienst, met de daaruit voortvloeiende managementrapportages, wordt voldaan aan de huidige maatschappelijke eisen ten aanzien van uitbesteding. Hoewel het pensioenfonds en Blue Sky Group nauw verbonden zijn en naar verwachting zullen blijven, is de relatie zakelijk met aandacht voor service en kostenbeheersing.

ONTWIKKELINGEN NA AFSLUITEN VERSLAGJAAR

Op 6 januari 2012 maakte DNB bekend de rentetermijnstructuur ultimo 2011 te baseren op een driemaandsgemiddelde over de periode 1 oktober 2011 tot en met 31 december 2011. Reden voor dit besluit waren de uitzonderlijke marktomstandigheden en de gebrekkige liquiditeit in het lange eind van de interbancaire swapmarkt, waardoor er te veel onzekerheid bestond over de prijsvorming op de interbancaire swapmarkt ultimo 2011. Door de gecorrigeerde rente (van afgerond 2,6% naar 2,7%) is de nominale dekkingsgraad per eind 2011 van het pensioenfonds gestegen met 3,7% van tot 105,5% tot 109,2%.

Omdat de marktomstandigheden niet zijn gewijzigd, heeft DNB deze lijn in het eerste kwartaal gehandhaafd. In april sprak DNB de intentie uit dit beleid voorlopig voort te zetten, in ieder geval tot duidelijk is wat de gevolgen zijn van de hoofdlijnen van het nieuwe financiële toetsingskader voor pensioenfondsen.

In verband met het in september 2011 ontstane reservetekort, had het pensioenfonds de mogelijkheid om een nieuwe lange termijn herstelplan in te dienen. Het bestuur heeft overwogen om dit te doen op basis van de bestaande financieringsopzet, maar uiteindelijk de voorkeur uitgesproken voor indiening van een nieuw plan als er ook een nieuwe financieringsopzet is. Gevolg hiervan is dat de jaarlijkse evaluatie van het herstelplan in februari 2012 heeft plaatsgevonden op basis van het plan van 2009. Hieruit bleek dat het oude herstelplan niet leidt tot een herstel naar het vereiste vermogen binnen de resterende termijn. Het bestuur heeft DNB geïnformeerd over de verschillende initiatieven die het bestuur heeft genomen ter verbetering van de financiële positie en verzocht om na totstandkoming van een nieuwe financieringsopzet alsnog een nieuw herstelplan te mogen indienen. Op dit moment heeft DNB nog geen uitsluitsel gegeven.

In januari verzocht KLM het bestuur om, mede in het licht van verwachte aanpassingen van regelgeving en arbeidsvoorwaardelijke voorstellen om de loonkosten van KLM te verminderen, de noodzaak van het rekening brengen van een herstell premie te onderzoeken, alsook de gehanteerde berekeningssystematiek. Indien zou blijken dat de herstell premie gehandhaafd moet worden, dan zou KLM in de gelegenheid willen worden gesteld deze na 2012 te voldoen. Het bestuur heeft onderzocht in hoeverre de met KLM overeengekomen financieringsopzet, vastgelegd in de uitvoeringsovereenkomst tussen het pensioenfonds en KLM, ruimte biedt en wat uitkomsten zouden zijn van eventuele alternatieven. Geconcludeerd is dat de huidige uitvoeringsovereenkomst zonder aanpassing van de financiële opzet geen ruimte biedt voor een afwijkende vaststelling van de herstell premie. Aanpassing van de financiële opzet is een verantwoordelijkheid van de arbeidsvoorwaardelijke partijen. Dit betekent dat de herstell premie voor 2012 gehandhaafd wordt. Het bestuur heeft evenwel besloten om, onder voorwaarden, de feitelijke incasso van de herstell premie vooralsnog aan te houden. Belangrijkste voorwaarden zijn dat het pensioenfonds te allen tijde tot incasso van de achterstallige herstell premie(s) kan overgaan en dat de volledige herstell premie uiterlijk in januari 2013 wordt betaald.

Met ingang van 1 april 2012 gaat het recht op AOW-pensioen in op de datum van de 65e verjaardag. Het bestuur heeft besloten de uiterste ingangsdatum van het pensioen te handhaven op de eerste van de maand waarin de deelnemer de 65-jarige leeftijd bereikt, tenzij de arbeidsvoorwaardelijke partijen tot andere afspraken komen. Inmiddels is bekend dat in het arbeidsvoorwaardelijk overleg hierover gesproken wordt; de uitkomst daarvan is echter nog niet bekend.

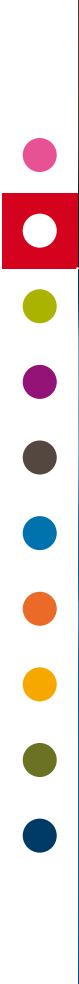
Na wekenlange onderhandelingen over de begroting 2013 viel op 23 april 2012 het kabinet Rutte. Op 12 september zullen nieuwe verkiezingen plaatsvinden. In de laatste week van april hebben vijf partijen, waaronder regeringspartijen CDA en VVD, een begrotingsakkoord op hoofdlijnen opgesteld, dat in mei verder wordt uitgewerkt en door het CPB doorgerekend. Het akkoord bevat ook afspraken met betrekking tot de pensioenen. Zo wil de gelegenheidscoalitie sneller tot verhoging van de AOW-leeftijd komen. Voornemen is om per 2013 de AOW-leeftijd in dat jaar met 1 maand te verhogen. In de jaren daarna zal de AOW-leeftijd – in stappen – verder worden verhoogd. Dit leidt ertoe dat uiterlijk in 2019 de pensioengerechtigde leeftijd van 66 wordt bereikt, en uiterlijk in 2024 een leeftijd van 67. Volgens het akkoord wordt in 2014 ook de pensioenleeftijd voor aanvullende pensioenen verhoogd naar 67 jaar. Dit betreft uitsluitend nieuwe opbouw. In aanvulling op de verhoging van de richtleeftijd, is de bedoeling dat de fiscaal maximale opbouwpercentages voor het aanvullend pensioen neerwaarts worden aangepast (Witteveenkader).

In het eerste kwartaal van 2012 leek sprake van verbetering van de financiële markten. Dit sloeg eind april echter om. Wereldwijd daalden de aandelenkoersen en de voor het pensioenfonds relevante rente heeft in mei een daling naar een ongekend laag niveau vertoond. Het effect van dit laatste op de dekkingsgraad wordt vooralsnog gedempt door het beleid van DNB om uit te gaan van een voortschrijdende driemaands gemiddelde. Belangrijke oorzaak van de rentedaling is de oplaaierende onrust in de eurozone. Voor het bestuur geven de ontwikkelingen aanleiding tot een verhoogde waakzaamheid.

BESTUURSVERSLAG
Stichting Algemeen
Pensioenfonds KLM

De ontwikkelingen van de financiële markten zijn nauwlettend gevolgd.

Hierbij is het beleid getoetst en diverse malen onderzocht of aanvullende maatregelen noodzakelijk waren, maar is vastgehouden aan het bestaande beleggingsbeleid en aan de risico beperkende maatregelen.

BESTUURSVERSLAG

EXTERNE ONTWIKKELINGEN

Financiële markten

Het jaar 2011 was een zeer bewogen beleggingsjaar. Zonder twijfel stond 2011 in het teken van de schuldenproblematiek in Europa, maar er waren meer gebeurtenissen die de financiële markten in beweging hielden.

Onrustige start van het jaar

Niet alleen economische gebeurtenissen hadden een impact op de financiële markten. Het jaar begon onrustig in januari met de start van de Arabische Lente in Tunesië. Uiteindelijk sloeg die onrust over naar andere Arabische landen zoals Egypte en Libië. De Arabische Lente kwam tot een hoogtepunt op 20 oktober 2011 toen de machtswisseling in Libië een feit werd. Terwijl de Arabische Lente zich voordeed in de zogenoemde frontier markets (onderdeel van de opkomende markten), vond er een belangrijke, treurige gebeurtenis plaats: de zeebeving in Japan op 11 maart. Deze veroorzaakte een tsunami die veel mensenlevens kostte en schade aanrichtte in Japan. Lokaal was de impact op de financiële markten desastreus. Mondiaal waren de gevolgen van een beperktere omvang. Zo was de daling van de MSCI World Index in de eerste dagen na de zeebeving 5%. De impact van de Arabische lente op de olie prijs was groter. De olieprijs (Brent) steeg 34% in het eerste kwartaal.

Schuldencrisis

Al snel verplaatste de aandacht van de financiële markten zich naar Europa. Medio april raakte de Griekse overheid in grote problemen en had het land nog slechts voor enkele weken voldoende geld. De rentespreads tussen Zuid-Europese obligaties en Noord-Europese obligaties begonnen verder uiteen te lopen, een eerste indicatie van de verdere verdieping van de schuldencrisis in Zuid-Europa. Zuid-Europese landen hebben in het algemeen hun relatieve arbeidskosten laten oplopen. Ze hebben daarmee hun concurrentiepositie verzwakt en zijn niet in staat dit op te vangen met een devaluatie van hun eigen valuta. In augustus groeide het bewustzijn dat het nemen van zware en noodzakelijke maatregelen onomkeerbaar is. Griekenland was technisch gezien niet failliet, maar was afhankelijk van een Europese levenslijn die frequent aangevuld moest worden. Hiervoor werd een noodfonds in het leven geroepen, het zogenaamde EFSF (European Financial Stability Facility). Een complicerende omstandigheid was de mate waarin (Europese) financiële instellingen obligaties op hun balans hadden staan van de zwakkere overheden. Deze landen, Griekenland, Italië, Ierland, Portugal en Spanje stonden steeds meer onder druk om hun financiën op orde te krijgen. Ondertussen verloor na de zomer de markt steeds verder het vertrouwen in deze landen en onder druk van deze markt werden 'Austerity Measures' (bezuinigingsmaatregelen) doorgevoerd. Zo probeerden de landen van de Europese periferie het vertrouwen terug te winnen en ook hun opgelopen financieringsrente terug te dringen. De stress op de financiële markten nam in de tweede helft van 2011 enorm toe.

De schuldencrisis bleef niet alleen in Europa. De crisis die zich in de zomer van 2011 voordeed in de Verenigde Staten (VS) had betrekking op het bereiken van het wettelijk plafond van leningen door de Amerikaanse federale overheid. Diepgaande verschillen

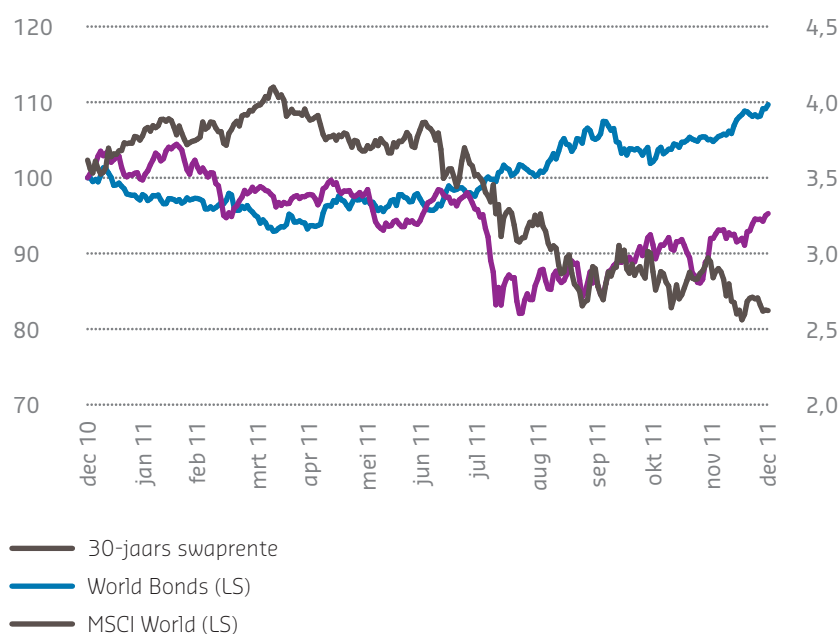
van inzicht tussen de Democraten en de Republikeinen (met name de conservatieve vleugel daarvan) speelden hierbij een rol. Deze onenigheid zorgde voor twijfel omtrent de afloop, wel of geen verruiming van de schuldpositie. Mede daardoor werd het vertrouwen verder negatief beïnvloed. Het gevolg was een verlaging van de kredietwaardigheid van de VS op 5 augustus. De AAA-rating werd bijgesteld tot AA+ door één van de drie grote kredietwaardigheidsbeoordelaars, Standard & Poor's (S&P).

Economische gevolgen

De gebeurtenissen zoals hiervoor beschreven hadden onder meer als gevolg dat het wereldwijde consumentenvertrouwen daalde en dat ook investeringen aan de bedrijvenkant stagneerden. De onrust op de financiële markten versterkte deze daling, waardoor de economische groei in 2011 verzwakte.

Kenmerkend voor 2011 was het opkopen van staatsobligaties van landen die als zogenoemde 'veilige havens' werden gezien en tegelijkertijd de verkoop van risicovolle beleggingen als aandelen. Zoals de onderstaande grafiek laat zien, nam de stress sterk toe vanaf augustus 2011. De gelijktijdige daling van de aandelenkoersen en de rente betekende een negatieve ontwikkeling van de dekkingsgraad.

Rendementsverloop aandelen en obligaties in 2011 (linkerschaal) en ontwikkeling 30-jaars swaprente (rechterschaal)

De grafiek maakt ook duidelijk dat, indien er gekeken wordt naar de MSCI World Index, aandelen zich in augustus herstelden van de lage niveaus in augustus. Normaliter mag men tijdens het herstel van aandelenkoersen een daling van obligatiekoersen verwachten. In 2011 is dit niet gebeurd. Dit kan worden verklaard door de eerder genoemde

vlucht naar kwaliteit. De koersen van obligaties van AAA-landen stegen aanzienlijk, terwijl die van landen met een verlaagde kredietwaardigheid fors daalden.

Gevolgen voor pensioenfondsen

Het gevolg van de stijgende obligatiekoersen van zogenoemde 'veilige havens' (AAA-landen) voor het pensioenfonds is duidelijk waarneembaar. De marktwaarde van de verplichtingen wordt gewaardeerd op basis van de swaprentecurve en deze is aanzienlijk gedaald. Daling van een niveau van meer dan 4% medio 2011 tot ongeveer 2,5% ultimo 2011 (zie bovenstaande grafiek) stuwde de marktwaarde van pensioenverplichtingen steeds hoger op en had daarom een flinke impact op de dekkingsgraad. Per saldo was het totale rendement van de pensioenfondsen in 2011 sterk afhankelijk van de rentegevoeligheid (duration) van de beleggingen.

Pensioenen

Pensioenakkoord

Het kabinet bereikte in juni 2011 overeenstemming met werkgeversorganisaties en vakbonden over de verdere invulling van het in juni 2010 gesloten pensioenakkoord. De partijen werden het eens over maatregelen die de pensioenvoorzieningen betaalbaar moeten houden. Voor het huidige nominale contract hebben de sociale partners als alternatief een volledig flexibel (reëel) contract voorgesteld. Nadere invulling van de akkoordafspraken zal plaatsvinden op het niveau van ondernemingen en bedrijfstakken. De beoogde ingangsdatum is 1 januari 2014.

AOW

Volgens het kabinetsbeleid zou de AOW-leeftijd in 2020 naar 66 jaar gaan en voor de toekomst afhankelijk worden van de leeftijdsverwachting. Vanwege de ontwikkelingen op dit gebied was het vrijwel zeker dat de AOW-leeftijd in 2025 naar 67 jaar zou gaan. Het kabinet wilde het AOW-pensioen vanaf 2013 voor iedereen met 0,6% extra laten stijgen. Dat komt bovenop de normale verhogingen. Wie vanaf 2020 de AOW toch op 65 jaar wil laten ingaan, ontvangt een 6,5% lagere uitkering. Uitstellen van de ingangsdatum van de AOW (tot maximaal 70 jaar) levert per jaar een 6,5% hogere uitkering op. Met ingang van 1 april 2012 wordt de AOW niet meer uitbetaald vanaf de eerste van de maand waarin iemand de 65-jarige leeftijd bereikt, maar vanaf de dag waarop hij of zij 65 wordt. Flankerende wetgeving zorgt ervoor dat de einddata van sociale uitkeringen, zoals arbeidsongeschiktheidsuitkeringen (WIA) en nabestaandenuitkeringen (Anw), hierop zijn aangepast. Kort voor het opstellen van dit verslag is het kabinet gevallen en zijn in een tijdelijk begrotingsakkoord nieuwe afspraken gemaakt, die mogelijk tot een eerdere invoering van een hogere AOW-leeftijd leiden.

Waardeoverdracht

De Pensioenwet is zodanig aangepast dat er tijdelijk geen plicht tot individuele waardeoverdracht bestaat als deze waardeoverdracht leidt tot een bijbetaling door de oude of de nieuwe werkgever. De voorwaarden hiervoor worden vastgesteld in een Algemene Maatregel van Bestuur.

Governance en medezeggenschap

Op 31 januari 2012 stemde de Eerste Kamer in met het initiatiefvoorstel over medezeggenschap van gepensioneerden van de Tweede Kamerleden Koşer Kaya (D66) en Blok (VVD). De initiatiefwet regelt feitelijk de vertegenwoordiging van pensioengerechtigden in besturen van alle pensioenfondsen. De wetswijziging zou in werking moeten treden op 1 januari 2013, met een implementatietermijn van één jaar. De Eerste Kamer nam bij de behandeling ook een motie aan, waarin de regering wordt opgeroepen om te regelen dat jongeren worden vertegenwoordigd in pensioenfondsbesturen.

In juli 2011 publiceerde minister Kamp het voorontwerp van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen. Met deze wet wil het kabinet de wettelijke regels voor het bestuur van pensioenfondsen en de medezeggenschap in de fondsen grondig herzien vanwege de steeds complexere omgeving waarin fondsen hun werk moeten doen. De doelstellingen van de wet zijn: versterking van deskundigheid, evenwichtige vertegenwoordiging van risicodragers en stroomlijning van organen. In het najaar legde de minister een wetsontwerp voor aan de Raad van State, met de intentie om het wetsvoorstel nog in 2011 in te dienen bij de Tweede Kamer. Op 24 februari 2012 diende minister Kamp het wetsvoorstel in bij de Tweede Kamer. De wet biedt pensioenfondsen de mogelijkheid te kiezen tussen twee bestuursmodellen: een paritair bestuur, bestaande uit vertegenwoordigers van de belanghebbenden, en een onafhankelijk bestuur. In dit laatste model wordt bestuur gevormd door aangestelde (externe) bestuurders en hebben de belanghebbenden een toezichthoudende positie. Bij het paritaire model is het aantal werkgeverszetels afhankelijk van een eventuele maximering van de werkgeverspremie. De zogenoemde 'one tier board' is in het voorstel vervallen. Voor het interne toezicht zouden ondernemingspensioenfondsen de keuze krijgen tussen een Raad van Toezicht (RvT) of een jaarlijkse visitatie. Bij keuze voor een RvT, krijgt dit orgaan verschillende goedkeuringsrechten op bestuursbesluiten. De huidige deelnemersraad en het verantwoordingsorgaan worden vervangen door één nieuw orgaan: de deelnemers- en pensioengerechtigdenraad. Het bestuur legt verantwoording af aan dit nieuwe orgaan. Verder voorziet het voorstel in de verplichting om in het jaarverslag te rapporteren over de samenstelling van de organen van fonds naar leeftijd en geslacht en over de wijze waarop in het beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met duurzaamheid en mensenrechten. Het kabinet streeft ernaar het wetsvoorstel in 2012 in het parlement te behandelen zodat het in 2013 in werking kan treden. Ook bij dit wetsvoorstel geldt voor verschillende bepalingen een invoeringstermijn van één jaar.

In 2011 nam de Eerste Kamer ook het wetsvoorstel bestuur en toezicht aan. Deze wet, die zich primair op ondernemingsbestuur richt, regelt onder meer een maximering van het aantal toezichtfuncties bij grote rechtspersonen. Zo mag een bestuurder ten hoogste twee commissariaten hebben en kan een bestuurder niet tevens voorzitter zijn van een raad van commissarissen (rvc) van een grote rechtspersoon. Een commissaris mag ten hoogste vijf commissariaten hebben, waarbij een voorzitterschap van een Raad van Commissarissen voor twee telt. Met commissariaten zijn gelijkgesteld andere statutair geregelde toezichthoudende functies. Afhankelijk van de omvang van hun vermogen en premie-inkomsten zijn pensioenfondsen grote rechtspersonen in de zin van deze wet. Dit betekent dat bij benoeming van bestuursleden of interne toezicht-

houders rekening moet worden gehouden met de wettelijke maximering. De sector heeft er eind 2011 bij de ministers van SZW en Justitie op aangedrongen voor pensioenfondsen een aparte regeling te treffen, gegeven het specifieke karakter van pensioenfondsbesturen en het interne toezicht.

Toezicht

De Nederlandsche Bank voerde in 2011 een groot aantal thema-onderzoeken uit. Zo werd onderzoek gedaan naar de organisatie en kwaliteit van het integraal risicomanagement en naar opzet en bestaan van crisisplannen. Over de uitkomsten van deze onderzoeken rapporteerde DNB in haar pensioenfondsen seminar van september 2011. Het onderzoek naar crisisplannen leidde in november 2011 tot een beleidsregel op grond waarvan ieder pensioenfonds voor mei 2012 een crisisplan moet hebben opgesteld. Deze plannen moeten betrekking hebben op snelle en sterke dalingen van de dekkingsgraad die ingrijpende maatregelen nodig maken. In vervolg op een onderzoek in 2010 bij verzekeringsmaatschappijen onderzocht DNB in 2011 de kwaliteit van pensioenadministraties van pensioenfondsen. Andere thema-onderzoeken hadden betrekking op integriteit van vastgoedbeleggingen, kwaliteit van de verstrekte toezichtgegevens, de werking van de governance en variabele beloning.

Per 1 januari 2011 is de 'beleidsregel deskundigheid van bestuurders en commissarissen' van DNB en de AFM in werking getreden. Op grond van deze beleidsregel is de toetsingsprocedure aangescherpt. Zo moet het pensioenfonds bij melding van voorgenomen benoemingen ook diploma's en certificaten tonen en het gehanteerde profiel en de motivering van het bestuur meezenden. Ook nodigt de toezichthouder voorgedragen bestuursleden regelmatig uit voor een gesprek.

ALGEMEEN BESTUURLIJKE ZAKEN

Wijzigingen in bestuur en bestuurscommissies

In augustus 2011 is de heer D.J.D. Dees na twee termijnen teruggetreden als voorzitter van het pensioenfonds. Het bestuur benoemde in zijn vergadering van 27 september 2011 de heer E.H. Kok tot voorzitter. Verder stopte in december 2011 de heer A.W. Gerritsma als bestuurslid. Gedurende 2011 was er in het bestuur een vacature door het terugtreden van de heer R. Smit eind 2010. Het bestuur heeft met inachtneming van het bestuursprofiel de heren P.J.M. Jansen en M.P.A. Stienen benoemd tot bestuurslid.

Het bestuur dankt de heren Dees en Gerritsma voor hun inzet voor het pensioenfonds. Het bestuur wil in het bijzonder stilstaan bij het terugtreden van de heer Gerritsma. Hij is bijna 30 jaar onafgebroken betrokken geweest bij het pensioenfonds. Het bestuur heeft de heer Gerritsma ervaren als een zeer betrokken bestuurder met een grote pensioenkennis en een niet afnemende inzet.

Bestuursactiviteiten

Twee onderwerpen domineerden de bestuursagenda in 2011. Dat betrof enerzijds de vermogenspositie van het fonds vanwege de ontwikkelingen op de financiële markten en anderzijds het onderzoek naar de financiering van het pensioenfonds op lange termijn.

Het bestuur heeft in 2011 de ontwikkeling van de financiële markten nauwgezet gevolgd. Daarbij stond het regelmatig stil bij de effectiviteit van het beleid en mogelijke aanvullende maatregelen. Het bestuur ontvangt periodiek rapportages over de financiële positie. De dekkingsgraadrapportage wordt bij standen beneden 110% dagelijks verstrekt. Verder bespreekt het bestuur ten minste in iedere bestuursvergadering, en waar nodig tussentijds, de financiële situatie en mogelijke scenario's. De ontwikkelingen rond Griekenland en de sterk dalende rente in het najaar gaven bijvoorbeeld aanleiding tot extra bijeenkomsten. Hoewel in vergaderingen gesproken is over mogelijke aanvullende maatregelen, besloot het bestuur af te zien van extra beschermingsmaatregelen of wijziging van het beleggingsbeleid. Het bestuur stelde namelijk vast dat bestaande beschermingsmaatregelen (rentehedge, APO's en valutahedge) op zich een goed effect hadden.

Belangrijkste beleidsonderwerp van 2011 was het advies aan de arbeidsvoorwaardelijke partijen over de financiering van het pensioenfonds. Na grondige voorbereidingen stelde het bestuur op 4 juli 2011 de eindrapportage van de ALM-studie over de financiering vast. Het bestuur heeft het rapport eind juli aan de overlegpartijen aangeboden met aanbevelingen voor wijzigingen in het premie- en indexatiebeleid.

In het laatste kwartaal was de indexatie per 2012 een belangrijk onderwerp in het bestuur. De actuele financiële positie en het advies aan de overlegpartijen om tot een ander indexatiebeleid te komen, vormden voor het bestuur aanleiding om een prudent indexatiebesluit te nemen. Na raadpleging van de arbeidsvoorwaardelijke partijen en advies van de deelnemersraad besloot het bestuur om de helft van de beschikbare indexatieruimte te benutten, met een maximum van 1,5% voor actieve deelnemers en 1,2% voor pensioengerechtigden en gewezen deelnemers. Hierbij heeft het bestuur de arbeidsvoorwaardelijke partijen dringend verzocht voortgang te maken en vóór 1 oktober 2012 tot overeenstemming te komen. Als de arbeidsvoorwaardelijke partijen tijdig nieuwe financieringsafspraken maken en de financiële positie van het fonds is verbeterd, wil het bestuur in de tweede helft van 2012 een aanvullende indexatie overwegen.

Ook besloot het bestuur het indexatiebesluit toe te passen voor alle deelnemers en pensioengerechtigden. Dit leidde tot een integratie van reglement 2002-oud in reglement 2002.

In april nam het bestuur een besluit over de introductie van private equity in de beleggingsportefeuille. De besluitvorming hierover heeft op zeer zorgvuldige wijze plaatsgevonden, onder andere door voorbereiding in verschillende informatiebijeenkomsten. Om de betrokkenheid van bestuursleden bij het beleggingsbeleidsproces te versterken, breidt het pensioenfonds vanaf 2012 de vertegenwoordiging van het bestuur in de

beleggingsadviescommissie uit en volgen er op vergaderingen van deze commissie informatiemiddagen.

In december hield het bestuur een beleidsdag. Er vond een evaluatie van het functioneren van het bestuur plaats, het deskundigheidsplan werd geactualiseerd en de bestuursprofielen en de werving en selectie van bestuursleden werden besproken.

Het bestuur vernieuwde in maart 2011 de uitbestedingsrelatie met Blue Sky Group door goedkeuring te geven aan nieuwe dienstverleningsovereenkomsten en service level agreements (SLA's). In december 2011 heeft het bestuur kennis genomen van de nieuwe SLA-rapportage.

Het bestuur heeft verder in het verslagjaar verschillende reguliere onderwerpen behandeld, zoals het beleggingsbeleidsplan, het jaarverslag over 2010 en het communicatiejaarplan. Ook werd de ABTN geactualiseerd.

Het bestuur vergaderde in 2011 tien keer. Naast reguliere bestuursvergaderingen ging het om verschillende bijeenkomsten over een specifiek onderwerp, zoals risico-inventarisatie, de ALM-studie, en de indexatie. Als voorbereiding op bestuursvergaderingen vonden bijeenkomsten van de verschillende bestuurscommissies en werkgroepen plaats.

ALM-commissie

De opdracht van de ALM-commissie is om onderzoek te doen naar de ontwikkeling van het vermogen en de verplichtingen op lange termijn en voorbereiding van het beleid met betrekking tot balans- en risicobeheer (asset liability management).

De ALM-commissie heeft een bijzonder druk jaar achter de rug. De centrale focus van de commissie was de financiële positie van het pensioenfonds en de houdbaarheid van de financieringsopzet. In juli 2011 heeft het bestuur het door de commissie voorbereide ALM-rapport vastgesteld.

Audit committee

Het audit committee (AC) beoordeelt namens het bestuur de interne beheersing in opzet en werking. Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM heeft er in 2011 voor gekozen om een eigen risico- en controlcommissie op te richten en niet meer in het AC te participeren. Het pensioenfonds en het Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel besloten het gezamenlijk audit committee te continueren. Onder de paragraaf interne beheersing wordt verslag gedaan van de activiteiten en bevindingen van het audit committee.

Beleggingsadviescommissie

De beleggingsadviescommissie adviseerde het bestuur over verschillende beleggingsonderwerpen. Hiertoe behoorden het jaarlijkse beleggingsbeleidsplan, beleggen in defensieve aandelenstrategieën en de vele actuele beleggingsonderwerpen (euro, Griekenland, Frankrijk, afwaardering VS). Verder volgde en analyseerde de commissie aan de hand van periodieke rapportages de performance.

Communicatiecommissie

De communicatiecommissie ontwikkelt het communicatiebeleid van het fonds en begeleidt de uitvoering van dit beleid. De communicatiecommissie besteedde veel tijd aan de communicatie over de financiële positie, het ALM-rapport en de indexatie. Daarnaast werden de reguliere activiteiten en nieuwe initiatieven begeleid. De commissie is nauw betrokken bij de totstandkoming van verschillende communicatie-uitingen. Hierbij zijn tijdigheid, transparantie en actualiteit belangrijke gezichtspunten. Onder 'Communicatie' wordt nader verslag gedaan van de activiteiten van het fonds.

Commissie pensioenzaken

De commissie pensioenzaken behandelt namens het bestuur bijzondere (individuele) gevallen, waarin het reglement niet eenduidig kan worden toegepast. Daarnaast fungeert de commissie in voorkomende gevallen als bezwaarschriften- of geschillencommissie. Verder worden reglementswijzigingen in deze commissie voorbereid. De commissie pensioenzaken behandelde in 2011 enkele individuele gevallen en enkele meer algemene onderwerpen. De commissie was onder meer betrokken bij de overgang van KLM Flight Academy en de aanpassing van de WIA-bepalingen in de pensioenregeling.

Medezeggenschap

De deelnemersraad heeft in 2011 acht adviezen uitgebracht. Positief is geadviseerd over private equity, het communicatiejaarplan, KLM Flight Academy, het beleggingsplan, het jaarverslag, de harmonisatie van het reglement 2002-oud en de indexatie. Deze adviezen werden meestal aangevuld met concrete suggesties. Op één voorgenomen besluit gaf de deelnemersraad een negatief advies af. Dit betrof de afschaffing van de plaatsvervangende leden van het bestuur. De deelnemersraad heeft enige leden in de ALM-commissie als toehoorder. Dit verslagjaar heeft de deelnemersraad zich georiënteerd op het thema duurzaam beleggen.

Governance

Verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan gaf in mei, bij de bespreking van het jaarverslag over 2010, een oordeel af over het gevoerde beleid en de beleidskeuzes van het bestuur voor de toekomst. Voor de beoordeling van het in 2011 gevoerde beleid koos het verantwoordingsorgaan voor een drietal thema's: integraal risicomanagement, communicatie en de follow-up van het ALM-rapport. Het verantwoordingsorgaan ontving in het verslagjaar de verschillende periodieke rapportages en in december werd met het bestuur van gedachten gewisseld over de gang van zaken in het verslagjaar en de verwachtingen voor 2012.

Visitatiecommissie

Het interne toezicht wordt uitgevoerd door een visitatiecommissie. In de eerste maanden van 2012 heeft de visitatiecommissie vele fondsdocumenten bestudeerd en gesproken met bestuursleden, delegaties van de deelnemersraad en het verantwoordingsorgaan, adviseurs van het bestuur en functionarissen van de uitvoeringsorgani-

satie. De commissie rapporteerde in april aan het bestuur. De bevindingen van de visitatiecommissie staan in dit jaarverslag.

Het bestuur volgde in 2011 een aantal eerdere bevindingen van de visitatiecommissie op. Zo zijn er 'terms of reference' opgesteld voor elke bestuurscommissie en is verdere invulling gegeven aan het deskundigheids- en het opvolgingsbeleid.

Evaluatie

De 'Principes voor goed pensioenfondsbestuur' schrijven voor dat een bestuur voorziet in een procedure voor periodieke evaluatie van zijn functioneren als geheel en van de individuele leden. In het najaar van 2011 voerden de vicevoorzitters gezamenlijk individuele evaluatiegesprekken met alle bestuursleden. Deze gesprekken gaan over het functioneren van het bestuur als geheel en over het functioneren van het betreffende bestuurslid zelf. Tijdens de collectieve evaluatiedag besprak het bestuur het algemene beeld dat naar voren kwam uit de gesprekken. Ook heeft het bestuur overlegd over het proces van bestuursvergaderingen zelf. In 2012 wordt een nadere uitwerking gemaakt van de leerpunten uit de evaluatie. Het bestuur waardeert de mogelijkheid tot reflectie en verbetering die de individuele en collectieve evaluatie bieden.

Transparantie

Het bestuur streeft naar openheid en helderheid over de financiële positie van het fonds, het door het bestuur gevoerde beleid en over de zekerheden en risico's voor deelnemers en pensioengerechtigden. De communicatie hierover vindt enerzijds plaats in het overleg met de deelnemersraad en het verantwoordingsorgaan en anderzijds via de communicatiekanalen van het fonds. Op de website worden, naast het jaarverslag, kwartaalberichten met de belangrijkste financiële kengetallen en beleidsbeslissingen geplaatst. Het bestuur stimuleert directe contacten met belanghebbenden door het organiseren van bijeenkomsten voor deelnemers of representatieve organisaties en via een speciaal e-mailadres (bestuur@klmgrondfonds.nl). Verder blijkt in de praktijk dat bestuursleden in hun dagelijkse functie binnen de onderneming of organisatie direct aanspreekbaar zijn.

Deskundigheid

Profiel

Het bestuur heeft in november 2011 een bestuursprofiel vastgesteld, waarbij het rekening hield met eisen van de toezichthouder. Het profiel omvat zowel specifieke deskundigheidsvereisten als competenties. Het profiel is toegepast bij de recente benoemingen voor het bestuur. Het pensioenfonds is van plan om in 2012 met de kandidaatstellende partijen te overleggen over de wijze van werving en selectie van kandidaten voor het bestuur.

Opleiding en training

Het pensioenfonds heeft een deskundigheidsplan voor het bestuur. Op grond daarvan volgen bestuursleden basis- en vervolgopleidingen. De ervaring leert dat daarnaast het commissiewerk een uitstekende leerschool is voor bestuursleden. Dit heeft aanleiding gegeven om sommige bestuurscommissies breder samen te stellen. Bestuursleden

kunnen verder beschikken over actuele informatie en vakliteratuur. In 2011 is het deskundigheidsplan uitgevoerd. Bestuursleden namen deel aan de periodieke seminars en inloopmiddagen van de uitvoeringsorganisatie, de leergang 'besturen van een pensioenfonds' van SPO, studiedagen van andere opleidingsinstituten, het jaarlijkse OPF-congres en informatiebijeenkomsten van DNB en de AFM. Bij de collectieve evaluatie in december 2012 zijn de ambities gezien en geactualiseerd.

Toezicht

Het bestuur hecht waarde aan een goede en open relatie met de toezichthouder(s). In maart 2011 vond periodiek overleg met DNB plaats. Hierin is onder andere gesproken over de toezichtthema's van DNB, de nieuwe deskundigheidsregels van DNB, de continuïteit van het bestuur, de beleggingen in private equity, de financiële positie van het fonds, de ALM-studie en de uitbestedingsrelatie tussen bestuur en uitvoeringsorganisatie. Het overleg heeft geen aanleiding gegeven voor bijzondere aanwijzingen of andere toezichtmaatregelen. In september namen enkele bestuursleden deel aan de jaarlijkse pensioenfondsbejaankomst van DNB.

DNB heeft in 2011 ook beoordeeld of de statuten en reglementen van het pensioenfonds voldoen aan wet- en regelgeving. Dit was het geval, al had DNB wel enkele vragen en aandachtspunten. Het pensioenfonds heeft bij volgende wijzigingen van het reglement rekening gehouden met de opmerkingen van DNB.

In 2011 rapporteerde de AFM de bevindingen van het self-assessment over de uitvoering van de wettelijke communicatieverplichtingen. De score van het pensioenfonds was positief, al blijven er mogelijkheden tot verbetering.

Interne beheersing

De interne beheersing van het fonds, inclusief de beheersing van de uitbestede activiteiten, wordt beoordeeld door het audit committee (AC). Hierna volgen de belangrijkste bevindingen van het AC.

SAS 70-rapportage

Met de SAS 70-rapportage krijgt het bestuur inzicht in de mate van beheersing van de uitbestede activiteiten. Het AC heeft de rapportage over 2010 goed doorgenomen en besproken. Dit heeft niet geleid tot aanbevelingen richting het bestuur.

De SAS 70-rapportage is vanaf 2011 vervangen door de ISAE 3402-rapportage.

Nieuw daarin is onder andere dat de directie van de uitvoeringsorganisatie een expliciete verklaring ('in control statement') afgeeft over de effectiviteit van de beheersmaatregelen, de mate van zekerheid van de nakoming van de afspraken met het pensioenfonds en de uitkomst van uitvoeringsprocessen. De rapportage over 2011 is in februari 2012 verstrekt en vervolgens in maart in het AC behandeld.

Integriteit

Op grond van de wet draagt het bestuur zorg voor een integere bedrijfsvoering. In het AC is in 2010 gesproken over de opvolging van het integriteitsplan van het pensioenfonds. Dat ging met name over de borging van het integriteitsbeleid in de processen. Vastgesteld is dat deze borging vooral bij de uitvoeringsorganisatie ligt. Voor een

belangrijk deel is daarvan ook al sprake, bijvoorbeeld in de werving en monitoring van externe beheerders. In het AC is een rapportagekader ontwikkeld, waarmee de uitvoering van het integriteitsbeleid inzichtelijk wordt gemaakt voor het bestuur. Deze rapportage maakt vanaf 2011 onderdeel uit van de jaarlijkse beleidscyclus.

Compliancetoetsen

Het AC heeft de jaarlijkse compliancetoetsen van de statuten en de pensioenreglementen besproken. Vastgesteld is dat deze documenten in overeenstemming zijn met wet en regelgeving. Het AC heeft gevraagd om een bredere toets, waarin ook andere formele documenten en voorgeschreven procedures worden betrokken. In maart 2012 zijn deze rapporten door het AC besproken.

Gegevensuitwisseling

Het AC besteedde in 2011 aan de kwaliteit van de gegevensuitwisseling tussen het pensioenfonds en KLM. Het AC is op de hoogte gehouden van het project om de verbeteringen te implementeren.

Pensioenregister

Vanaf 2011 kunnen deelnemers en gewezen deelnemers via het nationale pensioenregister hun aanspraken inzien. Het AC heeft met een steekproef vastgesteld dat de in het pensioenregister getoonde gegevens voldoende juist zijn.

Periodieke risicoanalyse

Begin 2011 voerde het bestuur een periodieke risico-inventarisatie uit. De uitkomst hiervan is dat het bestuur als grootste risico's heeft benoemd: het matching-renterisico, het marktrisico en het omgevingsrisico. De rente- en marktrisico's worden beheerst met de verschillende hedges. Het bestuur maakt zich echter zorgen over de risico's van extreme omstandigheden die zich in de huidige volatiele financiële markten voordoen. Voor het omgevingsrisico is aandacht gegeven aan het sponsorrisico en het reputatierisico.

Gedragscode

Op de leden van het bestuur is een gedragscode van toepassing. Deze code heeft tot doel het voorkomen van (de schijn van) verstrengeling van belangen van het pensioenfonds en privébelangen en het voorkomen van ongeoorloofde handelingen, zoals koersmanipulatie. Een compliance officer houdt toezicht op een goede naleving van de code. In 2011 deden zich geen situaties voor die aanleiding geven tot een melding aan de compliance officer. In december 2011 hebben alle bestuursleden de jaarlijkse verklaring inzake de naleving van de gedragscode ondertekend en hun eventuele nevenactiviteiten gemeld.

Door de uitbesteding aan de uitvoeringsorganisatie hebben bestuursleden geen (directe) betrokkenheid bij het aangaan van zakelijke relaties of (voorgenomen) beleggingstransacties en beschikken zij niet over vertrouwelijke marktinformatie. Mede in het licht van de vergunningen van de organisatie op grond van de Wet op het financieel toezicht (Wft) geldt voor de medewerkers van de uitvoeringsorganisatie een eigen gedragscode, die voldoet aan de door de AFM gestelde eisen.

Geschillen

In de klachtenregeling van het pensioenfonds is vastgelegd dat een belanghebbende een klacht kan indienen. Dit kan als hij het niet eens is met de wijze waarop de statuten of het pensioenreglement worden toegepast, of als hij vindt dat hij onjuist is behandeld. De klachtenregistratie van het fonds betreft niet alleen formele klachten, maar ook kritische vragen en signalen van belanghebbenden. Een klacht wordt in eerste instantie behandeld door de uitvoeringsorganisatie, waarna beroep bij het bestuur openstaat. Als een klager het niet eens is met het oordeel van het bestuur kan hij zich wenden tot de Ombudsman Pensioenen. Daarnaast is een gang naar de rechter mogelijk. In 2011 zijn zeventien klachten of bezwaarschriften ingediend (negentien in 2010). De bezwaren of klachten betroffen de inhoud van de pensioenregeling, voorgeschreven procedures of de administratieve uitvoering. Hiervan zijn er zes gegrond verklaard en tien ongegrond bevonden. Eén klacht was ultimo 2011 nog in behandeling (en is uiteindelijk gegrond verklaard).

Uitbesteding

Het pensioenfonds en de uitvoeringsorganisatie hebben op 15 maart 2011 twee nieuwe dienstverleningsovereenkomsten getekend. Deze overeenkomsten zijn met terugwerkende kracht in werking getreden per 1 januari 2011. Gekozen is voor een splitsing van de bestaande overeenkomst in een overeenkomst voor fiduciair vermogensbeheer en een overeenkomst voor pensioenuitvoering en bestuursondersteuning. Daarnaast zijn er drie service level agreements opgesteld, een per te verlenen dienst. Hierin worden de diensten gespecificeerd en van meetbare kwaliteitsindicatoren voorzien. Jaarlijks worden op basis van deze overeenkomst de diensten en de vergoeding voor het daarop volgende jaar afgesproken. Verder wordt op kwartaalbasis gerapporteerd over de naleving van de serviceafspraken en de ontwikkeling van de uitvoeringskosten. Eind 2011 is voor het eerst integraal gerapporteerd over de uitvoering van de serviceafspraken. De nieuwe rapportage geeft scores op alle afspraken afzonderlijk aan. Daarnaast is ze voorzien van een managementsamenvatting met de performance op een dertigtal door het bestuur aangewezen onderwerpen.

Kostentransparantie

Het bestuur van het fonds heeft veel aandacht voor de kosten van het beheer van het pensioenfonds en de uitvoering van de regeling en streeft naar een goede verhouding tussen kosten en resultaten. Het bestuur werkt met een jaarlijkse begroting van de uitvoeringskosten en wordt ten minste op kwartaalbasis geïnformeerd over de werkelijke kosten ten opzichte van de begroting en de kostenprognose voor het lopende jaar. Om zijn kosten te kunnen vergelijken, neemt het pensioenfonds jaarlijks deel aan een benchmarkonderzoek. Dit onderzoek betreft zowel het beheer en de uitvoering van de pensioenregeling als de kosten van het vermogensbeheer. Daarbij worden kosten ook afgezet tegen de resultaten en het serviceniveau. Uit dit onderzoek blijkt dat het fonds wat kosten betreft licht beter scoort dan de referentiegroep. Het bestuur onderschrijft de wenselijkheid van transparantie naar de belanghebbenden van het pensioenfonds en volgt de aanbevelingen van de Pensioenfederatie met betrekking tot kosten-transparantie.

De kosten van het pensioenfonds bestaan uit de kosten van de uitvoeringsorganisatie voor de uitvoering van de pensioenregeling, de communicatie, de bestuursondersteuning en het vermogensbeheer, alsmede de kosten van externe vermogensbeheerders. Een deel van de kosten houdt verband met het in stand houden van het pensioenfonds en is niet beïnvloedbaar. Voorbeelden zijn de jaarlijkse toezichtheffingen en de kosten van de certificerende actuaris en accountant. Bij de beoordeling van kosten is ook de schaalgrootte van belang.

De kosten van de uitvoering van de pensioenregeling, inclusief de aan pensioenuitvoering gerelateerde bestuurskosten, bedragen 4,9 miljoen euro. Verdeeld over de deelnemers en pensioengerechtigden komt dat neer op 197 euro per deelnemer.

De kosten van het vermogensbeheer bedragen 0,3-0,4% van het belegde vermogen per ultimo 2011. Dit betreft de kosten van de beleggingspools en de aan het vermogensbeheer gerelateerde bestuurs- en beheerskosten, exclusief de transactiekosten.

De transactiekosten bedragen 0,16% van het belegde vermogen. Afgezet tegen de benodigde werkzaamheden, het niveau van de dienstverlening en de behaalde resultaten in 2011 vindt het bestuur dit een aanvaardbaar kostenniveau.

Externe relaties

Het pensioenfonds is aangesloten bij de Stichting OPF. Deze stichting heeft haar krachten gebundeld met de Vereniging van Bedrijfstakpensioenfondsen en de Unie van Beroepspensioenfondsen in de Pensioenfederatie. Op deze wijze worden de belangen van pensioenfondsen gezamenlijk behartigd bij de Nederlandse en Europese overheden en toezichthouders. De (titulair) directeur van het pensioenfonds is lid van het algemeen bestuur van zowel de Stichting OPF als de Pensioenfederatie. Verschillende functionarissen van de uitvoeringsorganisatie nemen namens de KLM Pensioenfondsen deel aan commissies en werkgroepen van de Pensioenfederatie.

Communicatie

De communicatie van het pensioenfonds vindt plaats op basis van een jaarlijks communicatieplan en het beleidskader communicatie. Tot en met 2011 is het meerjarenkader 2009 – 2011 van toepassing. In dit meerjarenkader ligt de nadruk op direct en zo persoonlijk mogelijk contact met belanghebbenden, inzet van nieuwe media en het bevorderen van de betrokkenheid van deelnemers en pensioengerechtigden bij het functioneren van het fonds en de financiële positie. Aanvullend maakte het fonds in 2011 speerpunten van transparantie over beleid en resultaten en uitbreiding van de digitale informatievoorziening.

Financiële positie en beleid

Op de website geeft het pensioenfonds maandelijks een update van de dekkingsgraad van het fonds. Na afloop van ieder kwartaal publiceert het fonds een kwartaalbericht met kengetallen en gevoerd beleid. Daarnaast reageerde het bestuur via de website verschillende malen op actuele ontwikkelingen, bijvoorbeeld toen in de media berichten verschenen over de problemen in Griekenland. Deelnemers en pensioengerechtigden ontvingen in oktober 2011 een nieuwsbrief over de financiële positie van het fonds. Begin 2012 verstuurde het pensioenfonds een nieuwsbrief over de indexatie.

Daarnaast besteedde magazine Focus aandacht aan externe ontwikkelingen en het beleid van het fonds.

Digitale nieuwsbrief

In het kader van digitale informatievoorziening kwam in 2011 een digitale nieuwsbrief tot stand. Hiermee wil het pensioenfonds belangstellende deelnemers en pensioen-gerechtigden sneller op de hoogte brengen en naar de website leiden.

Mijn KLM Pensioen

Vanaf 2011 wordt de UPO ook digitaal beschikbaar gesteld. Hiervoor is een persoonlijk digitaal dossier gecreëerd, waarin op termijn ook andere persoonlijke documenten kunnen worden opgenomen. Toegang wordt verkregen via het portal 'Mijn KLM pensioen', dat ook de ingang is voor de al bestaande pensioenplanner

Publicaties

In 2011 verscheen het magazine Focus driemaal. De nieuwe bladformule is goed gevallen bij de lezers, die vinden dat Focus erg toegankelijk en informatief is. Verder is het pensioenfonds gestart met de uitrol van de nieuwe, eventgerichte brochurelijn. Gepubliceerd zijn de beknopte samenvatting van de pensioenregeling (als bijlage bij de startbrief) en de brochure over non-activiteit.

Bijeenkomsten

In 2011 zijn vier 'Pensioen In Zichtdagen' verzorgd. Voor 'Pensioen In Zicht' nodigt het pensioenfonds deelnemers uit die ongeveer een jaar voor hun pensioendatum zitten. Tijdens de bijeenkomsten worden de deelnemers geïnformeerd over verschillende aspecten van pensionering. Verder vond een proef plaats bij het onderdeel vracht van de KLM met een informatiesessie op locatie. In deze bijeenkomst was er interactie met de deelnemers, die in hun werkomgeving direct over pensioenen konden praten. De proef is positief beoordeeld. De bedoeling is om in overleg met de KLM meer van deze bijeenkomsten te organiseren.

Voorlichting HR-medewerkers KLM

Er zijn sessies gehouden met HR medewerkers van de KLM om de pensioenkennis bij de afdeling HR te vergroten. KLM Strategisch HR en de uitvoeringsorganisatie verzorgden het programma.

PENSIOENREGELING EN UITVOERING

Reglementswijzigingen

Factoren

Het bestuur heeft nieuwe factoren voor afkoop en flexibilisering van pensioen vast, die geldig zijn vanaf 1 januari 2012. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om vervroeging en uitstel van pensioen en om wijziging van de verhouding tussen nabestaandenpensioen en ouderdomspensioen.

Vereenvoudigde gegevensaanlevering

De reglementswijzigingen met betrekking tot de Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen zijn goedgekeurd door het bestuur. Door deze wijzigingen is de gegevensaanlevering vereenvoudigd. De wijzigingen zijn per 1 januari 2012 van kracht geworden.

Keuzemogelijkheid uitruil ouderdomspensioen/nabestaandenpensioen

Het bestuur heeft besloten de keuzemogelijkheden voor de uitruil ouderdomspensioen/nabestaandenpensioen uit te breiden met de verhouding 100:85.

Nieuwe aangesloten werkgevers

Het pensioenfonds voert vanaf 1 januari 2011 de pensioenregeling voor de werknemers van KLM Health Services B.V. uit. Deze regeling wijkt op onderdelen af van de pensioenregeling voor het grondpersoneel van KLM en daarmee gelijkgestelden.

Met ingang van 1 april 2011 zijn verder de werknemers van KLM Flight Academy toegetreden tot het fonds. Voor deze werknemers is de pensioenregeling voor het grondpersoneel van KLM van toepassing.

Indexatie

Het bestuur heeft een wijziging van de indexatiebepaling in reglement 2002-oud vastgesteld. Deze wijziging is per 1 januari 2012 van kracht geworden. Door deze wijziging wordt de wijze van indexatie in overeenstemming gebracht met die voor de overige regelingen van het Algemeen Pensioenfonds.

Indexatie per 1 januari 2012

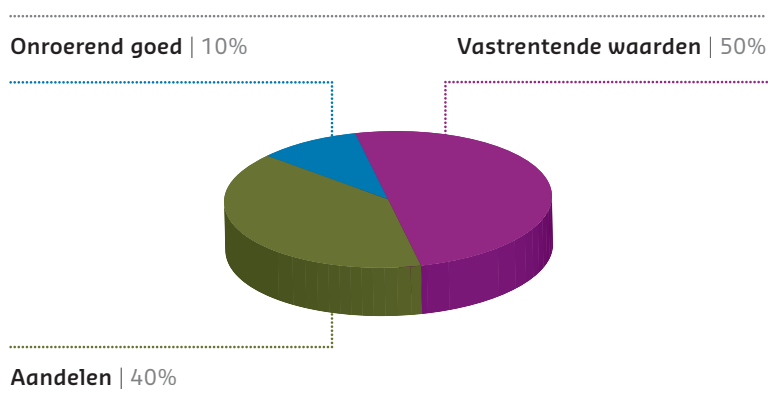
Het bestuur besloot tot gedeeltelijke aanpassing per 1 januari 2012 van de ingegane pensioenen en de premievrije aanspraken van de gewezen deelnemers met de stijging van het geschoonde prijsindexcijfer. Deze stijging bedroeg 2,3%. De toegekende indexatie is 1,2%. De indexatie van de opgebouwde rechten van de actieve deelnemers in de middelloonregeling is afhankelijk van de algemene loonronde van KLM. Deze loonronde was 3,03%. De gedeeltelijk toegekende indexatie bedraagt 1,5% per 1 januari 2012.

BELEGGINGEN VAN HET FONDS

Algemeen

Het doel van het beleggingsbeleid is het leveren van een optimale bijdrage aan de realisatie van de pensioenafspraken binnen aanvaardbare risicogrenzen. Het bestuur heeft de beleggingen gespreid over verschillende beleggingscategorieën. Binnen de verschillende beleggingscategorieën vindt een verdeling plaats in regio's en subcategorieën. Bij de uitvoering van het beleid houdt het bestuur rekening met valutarisico, renterisico en het neerwaartse risico van aandelen en onroerend goed.

De lange termijn strategische beleggingsmix is als volgt:

Over 2011 werd een totaal rendement behaald van 4,9% (inclusief rendement op derivaten ter afdekking van risico's):

- Vastrentende waarden 11,8%
- Aandelen – 9,2%
- Vastgoed 0,1%

Strategisch beleggingsbeleid

Een belangrijk onderdeel van het beleggingsbeleid richt zich op de beheersing van het rentemismatchrisico in de balans van het pensioenfonds. De waarde van de pensioenverplichtingen is gevoelig voor veranderingen in de rente. Wanneer de rente daalt, stijgen de pensioenverplichtingen. Een rentedaling leidt ook tot een hogere waarde van de obligatieportefeuille. Dit compenseert de waardevermindering van de verplichtingen enigszins, zij het dat de verplichtingen een grotere rentegevoeligheid hebben. De waarde van de aandelen- en vastgoedportefeuille wordt ook beïnvloed door het niveau van de rente, maar voor de korte termijn is er geen sprake van een expliciet verband. Het pensioenfonds heeft de ambitie de pensioenen te indexeren voor de opgetreden inflatie. Daarom vormen het rentemismatchrisico en het inflatierisico belangrijke risico's voor het fonds.

Het beleid van het fonds is er in de afgelopen jaren op gericht geweest om tot een minder volatiel verloop van de dekkingsgraad te komen. Daarnaast vindt het bestuur

een stabiel verloop van de nettopensioenpremie en een goede indexatie van de pensioenen van groot belang. Dit zorgde ervoor dat het strategische beleggingsbeleid op een aantal belangrijke punten is aangepast. Zo is vastgelegd dat tenminste 50% van de nominale rentegevoeligheid van de pensioenverplichtingen afgedekt wordt door de beleggingsportefeuille. Een belangrijk deel daarvan wordt afgedekt door de obligaties in de vastrentende-waardenportefeuille. Het restant van het renterisico dekt het fonds vervolgens af door de inzet van nominale renteswaps.

Voor het aandelenrisico geldt het beleid om het neerwaarts aandelenrisico gedeeltelijk te verminderen door de inzet van aandelenputopties. 50% van de aandelenportefeuille wordt afgedekt door de inzet van zogenoemde Average Priced Options (APO's). Het strategisch normgewicht van aandelen kan daardoor gelijk blijven aan 40%.

In de onderstaande tabel is de verdeling over de vermogenscategorieën ultimo 2011 gegeven (BM staat voor benchmark).

Beleggingsportefeuille naar categorieën (bedragen in EUR miljoenen)

	2011			2010		
	EUR	%	BM %	EUR	%	BM %
Vastrentende waarden	2.518	46,4	50,6	2.312	44,9	46,4
Aandelen	2.337	43,1	39,6	2.204	42,8	41,2
Onroerend goed	458	8,5	8,4	462	9,0	9,1
Nominale renteswaps	200	3,7	3,7	49	1,0	1,0
Aandelenderivaten (APO)	104	1,9	1,9	82	1,6	1,6
Banktegoeden	31	0,6	–	5	0,1	–
Overig	– 228	– 4,2	– 4,2	37	0,7	0,7
	5.420	100,0	100,0	5.151	100,0	100,0

Rendementsontwikkelingen totale portefeuille

Over 2011 kwam het totaalrendement van het fonds uit op 4,9%. Het portefeuillerendement was daarmee 1,0% lager dan het rendement van de benchmark. Een afwijking tussen beide komt voornamelijk voort uit tactische positionering door over- en onderwegingen gedurende het jaar ten opzichte van de benchmarkportefeuille. Daarnaast waren beleggingskosten en implementatie-effecten van de portefeuillemutaties van invloed. Bij de beoordeling van de behaalde rendementen wordt een vergelijking gemaakt met de benchmarkportefeuille. Dit is een referentieportefeuille die is toegesneden op de specifieke situatie van het fonds. Bij het bepalen van de strategische verdeling van het fondsvermogen over de beleggingscategorieën en binnen die categorieën over regio's en beleggingsstijlen, neemt het pensioenfonds uitdrukkelijk de verplichtingenstructuur en initiële vermogenspositie mee. De rendementscijfers in de tabel voor de categorieën vastrentende waarden, aandelen en onroerend goed zijn berekend op basis van volledige afdekking van het valutarisico van de Amerikaanse

dollar, het Britse pond en de Japanse yen. De onderstaande tabel geeft de gemiddelde verdeling weer van het vermogen over de beleggingscategorieën en de rendementsontwikkelingen van het fonds. Verder worden de verdeling en rendementsontwikkeling van de betreffende benchmark gegeven.

In de hierna volgende tabellen staat PF voor het pensioenfonds en BM voor benchmark. De eerste twee kolommen geven de portefeuillegewichten aan; in de derde en vierde kolom rij wordt behaalde rendement weergegeven.

Totaalrendement in %

	2011				2010			
	Gewicht		Rendement		Gewicht		Rendement	
	PF	BM	PF	BM	PF	BM	PF	BM
Vastrentende waarden	45,8	48,7	11,8	12,8	45,5	47,1	9,2	8,0
Aandelen	42,4	39,8	- 9,2	- 9,0	42,0	40,4	11,9	12,5
Onroerend goed	8,7	8,7	0,1	- 0,1	8,3	8,4	16,5	15,1
Nominale renteswaps	1,7	1,7	3,1	3,1	1,6	1,6	1,1	1,1
Aandelenderivaten (APO)	1,4	1,4	- 0,0	- 0,0	2,0	2,0	- 1,3	- 1,3
Banktegoeden	0,3	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0
Overig	- 0,3	- 0,3	- 0,2	- 0,2	0,5	0,5	- 0,1	0,0
	100,0	100,0	4,9	5,9	100,0	100,0	9,9	9,8

Gevoerde beleid

In mei heeft de jaarlijkse herbalancering naar de strategische gewichten plaatsgevonden. Hierbij heeft het pensioenfonds obligaties verkocht en aandelen gekocht. Begin september vond een tussentijdse herbalancering plaats vanwege de overschrijding van maximale en minimale wegingsfactoren voor de beleggingscategorieën als gevolg van marktontwikkelingen. In verband met de sterke daling van aandelenkoersen en de stijging van obligatiekoersen zijn aandelen gekocht en obligaties verkocht.

De tactische positionering van het pensioenfonds over geheel 2011 was een overwogen positie in zakelijke waarden en een onderwogen positie in vastrentende waarden. Deze positie is sterker aangezet na de aanvankelijke sterke koersdalingen in augustus. Toen werden aandelen nog aantrekkelijker gewaardeerd geacht. Vervolgens waren binnen de obligatieportefeuille staatsleningen onderwogen ten gunste van zogenoemde 'spread'-beleggingen (High Yield en Emerging Market Debt). Binnen aandelen werden de opkomende landen overwogen ten opzichte van de ontwikkelde landen. Het negatieve relatieve resultaat van het tactische beleid wordt voor de helft verklaard door de overweging van aandelen ten opzichte van obligaties. Verder droegen de onderweging van zeer kredietwaardige staatsobligaties ten opzichte van overweging

van lager kredietwaardige obligaties en het relatieve rendement van betreffende vermogensbeheerders evenredig bij aan de andere helft van de underperformance.

Het fonds zet verschillende soorten derivaten in om risico's te verminderen: rentederivaten, valutaderivaten en aandelenputopties. Het gevolg van deze inzet is een lager risicoprofiel voor het fonds en dat zorgt onder andere voor een lagere vereiste buffer op grond van het financieel toetsingskader (vereist eigen vermogen).

Door de sterk gedaalde rente in 2011 zorgde de inzet van rentederivaten voor een grote positieve bijdrage aan het totaal behaalde portefeuillerendement. Door het verzwakken van de euro in het afgelopen jaar zorgde de inzet van het totaal van valutaderivaten voor een iets lager portefeuillerendement. Daar staat dan tegenover de relatieve toename van de beleggingen in buitenlandse valuta. De dalingen van de aandelen waren niet groot genoeg om de aandelenputopties in waarde toe te laten nemen. Per saldo was de bijdrage van de aandelenopties op het totaalresultaat te verwaarlozen.

Vastrentende waarden

De schulden crisis zorgde er voor dat de rendementen in de obligatieportefeuille een wisselend beeld lieten zien. Beleggers kochten massaal veilig geachte Duitse staatsobligaties en verkochten posities in risicovollere obligaties. De nominale rente op Duitse staatsobligaties daalde sterk en ook de swaprente liet een sterke daling zien. De waarde van de pensioenverplichtingen nam hierdoor sterk toe. De vastrentende matchingportefeuille kon deze waardestijging maar ten dele volgen. Het oplopen van het renteververschil tussen Franse en Duitse staatsobligaties was hier mede de oorzaak van. Ook de reële rente liet een forse daling zien. De portefeuille met inflatiegerelateerde obligaties profiteerde met een uitstekend rendement.

Bedrijfsobligaties lieten eveneens een positief rendement zien in 2011. Hierbij deden de bedrijfsobligaties met een wat hogere kredietwaardigheid het wat beter dan obligaties met een wat lagere kredietwaardigheid. Tevens had de dalende rente een positief effect op het rendement op bedrijfsobligaties. De vergoeding die beleggers vragen voor kredietrisico liep op in 2011 en dit had een negatief effect. Bij obligaties met een wat lagere kredietwaardigheid was dit negatieve effect wat groter.

Staatsobligaties uit opkomende landen leverden een wisselend beeld op. Staatsobligaties van opkomende landen uitgegeven in harde valuta (dollars) lieten een positief rendement zien van ruim 7%. Staatsobligaties van opkomende landen uitgegeven in lokale valuta gaven een negatief rendement. Het vooruitzicht van een wereldwijde recessie door de afkoeling van de economieën van de westerse landen leidt tot tekenen van vertraging in de opkomende markten. De ermee gepaard gaande verplaatsing van gelden zorgde voor het zwakker worden van de valuta van opkomende landen.

Vastrentendewaardenportefeuille naar segment (bedragen in EUR miljoenen)

	2011			2010		
	EUR	%	BM %	EUR	%	BM %
Global ILB 10+	1.313	52,2	50,5	1.096	47,4	49,4
Eurozone staatsobligaties	404	16,1	25,1	496	21,5	26,4
Eurozone bedrijfsobligaties	75	3,0	4,7	115	5,0	5,0
UK bedrijfsobligaties 10+	82	3,2	4,2	83	3,6	4,2
US credits	97	3,9	4,2	88	3,8	3,9
US high yield	192	7,6	3,2	153	6,6	3,0
Emerging Markets Debt	218	8,6	6,2	174	7,5	6,0
Emerging Markets Debt (local)	137	5,4	1,9	107	4,6	2,1
	2.518	100,0	100,0	2.312	100,0	100,0

Aandelen

Op elke ontwikkeling op het wereldwijde en met name Europese politieke toneel werd in het afgelopen jaar heftig gereageerd. Hierdoor vertoonden de beurzen grote schommelingen met uitschieters in zowel positieve als negatieve richting van meer dan 5%. De negatieve tendens gaf echter de doorslag en tegen het eind van het derde kwartaal was zelfs zo'n 15% aan waarde ingeleverd ten opzichte van het begin van het jaar. Het eindresultaat was een verlies van zo'n 8% voor de wereldwijde aandelenbeurzen. De best presterende regio was Noord-Amerika, waar Amerikaanse large caps zelfs een klein positief resultaat wisten te behalen. De emerging en frontier markets gingen het hardst onderuit met een jaarverlies dat uitkwam op bijna 20%. Large cap aandelen presteerden beter dan small cap aandelen, wat een gevolg was van de voortdurende onzekerheid waardoor de vraag naar meer risicomijdende beleggingscategorieën groot was.

Defensieve aandelen waren de grote winnaars dit jaar, al was de relatieve performance aan schommelingen onderhevig. De year-to-date performance na de dip in februari was vrijwel gelijk aan die van reguliere aandelen. Echter toen de beurzen in mei echt omlaag gingen, hielden defensieve aandelen nog lang stand en daalden circa de helft minder dan reguliere aandelen.

Aandelenportefeuille naar regio (bedragen in EUR miljoenen)

	2011			2010		
	EUR	%	BM %	EUR	%	BM %
Europa & Midden Oosten	873	37,3	34,6	856	38,9	41,0
Noord Amerika	619	26,5	29,7	666	30,2	30,4
Pacific	198	8,5	8,4	199	9,0	9,9
Opkomende markten	533	22,8	22,4	483	21,9	18,7
Aandelen defensief	114	4,9	4,9	–	–	–
	2.337	100,0	100,0	2.204	100,0	100,0

Vastgoed

Na een al volatiel 2010 herstelde de vastgoedmarkt zich voorzichtig in 2011. Op de private vastgoedmarkt waren beleggers de eerste helft van het jaar op zoek naar veilige beleggingen. Dit vertaalde zich in een grote vraag naar hoogwaardig vastgoed met stabiele inkomsten. De toenemende vraag naar vastgoed met een laag risicoprofiel resulteerde echter in grote waarderingsverschillen tussen hoogwaardig vastgoed met stabiele inkomsten (hoog geprijsd) en meer risicovolle vastgoedbeleggingen (laag geprijsd).

Het herstel op de private markt kwam niet voor op de publieke vastgoedmarkt. De prijzen van de publieke vastgoedaandelen werden in 2011 ook gedomineerd door de onrust op de financiële markten en het negatieve sentiment op de beurzen. Na een goede start daalden de koersen van vastgoedaandelen naarmate de omvang van de financiële crisis in Europa zich steeds duidelijker manifesteerde. De waardeontwikkeling op de publieke vastgoedmarkt liep tot aan 2011 voor op dat van de private vastgoedmarkt. In 2011 werd deze voorsprong echter weer ingeleverd, toen de Europese schuldencrisis escaleerde.

Onroerendgoed portefeuille naar segment (bedragen in EUR miljoenen)

	2011			2010		
	EUR	%	BM%	EUR	%	BM%
Europa beursgenoteerd	98	21,4	21,5	143	30,9	30,8
Verenigde Staten beursgenoteerd	95	20,7	20,5	88	19,1	19,7
Azië beursgenoteerd	28	6,1	6,2	35	7,5	7,0
Totaal beursgenoteerd	221	48,2	-	266	57,5	
Europa privaat	150	32,9	32,9	151	32,7	32,7
Verenigde Staten privaat	76	16,5	16,5	45	9,8	9,8
Azië privaat	11	2,4	2,4	-	-	-
Totaal privaat	237	51,8	-	196	42,5	
	458	100,0	100,0	462	100,0	100,0

Valuta

Het pensioenfonds heeft geen visie op de mogelijke ontwikkelingen van wisselkoersen. Daarom werden ook in 2011 de valutaposities in Amerikaanse dollars, Britse ponden, Japanse yens, Zweedse kronen, Canadese en Australische dollars voor 100% afgedekt met de euro. Daarbij werden posities in de Nieuw-Zeelandse dollar als Australische dollars gezien. De posities in Singapore dollars en Hong Kong dollars werden afgedekt met de Amerikaanse dollar.

Verantwoord beleggen

Verantwoord beleggen houdt in dat bij de selectie van beleggingsobjecten ook rekening wordt gehouden met niet-financieel getinte eisen. Het gaat daarbij om zaken als ecologie, milieu, duurzaamheid en ethiek. De visie van het bestuur is dat beleggingsbeleid in eerste instantie is gericht op het behalen van een zo goed mogelijk rendement tegen een zo laag mogelijk risico. Uiteraard wil het fonds daar op een verantwoorde en duurzame manier mee omgaan. Het bepalen wat nu specifiek wel of niet- aanvaardbare activiteiten zijn, acht het bestuur echter allereerst de verantwoordelijkheid van de overheid. Deze beschikt daartoe immers over een democratische legitimatie.

Voor de beleggingen van het fonds is de basis dat alleen wordt belegd in activiteiten die niet bij wet of bij internationale verdragen zijn verboden. Schending van mensenrechten en misbruik van kinderarbeid behoren tot de activiteiten waarvan het fonds afstand neemt. Het bestuur onderschrijft daarbij de principes van de Verenigde Naties voor verantwoord beleggen. Het bestuur heeft de externe vermogensbeheerders geïnformeerd over de standpunten van het fonds en hen gevraagd te rapporteren over hoe zij invulling kunnen geven aan de doelstellingen van het fonds. Het bestuur zal zich in 2012 verder oriënteren op de mogelijkheden om het beleggingsbeleid aan te scherpen.

Corporate Governance

Het pensioenfonds onderschrijft de wenselijkheid van een goede governance van ondernemingen en wil actief bijdragen aan de bevordering en de verdere ontwikkeling van de corporate governance. Het bestuur geeft hieraan concrete invulling door te participeren in de Stichting Eumedion. Deze organisatie behartigt de belangen van de bij haar aangesloten institutionele beleggers (pensioenfonds, verzekeringsmaatschappijen, beleggingsinstellingen en vermogensbeheerders) op het gebied van corporate governance en duurzaamheid. Doel is om de governance, milieu -en sociale prestaties van beursvennootschappen waarin belegd wordt te verbeteren. Daarnaast maakt het fonds gebruik van het beleid en de kanalen van de externe vermogensbeheerders. Het fonds neemt zelf niet deel aan aandeelhoudersvergaderingen. De externe vermogensbeheerders hebben in voorkomende gevallen het mandaat om in het belang van het fonds op te treden.

Vooruitblik 2012

De verwachtingen voor 2012 laten zich moeilijk nauwkeurig beschrijven. In een crisis zijn het niet altijd de meest logische of voor de hand liggende ontwikkelingsrichtingen die worden gekozen of opgedrongen. Wel is er een serieuze situatieschets te maken. Westerse overheden gaan fors bezuinigen om hun begroting nog enigszins beheersbaar te houden. Overheden en het bedrijfsleven moeten de komende jaren de uitstaande schulden omlaag brengen. Deze bezuinigingen zullen bijdragen aan een lage economische groei in de ontwikkelde markten, met als voorlopige verwachting een milde recessie in Europa. Ze moeten echter wel bijdragen aan het terugwinnen van het vertrouwen. Tegelijkertijd zullen de centrale banken vasthouden aan een ruim monetair beleid en waar mogelijk het zelfs nog verder opvoeren. Zo zal in het eurogebied de korte rente laag blijven. Door de afkoeling van de economische groei zal de inflatie wat lager

komen te liggen dan het huidige verhoogde niveau en in 2012 zo rond de 2 tot 2,5% uitkomen voor het eurogebied.

De eurozone zal met veel moeite bij elkaar worden gehouden. De mogelijkheid bestaat dat alleen Griekenland op een, zo mogelijk, gecontroleerde wijze het eurogebied zal verlaten. Ierland, Portugal, Spanje en Italië voeren herstructureringen door en zullen gesteund worden door de andere eurolanden en het IMF met de noodzakelijke leningen. Het belangrijkste risico is het uiteenvallen van het eurogebied op een ongecontroleerde manier.

Ook de Amerikaanse economie kwakkelst voort, maar zal aan een recessie ontsnappen en een bescheiden economische groei laten zien in 2012. De opkomende markten zullen wederom hoge groeicijfers laten zien, zij het lager dan in 2011 vanwege de terugval op de ontwikkelde markten.

De impact van de genomen maatregelen zal met argusogen worden gevolgd. Reacties kunnen heftig zijn, zoals het recente verleden heeft aangetoond. Des te meer tijd het proces wordt gegund, hoe meer aanpassingsmogelijkheden de markt heeft. Een eventuele positieve afwijking van het geschetste scenario zou een versnelling van de stimuleringsmaatregelen voor de aanpak van de crisis zijn. Daarbij zou dan de enorme monetaire verruiming in combinatie met een ongelimiteerde steun van de overheden een sterke aanjager voor de terugkeer van het vertrouwen kunnen zijn. De beleggingsmarkten zullen ons het komende jaar ongetwijfeld wederom op bepaalde punten verrassen. In het beleggingsbeleid houdt het pensioenfonds hiermee rekening en bij de uitvoering ligt de focus op grip en inzicht van alle beleggingen.

HET FINANCIËLE BELEID

Premiebeleid

Het beleid van het bestuur is gericht op het uitvoeren van een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling zoals overeengekomen door arbeidsvoorwaardelijke partijen. Gegeven deze doelstelling in combinatie met de risicohouding van het bestuur en verwachtingen ten aanzien van toekomstige economische ontwikkelingen kan een daarbij passende premie worden vastgesteld. De hoogte van de te betalen premie is overeengekomen tussen het bestuur en de KLM. De premie is bedoeld voor het pensioen van de actieve deelnemers. Voor het pensioen van de premievrije en gepensioneerde deelnemers is in het verleden premie betaald.

Voor de financiering van de pensioenen gaat het pensioenfonds sinds 2007 uit van een vaste doorsneepremie van 24% van de premiegrondslag. Deze doorsneepremie wordt verhoogd met een deelnemersbijdrage bij verzekering van het facultatief nabestaandenpensioen van 1% van de bijdragegrondslag. Ook gaat ze omhoog met een leeftijdsafhankelijke bijdrage bij verzekering van het Anw-hiaat. In de doorsneepremie zijn onder andere opslagen opgenomen voor de onderdelen wezenpensioen, uitzending en sociale verzekering, administratiekosten en termijnopslag. Het totaal van deze opslagen is 1,6%.

In het afgelopen boekjaar 2011 heeft het bestuur een studie naar een nieuwe financiële opzet van het fonds afgerond. Daarbij constateerde het dat de huidige premie niet meer past bij de doelstelling en risicohouding van het bestuur. Aanleiding hiervoor zijn onder andere gewijzigde economische omstandigheden en met name de toegenomen levensverwachting. Het bestuur verwacht dat in 2012 een nieuwe overeenkomst met de KLM zal worden afgesloten waarbij de premie en ambitie met elkaar in overeenstemming zullen worden gebracht waarbij rekening wordt gehouden met de risicohouding en economische verwachtingen van het bestuur van het pensioenfonds. Bij het vaststellen van de economische verwachtingen wordt rekening gehouden met de eisen die de wetgever daarbij stelt.

Tekortenbeleid

Het bestuur en de KLM zijn overeengekomen dat in het geval van een ontoereikende solvabiliteitspositie een beroep wordt gedaan op de verschillende stakeholders van het fonds. De KLM en actieve deelnemers zullen zodanige herstellpremies bijdragen dat er bij een dekkingstekort binnen één jaar (wettelijke termijn drie jaar) en bij een reservetekort binnen vijftien jaar weer sprake is van een voldoende solvabiliteitspositie. Dit voldoet aan de maatstaven zoals gedefinieerd in de Pensioenwet. Van gepensioneerde en premievrije deelnemers vraagt het pensioenfonds geen herstellpremies. Bij een ontoereikende solvabiliteitspositie wordt in het kader van evenwichtige belangenbehartiging ook een bijdrage verlangd van deze groep deelnemers via het niet (volledig) indexeren van de opgebouwde en ingegane pensioenen. Het bestuur is zich bij dit tekortenbeleid bewust van een afhankelijkheid van de KLM. Het kunnen afdragen van extreem hoge premies lijkt niet waarschijnlijk. Het bestuur wenst dat de arbeidsvoorwaardelijke partijen in de loop van 2012 tot nadere afspraken komen over de te betalen maximale herstellpremies, rekening houdend met de mogelijkheden van de KLM en de actieve deelnemers.

Overschottenbeleid

In het verlengde van het tekortenbeleid vindt er bij een voldoende solvabiliteitspositie premiekorting aan de actieve deelnemers en de KLM plaats. Premiekorting wordt verleend als het pensioenvermogen van het fonds hoger is dan het pensioenvermogen dat hoort bij het maximum van:

- a. de FTK-dekkingsgraad (vereist vermogen)
- b. een 100% reële dekkingsgraad dan wel
- c. een 100% dekkingsgraad waarbij de waarde van de pensioenverplichtingen wordt vastgesteld op basis van een 2% vaste rekenrente.

Van het zo gedefinieerde overschot wordt een zesde deel gebruikt voor premiekorting. In het daarop volgende jaar beoordeelt het pensioenfonds opnieuw vanuit de balanssituatie of premiekorting mogelijk is. Het bestuur heeft arbeidsvoorwaardelijke partijen geadviseerd om vanwege evenwichtige belangenbehartiging bij het overeenkomen van een nieuw beleid de mogelijke aanpassing van het tekortenbeleid in samenhang met het overschottenbeleid te bekijken.

Indexatiebeleid

Het pensioenfonds kent een voorwaardelijk indexatiebeleid. De aanpassing of indexatie is afhankelijk van de financiële positie van het pensioenfonds. Als leidraad voor de financiële positie hanteert het fonds de nominale dekkingsgraad. Het bestuur beslist jaarlijks over de indexatie. Wanneer de nominale dekkingsgraad van het fonds lager is dan 105% wordt niet geïndexeerd. Bovendien mag het pensioenfonds de indexatie niet op een zodanig niveau vaststellen dat de dekkingsgraad door de indexatie onder de 105% zou zakken.

In dat geval wordt de indexatie ten minste zodanig beperkt, dat een daling van de dekkingsgraad onder de 105% wordt voorkomen. Wanneer de dekkingsgraad van het fonds zich op een zodanig niveau bevindt dat niet voldaan wordt aan het volgens de Pensioenwet vereiste eigen vermogen, zal toekenning van indexatie niet mogen leiden tot verlenging van de herstelperiode van het fonds. De dekkingsgraad ultimo 2011 bedraagt 109,2%.

Het bestuur vindt dat het huidige indexatiebeleid niet evenwichtig is naar alle belanghebbenden toe en wil in 2012 tot de vaststelling van een ander beleidskader komen. Dit beleidskader zal erop zijn gericht om bij een niet toereikende financiële positie in relatie tot de doelstelling meer en eerder te sturen via het niet of gedeeltelijk indexeren van pensioenen. Vooruitlopend hierop heeft het bestuur gegeven de financiële positie per einde boekjaar besloten om 50% van de beoogde indexatie per 1 januari 2012 te verlenen.

Inhaalindexatie

Het pensioenfonds kent verder een inhaalindexatiebeleid. Inhaalindexatie wordt verleend wanneer het fondsvermogen groter is dan het maximum van:

- a. het vereist eigen vermogen volgens de Pensioenwet vermeerderd met de waarde van de nominale pensioenverplichtingen en
- b. de waarde van de onvoorwaardelijke pensioenaanspraken vermeerderd met de waarde van de indexatieambitie, de reële waarde pensioenverplichtingen, van het fonds.

Het fonds heeft per 1 januari 2012 een indexatieachterstand. Per 1 januari 2012 is 50% van de beoogde indexatie verleend.

In onderstaande tabel een overzicht van de beoogde index en de feitelijk toegekende index.

	Actieve deelnemers		Premievrije en gepensioneerde deelnemers	
	Beoogde index	Feitelijk toegekend	Beoogde index	Feitelijk toegekend
1 januari 2012	3,03%	1,5%	2,3%	1,2%

De grens waarbij inhaalindexatie wordt verleend kan in het kader van evenwichtige belangenbehartiging mogelijk worden aangepast als het pensioenfonds het beleidskader voor indexatie in 2012 herziet.

Feitelijke en kostendekkende premie

De kostendekkende premie volgens artikel 128 lid 1 van de Pensioenwet bedraagt EUR 161,2 miljoen. Een uitsplitsing van de kostendekkende premie wordt hieronder weergegeven. De feitelijke premie bedroeg EUR 157,3 miljoen. Op de feitelijke premie is in 2011 een korting op de deelnemersbijdrage verleend van 2% van de bijdragegrondslag. Deze is gefinancierd uit de reserve toekomstige premiekorting voor deelnemers. De korting bedroeg EUR 8,5 miljoen. De feitelijke premie wordt niet jaarlijks aangepast aan de geldende rentetermijnstructuur en de prognosetafels. Dit zorgt voor verschillen tussen de kostendekkende en feitelijke premie.

Premie (bedragen in EUR miljoenen)

	Kostendekkend
Pensioenopbouw	119,4
Individuele salarisontwikkeling	-
Risicopremies overlijden en arbeidsongeschiktheid	15,3
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten	4,8
Solvabiliteitsopslag	21,7
Totaal	161,2

Solvabiliteitstoets

Met het uitvoeren van de solvabiliteitstoets bepaalt het pensioenfonds of het voldoende eigen vermogen heeft om risico's te kunnen opvangen. Als maatstaf geldt dat voldoende vermogen aanwezig moet zijn om de kans op onderdekking binnen één jaar kleiner of gelijk te laten zijn aan 2,5%. Voor het vaststellen van het vereist vermogen maakt het fonds gebruik van de standaardtoets. De vereiste solvabiliteit op basis van deze toets op basis van de feitelijke beleggingsportefeuille bedroeg ultimo 2011 EUR 857,9 miljoen. Het feitelijke eigen vermogen van het pensioenfonds eind 2011 bedroeg EUR 452,3 miljoen. Het pensioenfonds verkeerde ultimo 2011 in een reserve-tekortpositie.

Herstelplan

Naar aanleiding van een reservetekortpositie ultimo 2008 diende het pensioenfonds in de loop van 2009 een langetermijnherstelplan in bij DNB. Dit herstelplan toont aan hoe het tekort in maximaal vijftien jaar wordt opgelost. In juli 2009 ontving het fonds een beschikking van DNB waarin stond dat DNB instemde met dit herstelplan. De financiële positie is in de loop van 2011 sterk verslechterd voornamelijk vanwege een dalende rente. De nominale dekkingsgraad is ultimo verslagjaar 4,3 procentpunten lager dan de prognose volgens het herstelplan. Het herstelplan is gebaseerd op een vereiste

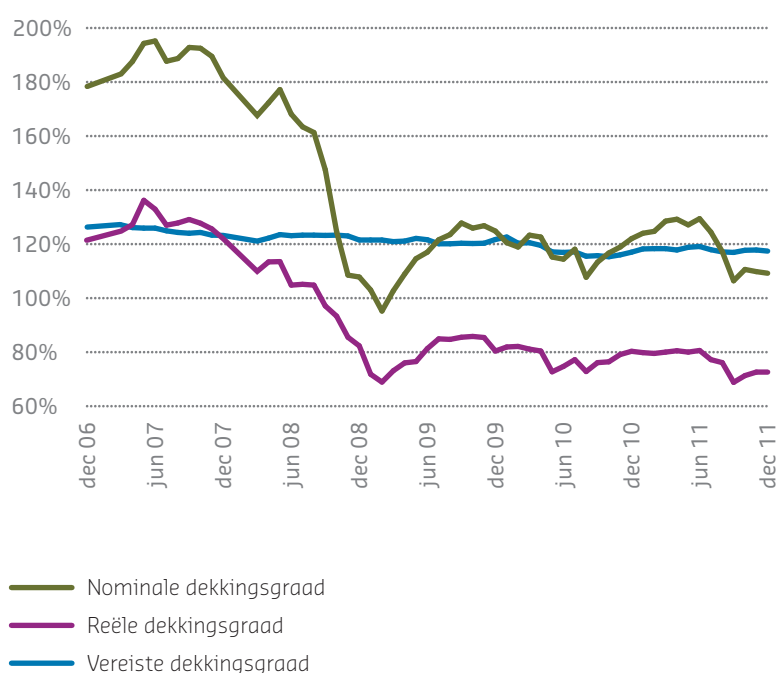
dekkingsgraad van 121,5%. Sindsdien heeft het pensioenfonds interest rate swaps en aandelenindexputopties gekocht. Dit heeft geleid tot een verlaging van het rentemismatchrisico en het aandelenmarktrisico, waardoor de vereiste dekkingsgraad is gedaald. Ultimo 2011 bedraagt de vereiste dekkingsgraad op basis van de feitelijke beleggingsportefeuille 117,4%. Het huidige tekort bedraagt 8,2 procentpunten. In het herstelplan is het verwachte tekort ultimo verslagjaar 8,0 procentpunten. Het pensioenfonds heeft ondanks de gedaalde marktrente en de gestegen levensverwachting slechts een achterstand van 0,2 procentpunt op het herstelplan opgelopen.

De twee grafieken hieronder geven het verloop van de dekkingsgraad en de gemiddelde rente weer.

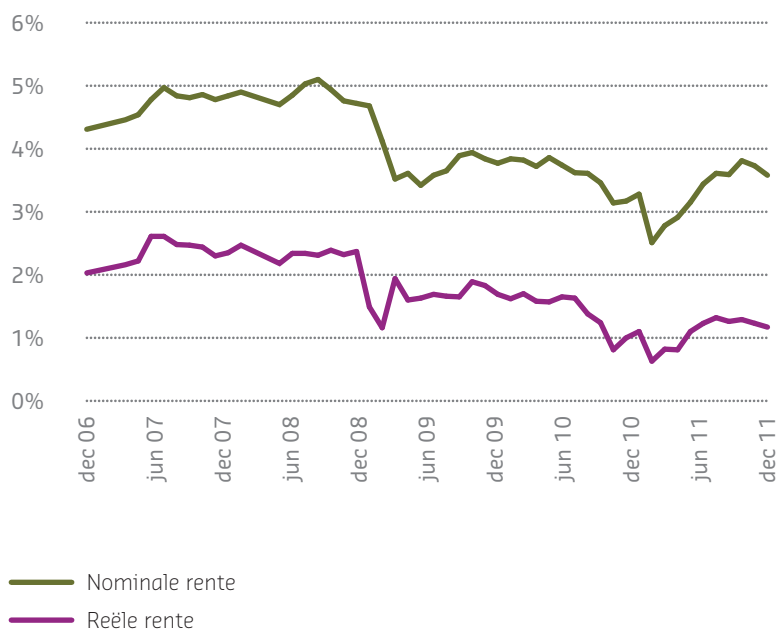
Bij de vaststelling van de reële dekkingsgraad wordt de reële rente berekend door de nominale marktrente te verminderen met de geschatte inflatiecomponent. De geschatte inflatiecomponent, de break-even inflatie, wordt in eerste instantie afgeleid door euro inflation linked staatsobligaties, die gekoppeld zijn aan de Europese Harmonised Index of Consumer Prices (excluding tobacco), te vergelijken met een nominale euro staatsobligatie van een vergelijkbare looptijd. Hierbij wordt zoveel mogelijk gewerkt met obligaties van de hoogst beschikbare kredietwaardigheid.

Gelet op de uitzonderlijke marktomstandigheden en de gebrekkige liquiditeit in het lange eind van de interbancaire swapmarkt bestaat volgens DNB te veel onzekerheid over de vraag of op de interbancaire swapmarkt ultimo 2011 een juiste prijsvorming heeft plaatsgevonden. DNB heeft daarom besloten een correctie toe te passen door de rentetermijnstructuur ultimo 2011 te baseren op een driemaandsgemiddelde over de periode 1 oktober 2011 tot en met 31 december 2011. Een vergelijkbare correctie heeft plaatsgevonden op de geschatte inflatiecomponent.

Verloop dekkingsgraden (in %)

Ontwikkeling gemiddelde rente (in %)

De ontwikkeling van de dekkinggraad in 2011 is als volgt te analyseren.

	Verloop nominale dekkinggraad	Verloop reële dekkinggraad
Beginstand 31 december 2010	122,0%	80,3%
Premies	- 0,3%	- 0,8%
Uitkeringen	0,8%	- 0,5%
Toekenning voorwaardelijke toeslagen	- 1,7%	0,4%
Wijziging rentetermijnstructuur rentedeel (effect op de voorziening)	- 16,7%	- 12,0%
Wijziging rentetermijnstructuur inflatiedeel	-	3,6%
Genereren van extra rendement door de beleggingen	4,6%	2,9%
Actuariële grondslagen	-	-
Overige oorzaken	1,0%	0,3%
Kruiseffecten tussen bovengenoemde oorzaken	- 0,5%	- 0,6%
Eindstand 31 december 2011	109,2%	72,6%

Actuariële analyse

Hieronder wordt het saldo van baten en lasten geanalyseerd naar technische winst- en verliesbronnen:

(bedragen in EUR miljoenen)

	2011	2010
Resultaat op beleggingen en verplichtingen	- 459,4	37,2
Resultaat op premies	9,6	27,2
Resultaat op waardeoverdrachten	0,2	5,7
Resultaat op pensioenuitkeringen	- 0,2	0,3
Resultaat op pensioenuitvoeringskosten	2,1	1,7
Wijziging actuariële grondslagen	-	- 55,5
Actuariële resultaten	23,8	13,9
Resultaat op indexering	- 59,2	- 25,1
Overige resultaten	4,2	-
Totaal	- 478,9	5,4

Vooruitblik

Het bestuur heeft een studie naar de herziening van de financiële opzet in juli 2011 afgerond. De resultaten en aanbevelingen daaruit zijn aan de arbeidsvoorwaardelijke partijen aangeboden met het verzoek dit in het arbeidsvoorwaardelijk overleg voortvarend ter hand te nemen.

Het bestuur verwacht naar aanleiding daarvan dat er in de loop van 2012 een nieuwe overeenkomst met de KLM kan worden gesloten.

Oordeel van de certificerend actuaris over de financiële positie

De vermogenspositie per 31 december 2011 van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM is niet voldoende vanwege het reservetekort.

RISICOMANAGEMENT

Het pensioenfonds besteedt veel aandacht aan analyse van risico's en de beheersing hiervan. Omdat het fonds een deel van de activiteiten uitbesteedt aan een uitvoerder, zijn ook de beheersmaatregelen die de uitvoeringsorganisatie treft van belang. Hieronder vindt u een nadere toelichting op de voornaamste risico's die het bestuur heeft onderkend, alsmede het beleid van het bestuur voor het mitigeren van de risico's. Kwantitatieve informatie over risico's is opgenomen in de risicoparagraaf als onderdeel van de jaarrekening.

Het pensioenfonds onderscheidt de volgende risico's:

1. financiële risico's;
2. uitbestedingsrisico;
3. operationeel risico;
4. compliancerisico;
5. reputatierisico.

Financiële risico's

Om zijn missie te realiseren heeft het fonds risicobeleid ontwikkeld, waarin het bewust bepaalde financiële risico's neemt. De Actuariële en Bedrijfstechnische Nota (ABTN) is het bedrijfsplan waarin het beleid uiteen is gezet.

De volgende financiële risico's worden onderscheiden:

- mismatchrisico;
- beleggingsrisico's;
- verzekeringstechnische risico's;
- liquiditeitsrisico.

Mismatchrisico

Het pensioenfonds is gevoelig voor wijzigingen in de marktrente omdat de rentegevoeligheid van de beleggingen en de rentegevoeligheid van de verplichtingen niet gelijk zijn (de zogenaamde duration mismatch). Door een belangrijk deel van de vastrentendewaardenportefeuille te beleggen in langlopende inflation linked obligaties en nominale euro staatsobligaties wordt gezorgd voor een reductie van dit mismatchrisico. Daarnaast zet het pensioenfonds nominale renteswaps in voor een verdere beperking van het mismatchrisico. De vastrentendewaardenportefeuille samen met de renteswaps dekt het rentemismatchrisico voor tenminste 50% af.

Beleggingsrisico's

Beleggingsrisico's zijn risico's binnen de beleggingen van het pensioenfonds. Er wordt onderscheid gemaakt tussen vastgoed- en aandelenrisico, valutarisico, kredietrisico en risico's van derivaten.

Vastgoed- en aandelenrisico

Het vastgoed- en aandelenrisico is het risico dat door de ontwikkeling van marktprijzen of waardewijzigingen plaatsvindt. Wijzigingen in marktomstandigheden hebben altijd direct invloed op het beleggingsresultaat. De beleggingen worden namelijk gewaardeerd op marktwaarde. Daarbij worden waardewijzigingen onmiddellijk verwerkt in het saldo van baten en lasten. Het fonds beheerst het vastgoed- en aandelenrisico door het aanbrengen van een goede spreiding binnen de portefeuille (diversificatie). Hiervoor vindt periodiek een risico-rendementsanalyse plaats van de beleggingsportefeuille. Daarnaast wordt door middel van een derivatenconstructie een deel van het neerwaartse risico op aandelen afgedekt. Het beleggingsbeleid wordt uitgebreid beschreven in het jaarlijkse beleggingsplan, dat door het bestuur van het fonds wordt vastgesteld.

Valutarisico

Het pensioenfonds belegt ook in buitenlandse waardepapieren, waardoor het fonds gevoelig is voor koersschommelingen van de betreffende valuta ten opzichte van de euro. Om dit risico te beheersen, dekt het fonds alle beleggingen in de Amerikaanse dollar, het Britse pond, de Japanse yen, de Zweedse kroon, de Canadese dollar en de Australische dollar af naar de euro. Hierbij wordt een gedeelte van de beleggingen in opkomende markten gezien als beleggingen in dollars. Het resterende valutarisico in de portefeuille van het fonds is zeer beperkt.

Kredietrisico

Het pensioenfonds sluit contracten af met tegenpartijen. Daarbij loopt het fonds een risico als deze tegenpartijen hun verplichtingen jegens het fonds niet nakomen. Het tegenpartijrisico dat is verbonden aan de inzet van afgeleide financiële instrumenten wordt dagelijks gemonitord en op marktconforme wijze beheerst door het opvragen van onderpand bij bepaalde marktbevingen. Daarnaast maakt het fonds gebruik van verschillende tegenpartijen met een goede reputatie, waardoor dit risico wordt beperkt.

Risico's van derivaten

In het strategisch beleid heeft het fonds bepaalde beleggingsrisico's gedefinieerd die het expliciet wil beheren en beheersen. In het bijzonder gaat het om het renterisico van de beleggingen ten opzichte van de verplichtingen, het valutarisico van beleggingen in niet-euro valuta en mogelijke neerwaartse risico's van de aandelenbeleggingen (zie ook hiervoor). Voor de beheersing van elk van deze risico's zijn procedures en aspecten van operationele uitvoering vastgelegd. Daarbij is de inzet van derivaten, onder bepaalde regels, toegestaan. Het fonds heeft onderkend dat de inzet van die instrumenten ook risico's met zich meebrengen. In de afspraken met tegenpartijen en de uitvoering van transacties, alsmede het beheer van de posities, heeft het fonds voorzien.

Verzekeringstechnische risico's

Het belangrijkste verzekeringstechnische risico is het langlevensrisico. Dit is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan verondersteld bij de vaststelling van de premie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. Het pensioenfonds berekent de voorziening pensioenverplichtingen op basis van de AG-prognosetafel 2010 – 2060 met correcties voor ervaringssterfte. Hierdoor wordt rekening gehouden

met toekomstige verbetering van de levensverwachting. Toepassing van deze prognose-tafel beperkt het langlevensrisico voor het fonds sterk.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat onvoldoende liquide middelen beschikbaar zijn om op korte termijn aan de verplichtingen te kunnen voldoen. Deze verplichtingen betreffen voornamelijk de pensioenuitkeringen, maar ook ingenomen derivatenposities kunnen leiden tot contractuele verplichting tot bijstorting. Het liquiditeitsrisico is onder normale omstandigheden nagenoeg afwezig. Dat komt ten eerste doordat de pensioenuitkeringen voor een belangrijk deel kunnen worden voldaan uit de ontvangen premies en directe beleggingsopbrengsten. Een tweede reden is dat verreweg het grootste deel van de beleggingsportefeuille bestaat uit liquide vermogenstitels.

Uitbestedingsrisico

Het Algemeen Pensioenfonds KLM besteedt de pensioenuitvoering, bestuursondersteuning en het vermogensbeheer uit aan Blue Sky Group. Het uitbestedingsrisico is het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van de uitbestede werkzaamheden wordt geschaad. Om dit risico te beheersen, heeft het fonds conform de Pensioenwet beleid vastgesteld voor de beheersing van risico's die samenhangen met de uitbesteding van bedrijfsprocessen. Voor het fonds bestaat het uitbestedingsrisico vooral uit het risico dat Blue Sky Group niet handelt volgens het verstrekte mandaat. Om dit risico te beheersen zijn duidelijke voorwaarden contractueel vastgelegd en uitgewerkt in een Service Level Agreement (SLA).

De uitvoeringsorganisatie legt periodiek verantwoording af over de beheersing van de processen en overlegt hierbij ook een ISAE 3402-rapportage inclusief 'In Control Statement' voor de gehele dienstverlening. Deze rapportage beschrijft beheersdoelstellingen en beheersmaatregelen voor alle processen die de uitvoeringsorganisatie voor het fonds uitvoert.

Daarnaast implementeerde het pensioenfonds onder andere de volgende beheersmaatregelen. Het fonds:

- voert periodiek een risico-inventarisatie uit;
- beoordeelt periodiek de uitvoering van de serviceafspraken;
- neemt kennis van de ISAE 3402-rapportage inclusief 'In Control Statement' van Blue Sky Group en beoordeelt de toereikendheid van de beheersdoelstellingen en de opzet en werking van de getroffen beheersmaatregelen;
- participeert met een ander fonds in een Audit Committee. Dit committee beoordeelt de opzet en werking van de beheersmaatregelen van zowel de participerende pensioenfonds als de uitvoeringsorganisatie. Ook voeren de leden onderzoek uit en ontwikkelen zij beleid op het terrein van interne beheersing.;
- heeft met twee andere fondsen een beleggingsadviescommissie met externe deskundigen ingesteld. De beleggingsadviescommissie is onafhankelijk van de uitvoeringsorganisatie.

Deze commissie adviseert de betreffende fondsen over het beleggingsbeleid.

Operationeel risico

Operationeel risico treedt op bij de uitvoering van de pensioen- en beleggingsactiviteiten, vanwege niet-afdoende of falende interne processen, menselijk gedrag en systemen of door externe gebeurtenissen. Dit risico wordt beperkt doordat het fonds de hiervoor besproken ISAE 3402-rapportage inclusief 'In Control Statement' van de uitvoerder ontvangt en beoordeelt.

Compliancerisico

Het compliancerisico omvat het risico dat niet of niet tijdig de consequenties van (veranderende) wet- en regelgeving worden onderkend, waardoor wet- en regelgeving op onderdelen worden overtreden. Daarnaast omvat het ook het risico dat interne regelgeving, zoals de gedragscode en beleggingsrichtlijnen, niet wordt nageleefd. Beheersing hiervan vindt plaats door het maken van de afspraken in de SLA met Blue Sky Group over de inrichting en naleving van compliance door de uitvoeringsorganisatie aldaar. Daarnaast heeft het fonds een eigen compliance officer aangesteld. Deze ziet toe op de naleving van de gedragscode door het bestuur van het fonds.

Reputatierisico

Onder reputatierisico wordt het risico verstaan dat het fonds door het handelen reputatieschade lijdt bij belanghebbenden. Dit risico wordt beheerst door het continu bewaken en eventueel bijstellen van het beleid en transparantie bij het doen van uitingen naar belanghebbenden. Daarnaast heeft het fonds een integriteitbeleid vastgesteld. Hierin geeft het fonds zijn visie op integriteit en onderscheidt het diverse situaties waarin integriteit een rol speelt. Ook beschrijft het fonds welke standpunten het bij die situaties inneemt. Tenslotte legt het integriteitbeleid de maatregelen vast om te voorkomen dat de reputatie van het fonds wordt geschaad.

VERSLAG VERANTWOORDINGSORGAAN

Het verantwoordingsorgaan geeft een oordeel over het door het fondsbestuur in 2011 gevoerde beleid en de beleidskeuzes voor de toekomst. Het verantwoordingsorgaan heeft hiertoe meerdere fondsdocumenten, in het bijzonder het jaarverslag, beoordeeld. Tevens heeft het verantwoordings-orgaan kennis genomen van belangrijke beleidsbeslissingen en een gesprek gevoerd met het bestuur.

Oordeel

Het verantwoordingsorgaan heeft een positief oordeel over de wijze waarop het bestuur het pensioenfonds bestuurd heeft. Het verantwoordingsorgaan maakt hierbij de volgende kanttekeningen, toegespitst op de volgende onderwerpen:

1. Risicomanagement. Het bestuur heeft in 2011 opnieuw een duidelijke stap voorwaarts gezet. Met het defensieve beleid van afgelopen jaren ten aanzien van aandelen en renteontwikkelingen was al een prima basis gelegd. Dat beleid heeft ook in het turbulente jaar 2011 zijn diensten bewezen. Er heeft een overgang plaatsgevonden van beleggingsrisico's naar integraal risicomanagement. Om te beginnen is de risicomanagement paragraaf in de beleggingsrapportage van het fonds sterk uitgebreid en verbeterd. Hierbij wordt integraal gekeken naar de risicofactoren, die de kans op dekkingstekort en onderdekking beïnvloeden. Daarnaast wordt de solvabiliteitstoets door middel van zeven verschillende risico's op de voet gevolgd. Op basis hiervan worden indien noodzakelijk direct maatregelen geformuleerd. Het bestuur werd vrijwel continu op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen op de financiële markten. Ook heeft het bestuur gezamenlijk en onder leiding van KPMG in 2011 een uitgebreide workshop gedaan met als doel een geactualiseerde risico-inventarisatie en volledige borging ervan in de organisatie. Op vakkundige wijze is vormgegeven aan denkbare balans-, markt- en omgevingsrisico's. Hierbij is ingegaan op de inhoud van risico's, de status, bestaande beheersmaatregelen en eventuele benodigde vervolgacties. Op basis hiervan is besloten om fondsspecifieke risico's dicht bij het bestuur te houden en deze te volgen.

Het verantwoordingsorgaan is tevreden over deze ontwikkelingen en vindt risicomanagement binnen het bestuur op vakkundige en adequate wijze georganiseerd.

2. ALM. Het bestuur heeft de eindrapportage van de ALM-studie 2011 vastgesteld. Hierin worden voorstellen gedaan tot aanpassing van het premie- en indexatiebeleid. Dit rapport is aangeboden aan de arbeidsvoorwaardelijke partijen met aanbevelingen van het bestuur: premieverhoging en/of aanpassing van de ambitie, premiemaximum en een reële maatstaf voor het indexatiebeleid met een staffel.

De voorwaarden voor toekenning van indexatie en de maatstaf hiervoor moeten voor alle deelnemers gelijk zijn. Er is een externe juridische toetsing gevraagd van de toepasselijkheid van het voorgestelde nieuwe indexatiebeleid op ingegane pensioenen.

Het verantwoordingsorgaan heeft geconstateerd dat het ALM-rapport prudente aanbevelingen bevat, waarin op evenwichtige wijze rekening is gehouden met de belangen van alle stakeholders.

Ter overweging: in zijn oordeel over 2010 heeft het VO een opmerking geplaatst met betrekking tot de opdrachtverstrekking aan ALM-werkgroep en de gevraagde planning. Het verantwoordingsorgaan verzoekt het bestuur deze elementen goed en blijvend onder de aandacht te houden.

3. Private Equity. Het voortraject voor het nemen en uitvoeren van een beslissing over deze nieuwe beleggingscategorie is naar het oordeel van het VO grondig geweest. Het VO is van oordeel dat een goede balans is gevonden tussen risico's en verwacht rendement.

4. Communicatie. Voor een pensioenfonds is het belangrijk om snel, adequaat en duidelijke informatie te verschaffen aan en te communiceren met zijn deelnemers. Het bestuur beseft dit en legt een hoog ambitieniveau neer in het jaarlijkse communicatieplan. Het proces, de uitvoering en evaluatie van die plannen is echter niet altijd duidelijk. Het afgelopen jaar zijn goede stappen gemaakt door onder andere een digitale nieuwsbrief en is de website duidelijk verbeterd. Een lastige vraag blijft op welke wijze je deelnemers kunt bereiken waardoor zij zelf meer pensioenbewust worden. Communicatie is en blijft een belangrijk aandachtspunt.

REACTIE VAN HET BESTUUR

Het bestuur heeft in zijn vergadering van 31 mei 2012 kennis genomen van het oordeel en de aandachtspunten van het verantwoordingsorgaan. De aanbevelingen en het oordeel geven geen aanleiding tot een inhoudelijke reactie. Het bestuur dankt het verantwoordingsorgaan voor zijn werkzaamheden in het verslagjaar en de constructieve bijdrage aan het beheer van het pensioenfonds.

BEVINDINGEN EN BEOORDELING VISITATIECOMMISSIE

Inleiding

De Visitatiecommissie (Vc) heeft in het algemeen een positief oordeel over de beleids- en bestuursprocessen, de wijze waarop het Bestuur het fonds aanstuurt en de manier waarop het bestuur omgaat met de risico's op lange termijn. De Vc heeft veel waardering voor de voortvarende wijze waarop – in moeilijke marktomstandigheden – het Bestuur de verschillende onderwerpen ter hand heeft genomen na de eerste rapportage van de Vc in 2009. Dit geldt tevens voor de doorlopende ambitie van het Bestuur om zo goed mogelijk uitvoering te geven aan de (sterk toegenomen en toenemende) taken en verantwoordelijkheden van het Bestuur. De nog steeds toenemende wettelijke en maatschappelijke eisen aan pensioenfondsen zijn hierop van grote invloed en eisen ook van het bestuur een maximale inzet om aan die eisen te kunnen (blijven) beantwoorden. De invoering van het interne toezicht is onderdeel van die ontwikkeling. Vanuit de ontwikkelde toetsingseisen, waaronder het intern toezicht, is er een aantal punten waaraan naar het oordeel van de Vc door het Bestuur nadere aandacht zou moeten worden besteed c.q. waaraan nadere uitvoering zou moeten worden gegeven.

1. Governance

Het Bestuur heeft een aantal belangrijke en concrete stappen gezet met betrekking tot en ter versterking van de governance.

De kwaliteit van de bestuursstructuur wordt niet alleen bepaald door de kwaliteit van de verschillende elementen die de bestuursstructuur vormen, maar vooral ook door de onderlinge samenhang van die elementen. De Vc gaat hierna nader in op de belangrijkste elementen daarvan, te weten:

a. Deskundigheid

De Vc constateert met genoegen dat het Bestuur een geactualiseerd deskundigheidsplan heeft besproken dat, naar verwachting, in de bestuursvergadering van 31 mei 2012 definitief vastgesteld zal worden.

Tevens heeft het Bestuur een proces ingezet om tot een systematische planning en uitvoering van dit plan te komen. Naast het vaststellen van de (actuele) individuele deskundigheid zal het gewenste niveau per persoon in de bestuursmatrix worden aangegeven. Het gewenste niveau zal de leidraad vormen voor het realiseren van de gewenste deskundigheid. Overwogen kan worden vast te stellen wanneer verwacht wordt dat individuele bestuursleden het gewenste niveau bereiken, dit mede in het kader van de jaarlijkse cyclus die verbonden is aan de uitvoering van het deskundigheidsplan. De Vc ziet dat een bestuurdersprofiel-schets is ontwikkeld en beveelt aan om deze profielschets verder te ontwikkelen in lijn met het deskundigheidsplan. Tevens zijn door DNB recentelijk verwachtingen van bestuurdersprofielen uitgesproken die in de uitwerking meegenomen kunnen worden. De door de DNB en AFM vastgestelde Beleidsregel inzake deskundigheid zal eveneens een leidraad zijn.

De Vc tekent hierbij echter en meer in het algemeen het volgende aan. Zowel de voornoemde Beleidsregel als het deskundigheidsplan geven naar de mening van de Vc onvoldoende geobjectiveerde en meetbare criteria om vast te kunnen stellen of individueel het vereiste deskundigheidsniveau is behaald. In het huidige systeem zit nog een subjectief element waarin bestuursleden zelf de maatstaf bepalen. Tegen die achtergrond is het aan te bevelen om te overwegen over te gaan tot externe toetsing van de verworven kennis en competenties. Deskundigheidsbevordering zal in het algemeen de permanente aandacht van het Bestuur hebben. Desalniettemin vraagt de Vc speciale aandacht voor deskundigheidsbevordering ten aanzien van beleggingen, een gebied dat alsmaar complexer wordt.

b. Evaluatie functioneren bestuur en bestuursleden

De Vc onderschrijft het voornemen dat bestaat om als een vast onderdeel van iedere bestuursvergadering in te voeren dat aan het eind van de vergadering het Bestuur zijn functioneren ten aanzien van die vergadering evalueert. De Vc acht deze systematische vorm van collectieve zelfbeoordeling een uitstekende bijdrage aan de bevordering c.q. het behoud van bestuurlijke kwaliteit.

De Vc is verheugd dat het Bestuur de evaluatie van het individuele functioneren van bestuursleden heeft ingevoerd. Daarbij is het van belang om de uitkomsten van de evaluatie systematisch te betrekken in de actualisering en uitvoering van het deskundigheidsplan.

Mede aan de hand van de uitkomsten van de recentelijk gehouden evaluatie ontstaat het beeld dat het Bestuur nog zoekende is naar de meest efficiënte wijze van het bestuurlijke functioneren. Ook tegen de achtergrond van de vergaande mate van uitbesteding van de uitvoerende en ondersteunende taken verdient het naar de mening van de Vc aanbeveling dat het Bestuur zich vooral richt op de hoofdlijnen van het 'in control' zijn. In de 'Follow up evaluatiedag 2 december 2011' heeft het Bestuur zichzelf enige praktische verbeteringen opgelegd, zoals een andere agenda-opstelling, meer tijd voor strategische beleidszaken, efficiënter gebruik van vergadertijd door het gebruik van betere voorleggers, een nadere onderlinge taakverdeling (indeling in eerste en tweede lezer) en afspraken over een verbeterde koppeling tussen het beleggingsproces en het Bestuur. Het uitdrukkelijk en systematisch aandacht besteden aan deze elementen zal naar de mening van de Vc de vereiste zelfreflectie en effectiviteit daarvan in belangrijke mate bevorderen.

c. Samenstelling bestuur

De Vc vindt, mede gegeven het aantal bestuursleden, de vervanging van het instituut 'plaatsvervangend lidmaatschap' in het instituut van 'toehoorders' een efficiëntie bevorderende verbetering. Voor het waarborgen van de continuïteit in kennis en de verdeling van aandachtsgebieden vereist deze vorm uiteraard wel overeenkomstige aandacht.

Ten aanzien van de vereiste continuïteit in deskundigheid blijft de Vc van mening dat het (statutair geregelde) en bloc aan- en aftreden van het voltallige Bestuur in formele zin daarmee op gespannen voet staat, evenals – en in combinatie met –

een zittingsperiode van drie jaar. Dit geldt des te meer nu de eisen ten aanzien van deskundigheid steeds maar toenemen en de tijd voor het voldoen daaraan alleen maar afneemt. De Vc verzoekt het Bestuur hier nogmaals aandacht aan te besteden.

In het huidige (statutair geregelde) systeem worden sommige bestuursleden benoemd door middel van benoeming door derden (OR) c.q. verkiezing. Voorwaarde voor benoeming is dat de DNB instemt met de benoeming. Bij benoeming zal betrokkene moeten voldoen aan de eisen volgens het deskundigheidsplan en de profielschets.

In een dergelijk systeem is het volstrekt onzeker of de DNB met de benoeming zal instemmen en/of betrokkene zal kunnen voldoen aan de profielschets en de te behalen deskundigheid. Tegen die achtergrond zou het naar de mening van de Vc aanbeveling verdienen om ten aanzien van een potentiële kandidaat voorafgaand aan een benoeming de procedures aan te scherpen in die zin dat gekwalificeerde kandidaten worden voorgedragen. Naar de mening van de Vc zou dit de effectiviteit en efficiency van het benoemingsproces bevorderen. De Vc beveelt het Bestuur aan de mogelijkheden hiertoe nader met de bij de kandidaatstellende partijen te onderzoeken en stelt vast dat het Bestuur hiertoe reeds de eerste stappen heeft ondernomen.

d. Bestuurscommissies

Ten behoeve van een duidelijke en transparante werking van bestuurscommissies en de wijze van behandeling in bestuursvergaderingen heeft de Vc eerder gepleit voor een vaste terugkoppelingsprocedure in de bestuursvergaderingen. De Vc stelt vast dat in tijden van drukke bestuursagenda's dit aspect weleens te snel onder druk komt te staan. Een vast 'format' voor de terugkoppeling van commissies aan het Bestuur kan een goed hulpmiddel zijn. Verder beveelt de Vc aan om steeds over geactualiseerde ToR's te beschikken. De werkwijze van het Bestuur en commissies is immers niet statisch, zie onder meer de actuele intensivering van de werkzaamheden van de ALM-commissie.

e. Agenda en vastlegging bestuursvergaderingen

De Vc vraagt blijvende aandacht voor vastlegging van de bestuursvergaderingen. Een expliciete vastlegging, met een heldere probleemschets en een duidelijke weergave van de gemaakte afwegingen, draagt bij tot helder vastgelegde besluiten en een helder bestuursproces. De Vc ziet overigens dat hierin voortgang geboekt is.

2. Pensioen- premie- en toeslagenbeleid

Het initiatief is genomen om naar de financiering op lange termijn te kijken. Op basis van verschillende scenario's en beleidsvarianten zijn de mogelijkheden doorgerekend en heldere ambities van premiestelling en indexatiezekerheid geformuleerd. Dit is aangeleverd aan het arbeidsvoorwaardenoverleg op 28 juli 2011.

Meer dan in het verleden heeft het bestuur benadrukt dat een tijdige besluitvorming noodzakelijk is en dat het Bestuur anders haar verantwoordelijkheid zal nemen. Er is een duidelijke deadline van 1 oktober 2012 gesteld. Er is nog geen arbeidsvoorwaardelijke overeenstemming en de nieuwe uitvoeringsovereenkomst kan nog niet worden afgerond. Verder is door de sponsor per brief aangegeven met het Bestuur te willen overleggen over de herstelbetalingen.

De Vc ondersteunt de heldere stellingname van het Bestuur dat afspraken dienen te vallen binnen de huidige uitvoeringsovereenkomst.

Het besluitvormingsproces waarbij het Bestuur, als gevolg van de onzekere financiële markten en daarmee de dekkinggraad van het fonds, heeft besloten om slechts gedeeltelijke indexatie per 1 januari 2012 toe te kennen (terwijl de beleidsruimte een volledige indexatie toestond) wordt door de Visitatiecommissie als positief beoordeeld. Dit was een unaniem besluit van het Bestuur, ondersteund door advies van de Deelnemersraad. Het bestuur heeft in dezelfde bestuursvergadering de indexatiebepaling van het Pensioenreglement 2002-oud geharmoniseerd met die van de overige pensioenreglementen, met instemming van het arbeidsvoorwaardelijk overleg en positief advies van de Deelnemersraad.

De Vc ziet de ontwikkeling naar een voorzichtiger indexatiebeleid en een geleidelijke risicoverschuiving naar en tussen deelnemers.

De Visitatiecommissie is van oordeel dat het sponsorrisico nadrukkelijk aandacht verdient bij het vaststellen van het premie- en indexatie beleid. Tevens vragen al deze zaken om een doordacht communicatiebeleid.

3. Communicatie

De Vc is verheugd dat het onderwerp communicatie door het Bestuur hoog op de agenda is geplaatst. De communicatie in verband met de dekkinggraad ontwikkeling en de gedeeltelijke indexatie zijn helder en tijdig gedaan.

De ontwikkeling van het pensioenakkoord, de nieuwe uitvoeringsovereenkomst en de daaruit eventueel voortvloeiende risicotransfer naar en tussen deelnemers zullen het uiterste vergen van het toekomstig communicatie beleid. De Vc heeft vastgesteld dat de communicatiecommissie zich bewust is van genoemde ontwikkelingen en van het belang van communicatie naar alle stakeholders.

4. Uitbesteding

De Vc heeft met voldoening kennis genomen van de inwerkingtreding van de nieuwe dienstverleningsovereenkomsten. De uitvoerige beschrijving daarin van de wederzijdse rechten en plichten en van de SLA's vindt de Vc een duidelijke verbetering. De VC vraagt aandacht voor de aansprakelijkheidsbepaling in de overeenkomst.

5. Compliance

Compliance is een belangrijk onderwerp en verdient doorlopend en intensief de aandacht. Dit onder andere door het feit dat compliance van groot belang is voor met name good governance en (integraal) risicomanagement.

De Vc is verheugd dat dit onderwerp, in de brede zin des woords, de aandacht heeft van het Bestuur. De Vc vindt de jaarlijkse compliance toets door BSG positief en vraagt het Bestuur er zorg voor te dragen dat compliance op bestuurlijk niveau op de agenda blijft staan. Het Bestuur moet erop toezien dat het niet zo is dat slechts de uitvoeringsorganisatie zelf de naleving van wet- en regelgeving toetst. Dit is een bestuursverantwoordelijkheid.

6. (Integraal) risicomanagement

Ook (integraal) risicomanagement is een onderwerp waarvan het belang steeds meer de aandacht (waaronder van DNB) heeft gekregen, evenals de onderkenning dat het een veelkoppig onderwerp is. Daardoor is het een complexe materie die zich (vooral nog) moeilijk onder een noemer laat plaatsen. Het onderwerp is op actieve wijze ter hand genomen.

De verantwoordelijkheid voor risicomanagement ligt uiteindelijk bij het Bestuur. De Vc heeft met voldoening geconstateerd dat het Bestuur in januari 2011 een workshop risicomanagement-inventarisatie heeft gehouden. Deze inventarisatie heeft het bewustzijn van de belangrijkste financiële en operationele risico's bij het Bestuur vergroot. Tevens is vastgesteld dat een belangrijk deel van de risico's met bestaande beheersingsmaatregelen wordt beperkt. Het risk sheet dat is opgesteld op basis van deze risico-inventarisatie vindt de Vc een goed handvat om integraal risicomanagement te bespreken. Dit risk sheet dient dan wel op periodieke basis gerapporteerd te worden aan en besproken te worden in het Bestuur.

Aandachtspunt vormt de borging van integraal risicomanagement in de organisatie. Expliciet moet worden gemaakt bij welke organen en op welke wijze invulling wordt gegeven aan de onafhankelijke inrichting van de risicomanagementfunctie. Hierbij dient verzekerd te worden dat er een goede onderlinge afbakening is. In dit verband is het van belang dat het mandaat van het Audit Committee met betrekking tot haar rol in relatie tot het risicomanagement door het Bestuur helder wordt vastgelegd. Datzelfde geldt ook voor de mandaten van een eventueel in te stellen Risico Control Commissie of - Officer en/of andere organen van het fonds die een rol hebben c.q. moeten krijgen in het risico managementproces, zoals de ALM-commissie.

Een ander aandachtspunt is het expliciet vastleggen van de risicobereidheid (risk appetite) van het fonds, en heldere communicatie hierover naar de stakeholders, inclusief de relatie met het beleggingsbeleid. De nog vast te stellen nieuwe uitvoeringsovereenkomst en een eventueel hierop volgende update van het strategisch beleggingsbeleid lijkt hiervoor een voor de hand liggend aangrijpingspunt.

7. Beleggingen, balansrisicobeheer en uitvoering

De Vc is positief over de (aanzienlijke) vooruitgang die is gemaakt bij het meer expliciet maken en beheersen van de verschillende (beleggingsgerelateerde) balansrisico's.

De Vc heeft vastgesteld dat in de kwartaalrapporten een apart hoofdstuk 'risico-management' is opgenomen, waarin uitgebreid aandacht wordt besteed aan balansrisico's. Deze rapporten zullen in de toekomst verder worden ontwikkeld en aangescherpt, in lijn met de bestuurlijke behoeften van het fonds.

De Vc vindt het voor de hand liggen dat in het verlengde van de uitgevoerde ALM-studie en een nog vast te stellen uitvoeringsovereenkomst, het strategisch beleggingsbeleid inclusief de gebruikte hedge-strategieën opnieuw tegen het licht wordt gehouden. Het verdient aanbeveling om in de overwegingen naast het (nominale) rente- en aandelenrisico hierbij expliciet het inflatierisico mee te nemen, en aan te sluiten bij het hybride reële/nominale karakter van het fonds. De Vc begrijpt dat in ALM-verband nagedacht zal worden over een dynamische hedging strategie.

De Vc is positief over het streven van het fonds continu te zoeken naar beleggingsvormen en hedgingsinstrumenten die het rendements/risico profiel van het fonds verbeteren.

Tegelijkertijd heeft de Vc de volgende aanbevelingen:

- Voorkomen moet worden dat het risico van versnippering te groot wordt. Indien belegd wordt in een groeiend aantal beleggingscategorieën, kunnen de complexiteit en de beheerskosten (voor zowel de uitvoeringsorganisatie als het fonds) zodanig toenemen dat de nadelen van het toevoegen van een categorie groter worden dan de (verwachte) voordelen. Hier ligt ook een relatie met de deskundigheid van het bestuur op het gebied van beleggingen en de beschikbare tijd (ook voor toezicht op de uitbesteding). Het Bestuur moet gesprekspartner zijn op gelijk niveau met de uitvoerders van het bestuursbeleid.
- In het algemeen dient bij complexe beleggingsvormen, zoals private equity, vooraf goed vastgesteld te worden welke additionele maatregelen noodzakelijk zijn om specifieke risico's (bijv. op het gebied van waardering en liquiditeit) te beheersen. De Vc heeft van het Bestuur begrepen dat deze risico's ook nadrukkelijk zijn meegenomen in de besluitvorming. Daarnaast dient aandacht te worden gegeven aan het feit dat de minder liquide beleggingen (waaronder ook privaat vastgoed) buiten het risicobudget (tracking error) worden gehouden, waardoor een onderschatting van het gerapporteerde risico kan ontstaan. In het kwartaalrapport van het fonds wordt expliciet aangegeven welk deel van de beleggingsportefeuille niet terugkomt in de tracking error van het fonds.
- De afweging actief versus passief beheer dient een structureel aandachtspunt te zijn. Dit is in lijn met aanbeveling 9 van het rapport "Pensioen: Onzeker zekerheid" van de Commissie Frijns c.s. "[...] Het Bestuur moet kritisch staan tegenover de veronderstelde voordelen van ... actief beleggingsbeleid en naast de verwachte baten eveneens de lasten en risico's ervan in kaart brengen." Deze aanbeveling is onder meer ingegeven door de constatering dat de resultaten van actief portefeuillebeheer

al decennia lang tegen blijken te vallen en er geen wetenschappelijk bewijs zou bestaan dat actief management lonend is. De Vc heeft begrepen dat ook voor dit fonds actief beheer in het algemeen weinig toegevoegde waarde heeft gehad. In het algemeen verdient het aanbeveling om majeure beleggingsbeslissingen, waaronder keuzen ten aanzien van actief dan wel passief beheer, goed vast te leggen inclusief motivering en de consequenties hiervan te monitoren.

- Tevens dient op regelmatige basis een evaluatie plaats te vinden van de effectiviteit van de gebruikte hedgings instrumenten. Zo heeft een ander KLM-pensioenfonds onlangs een evaluatie laten doen naar de effectiviteit van de APO's; deze evaluatie kan ook nuttige inzichten opleveren voor dit fonds. Ook de effectiviteit van de renteswaps en de inflation linked bond portefeuille als hedge instrument tegen rente- en inflatieschommelingen dient regelmatig tegen het licht te worden gehouden.

Ten slotte:

- De kosten van het vermogensbeheer dienen uitdrukkelijk bij de besluitvorming te worden betrokken. De Vc heeft van het Bestuur begrepen dat dit ook gebeurt. Over de gerealiseerde vermogensbeheerkosten krijgt het Bestuur slechts op hoofdlijnen informatie van de uitvoeringsorganisatie. De uitvoeringsorganisatie zelf heeft wel gedetailleerd inzicht in de kosten van de onderliggende pools. Het verdient aanbeveling met de uitvoeringsorganisatie te overleggen welke informatie inzake vermogensbeheerkosten het Bestuur in de toekomst dient te ontvangen.
- Conform de planning van het Bestuur dient bekeken te worden op welke wijze het thema duurzaam beleggen verder kan worden ontwikkeld.
- De Vc beveelt aan om de procedure herbalancering regelmatig te evalueren op frequentie en benadering. Alternatieven voor de huidige éénmalige jaarlijkse herbalancering zijn in beginsel mogelijk. De Vc vraagt hierbij nadrukkelijk ook aandacht voor de operationele risico's van herbalancering.
- De Vc heeft de ToR van de Beleggingsadviescommissie nader bestudeerd en vastgesteld dat de Beleggingsadviescommissie adviseert over het beleggings- en balansbeheerbeleid (niet de hoogte van het risico). De Vc is gebleken dat de Beleggingsadviescommissie vooral een beleggingsoogpunt (asset only view) heeft. Het verdient aanbeveling dat het Bestuur permanente aandacht besteedt aan de rolverdeling tussen betrokkenen (ALM-commissie, plenair Bestuur en Beleggingsadviescommissie), zodat helder blijft wat ieders verantwoordelijkheid en toegevoegde waarde is. Dit geldt ook voor de rol van betrokkenen in crisis situaties en situaties van grote (markt)veranderingen.

8. Administratie, IT en informatievoorziening

De Vc is van mening dat voldoende aandacht wordt besteed aan de (pensioen)uitvoering van het fonds die op dagelijkse basis in handen is van de uitvoeringsorganisatie. Naast de aandacht die het Bestuur hier rechtstreeks aan geeft zijn de administratieve organisatie en IT onderwerp van onderzoek en bespreking in het Audit Committee. De uitvoeringsorganisatie en KLM hebben de afgelopen jaren processen beter in kaart gebracht en uitvoeringsafspraken zijn aangescherpt.

Vastgesteld d.d. 16 april 2012.

Namens Vc. Leden

REACTIE BESTUUR

Het bestuur heeft in zijn vergadering van 31 mei kennisgenomen van de bevindingen en aanbevelingen van de visitatiecommissie. Het bestuur zal in de komende maanden bezien tot welke acties het rapport van de visitatiecommissie zal leiden. Het bestuur bedankt de voorzitter en leden van de visitatiecommissie voor het uitgevoerde onderzoek.

JAARREKENING
Stichting Algemeen
Pensioenfonds KLM

**Het bestuur heeft aan het
arbeidsvoorwaardelijk-
overleg voorgelegd wat
nodig is** om de financiering
en de houdbaarheid van de
pensioenregeling op lange
termijn te kunnen waarborgen.

BALANS PER 31 DECEMBER (na resultaatbestemming)

(bedragen in miljoenen euro's)

Activa	2011	2010
Beleggingen voor risico pensioenfonds		
• Vastgoed ¹	458,5	462,2
• Aandelen ²	2.239,7	2.204,4
• Vastrentende waarden ³	2.655,3	2.317,0
• Derivaten ⁴	325,2	242,5
Totaal beleggingen voor risico pensioenfonds	5.678,7	5.226,1
Herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen ⁵	0,5	0,6
Deelnemingen ⁶	2,4	2,7
Vorderingen en overlopende activa ⁷	1,8	5,0
Liquide middelen ⁸	0,8	1,2
Totaal activa	5.684,2	5.235,6

Passiva

Stichtingskapitaal en reserves ⁹		
• Bestemmingsreserves	38,4	94,7
• Overige reserves	452,3	874,9
Totaal stichtingskapitaal en reserves	490,7	969,6
Technische voorzieningen		
• Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds ¹⁰	4.921,7	4.173,3
Derivaten ⁴	250,3	75,7
Schulden en overlopende passiva ¹¹	21,5	17,0
Totaal passiva	5.684,2	5.235,6

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op pagina 83 tot en met 107.

REKENING VAN BATEN EN LASTEN

(bedragen in miljoenen euro's)

Baten en lasten pensioenactiviteiten	2011	2010
Premies ¹²	157,3	155,8
Waardeoverdrachten, per saldo ¹³	- 0,6	30,0
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds		
• Pensioenopbouw ¹⁴	- 142,2	- 122,9
• Indexering ¹⁵	- 59,2	- 25,1
• Rentetoevoeging ¹⁶	- 53,8	- 48,3
• Wijziging marktrente ¹⁷	- 663,6	- 375,9
• Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten ¹⁸	145,8	140,2
• Pensioenrechten waardeoverdrachten, per saldo ¹⁹	0,8	- 24,6
• Wijziging actuariële grondslagen ²⁰	-	- 55,5
• Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen ²¹	23,8	13,9
Totaal mutatie voorziening pensioenverplichtingen risico pensioenfonds	- 748,4	- 498,2
Pensioenuitkeringen ²²	- 144,6	- 138,5
Herverzekeringen ²³	0,1	0,3
Pensioenuitvoeringskosten ²⁴	- 4,9	- 5,4
Overige baten pensioenactiviteiten ²⁵	4,2	-
Totaal baten en lasten pensioenactiviteiten	- 736,9	- 456,0
Baten en lasten beleggingsactiviteiten		
Directe beleggingsopbrengsten ²⁶	41,5	29,8
Indirecte beleggingsopbrengsten ²⁶	216,3	431,0
Kosten van vermogensbeheer ²⁶	- 3,7	- 3,2
Overige baten en lasten beleggingsactiviteiten ²⁷	3,9	3,8
Totaal baten en lasten beleggingsactiviteiten	258,0	461,4
Resultaat	- 478,9	5,4

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op pagina 108 tot en met 118.

KASSTROOMOVERZICHT

(bedragen in miljoenen euro's)

Kasstroom uit pensioenactiviteiten	2011	2010
Ontvangen premies	155,1	158,7
Ontvangen waardeoverdrachten	6,8	1,2
Betaalde pensioenuitkeringen	- 144,1	- 138,1
Betaalde waardeoverdrachten	- 3,3	- 2,0
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	- 5,2	- 6,0
Overige mutaties uit pensioenactiviteiten	0,2	0,1
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	9,5	13,9
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Verkopen beleggingen	732,9	932,9
Verkopen en afwikkeling derivaten	148,3	- 245,7
Directe beleggingsopbrengsten	43,6	28,5
Aankopen beleggingen	- 890,2	- 617,3
Aankopen derivaten	- 18,4	- 118,3
Mutatie deposito's en liquiditeiten	- 26,6	6,0
Betaalde kosten van vermogensbeheer	- 3,3	- 3,1
Overige mutaties uit beleggingsactiviteiten	3,8	3,6
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	- 9,9	- 13,4
Mutatie liquide middelen	- 0,4	0,5

TOELICHTING ALGEMEEN

Activiteiten

Het doel van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM, statutair gevestigd te Amstelveen (hierna: het pensioenfonds), is het verstrekken van pensioenuitkeringen aan voornamelijk werknemers en oud-werknemers in een grondfunctie met een onder de KLM-cao vallend dienstverband.

Pensioenregeling

Ouderdomspensioen

Het pensioenfonds kent twee regelingen voor ouderdomspensioen. Deelnemers geboren op of na 1 januari 1950 en deelnemers die na 31 december 2005 tot het pensioenfonds zijn toegetreden vallen onder de middelloonregeling met als standaardpensioenleeftijd 65 jaar (reglement 2006). Zij kunnen binnen bepaalde grenzen kiezen wanneer zij met pensioen gaan, met als vroegst mogelijke pensioenleeftijd 55 jaar. Naar keuze van de deelnemer kan het ouderdomspensioen gedeeltelijk ingaan (deeltijdpensioen). Het ouderdomspensioen is gebaseerd op het gemiddelde salaris en het aantal deelnemersjaren en bedraagt voor ieder deelnemersjaar 2,25% van de nettopensioengrondslag zoals die geldt op 1 januari van het betreffende jaar. De hoogte van de franchise wordt jaarlijks vastgesteld en aangepast aan de algemene loonontwikkeling in de KLM-cao.

Voor deelnemers geboren vóór 1 januari 1950 en die op 31 december 2005 deelnemer waren in het pensioenfonds geldt een eindloonregeling met als standaardpensioenleeftijd 63 jaar (reglement 2002). Ook deze deelnemers kunnen binnen bepaalde grenzen kiezen wanneer zij (gedeeltelijk) met pensioen gaan. De vroegst mogelijke pensioenleeftijd is 60 jaar. Ook is het mogelijk om later met pensioen te gaan, maar uiterlijk op de leeftijd van 65 jaar. De pensioenopbouw is in principe gebaseerd op het laatstverdiende salaris en het aantal deelnemersjaren. Het ouderdomspensioen bedraagt voor ieder deelnemersjaar 1,75% van de nettopensioengrondslag zoals die geldt op 1 januari van het jaar waarin de deelnemer KLM verlaat.

Als onderdeel van het overgangsrecht bestond tot 15 juni 2006 de mogelijkheid ervoor te kiezen om tot 1 januari 2011 op eindloombasis ouderdomspensioen op te bouwen. Deze keuzemogelijkheid bestond voor deelnemers die op 31 december 2005 deelnemer in het pensioenfonds waren en op wie per 1 januari 2006 het reglement 2006 van toepassing was.

Het ploegendienstpensioen is een aanvulling op het ouderdomspensioen. Het ploegendienstpensioen gaat tegelijk met het ouderdomspensioen in. Deelnemers die vallen onder reglement 2006 bouwden tot 1 januari 2011 over hun ploegendienstbetalingen 2,25% per jaar aan ouderdomspensioen op. Met ingang van deze datum wordt geen afzonderlijk ploegendienstpensioen meer opgebouwd, maar is de opbouw hiervan onderdeel van de opbouw van het reguliere ouderdomspensioen. Deelnemers onder reglement 2002 bouwen per jaar onveranderd 1,75% van het jaarlijkse ploegendienstinkomen op.

Prepensioen geldt alleen voor deelnemers die vallen onder reglement 2002. De pre-pensioenregeling stelt deze deelnemers in staat om op de leeftijd van 61 jaar en 6 maanden met pensioen te gaan.

Overbruggingspensioen geldt eveneens alleen voor deelnemers geboren vóór 1 januari 1950 en die op 31 december 2005 deelnemer waren in het pensioenfonds en wordt uitgekeerd vanaf de ingangsdatum van het ouderdomspensioen tot de 65-jarige leeftijd. Het pensioen bestaat uit een AOW-vergoeding van maximaal 70% van de franchise en een premiecompensatie (vergoeding voor het verschil in premies volksverzekeringen vóór en na de 65-jarige leeftijd).

Nabestaandenpensioen

Nabestaandenpensioen geldt voor de nagelaten partner van een deelnemer en bedraagt 70% van het ouderdomspensioen dat tot het moment van overlijden is opgebouwd. Als de deelnemer in ploegendienst heeft gewerkt, komt daar 70% van het tot het moment van overlijden opgebouwde ploegendienstpensioen bovenop.

Facultatief nabestaandenpensioen is een extra dekking die ervoor zorgt dat het nabestaandenpensioen bij overlijden 70% van het bereikbare ouderdomspensioen en ploegendienstpensioen bedraagt. De verzekering vangt aan op het moment dat de deelnemer KLM informeert over het bestaan van een huwelijk of een geregistreerd partnerschap of vanaf het moment dat KLM een samenlevingsverband erkent. De deelnemer en de partner kunnen gezamenlijk van deze verzekering afzien. Daarnaast kunnen deelnemers zich via het pensioenfonds vrijwillig verzekeren voor het Anw-hiaat. Het Anw-hiaatpensioen voorziet in een aanvullende uitkering aan de nagelaten partner van een deelnemer of pensioengerechtigde.

Wezenpensioen

Wezenpensioen wordt in de middelloonregeling uitgekeerd aan kinderen tot de 18-jarige leeftijd of bij het volgen van een opleiding waarvoor recht op studiefinanciering bestaat tot de 27-jarige leeftijd. Het recht op wezenpensioen voor kinderen van deelnemers in de eindloonregeling loopt tot de leeftijd van 25 jaar. Het wezenpensioen bedraagt voor elk gerechtigd kind 20% van het (bereikbare) ouderdomspensioen en het eventuele ploegendienstpensioen.

Arbeidsongeschiktheidspensioen

Arbeidsongeschiktheidspensioen gaat in geval van volledige en duurzame arbeidsongeschiktheid (arbeidsongeschiktheid meer dan 80%) na twee jaar arbeidsongeschiktheid (ziekte) in. Bij gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid (tussen 35% en 80%) gaat het pensioen in wanneer de loongerelateerde WGA-uitkering op grond van de Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen (WIA) eindigt en de WGA-vervolgutkering ingaat. De deelnemer ontvangt dit pensioen zolang de arbeidsongeschiktheid duurt, maar uiterlijk tot de normpensioendatum. Dit is de eerste dag van de maand waarin de deelnemer 65 jaar wordt. Voor deelnemers aan de eindloonregeling is dit 63 jaar.

Onder reglement 2006 wordt de pensioenopbouw bij volledige arbeidsongeschiktheid voor 80% en premievrij voortgezet. Bij gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid geldt een premievrije opbouw naar rato van de mate van arbeidsongeschiktheid. Onder reglement 2002 wordt de pensioenopbouw volledig en premievrij voortgezet.

Aanvullend pensioen

Aanvullend pensioen kan het ouderdomspensioen en het nabestaandenpensioen op het fiscaal maximaal toegestane niveau brengen. Deelname aan deze regeling van pensioensparen is vrijwillig. Deelnemers betalen een extra premie. Met ingang van 1 januari 2007 worden geen nieuwe verzekeringen meer afgesloten.

Regeling deelnemers KLM Health Services

Op grond van de tripartiete overeenkomst tussen het pensioenfonds, KLM Health Services B.V. en Stichting Pensioenfonds KLM Health Services heeft het pensioenfonds per 1 januari 2011 de uitvoering van de pensioenregeling van Pensioenfonds KLM Health Services overgenomen. Op grond van deze overeenkomst heeft Pensioenfonds KLM Health Services per 31 december 2010 alle pensioenverplichtingen en nagenoeg alle beleggingen overgedragen. Voor de meeste deelnemers is de pensioenregeling per 1 januari 2011 ongewijzigd voortgezet. Een gering aantal deelnemers is opgenomen in de pensioenregeling van het pensioenfonds.

De ouderdomspensioenregeling is een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling. De pensioenopbouw bedraagt per jaar van deelneming 2,0% van de pensioengrondslag. De pensioenleeftijd is standaard 65 jaar.

De pensioenregeling kent een facultatief nabestaandenpensioen dat het risico van overlijden van de deelnemer vóór het bereiken van de leeftijd van 65 jaar dekt. Deze vrijwillige verzekering zorgt ervoor dat het nabestaandenpensioen in dat geval 65% van het bereikbare ouderdomspensioen bedraagt. Bij ingang van het ouderdomspensioen bestaat eenmalig de keuze van omzetting van een deel van het ouderdomspensioen in nabestaandenpensioen.

Het wezenpensioen bedraagt per gerechtigd kind 20% van het bereikbare ouderdomspensioen. Het wezenpensioen wordt uitgekeerd tot het bereiken van de leeftijd van 18 jaar of de leeftijd van 23 jaar indien een opleiding wordt gevolgd waarvoor recht op studiefinanciering bestaat.

Het arbeidsongeschiktheidspensioen gaat in na een periode van twee jaar arbeidsongeschiktheid (ziekte). Het pensioen wordt uitgekeerd zolang de arbeidsongeschiktheid voortduurt, maar uiterlijk tot het bereiken van de leeftijd van 65 jaar.

Indexering

Het pensioenfonds streeft ernaar de opgebouwde pensioenrechten van deelnemers aan de middelloonregeling jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de algemene loonronden volgens de cao voor het KLM-grondpersoneel.

Verder streeft het pensioenfonds ernaar de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten van gewezen deelnemers jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de geschoonde prijsindex.

De indexering heeft een voorwaardelijk karakter. Dit betekent dat geen recht op indexering bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre in de toekomst indexering kan plaatsvinden.

Indien de nominale dekkingsgraad van het pensioenfonds lager is dan 105% (overeenkomend met het minimaal vereist vermogen) wordt niet geïndexeerd. Bovendien wordt de indexering zodanig beperkt, dat daling van de dekkingsgraad onder 105% wordt voorkomen.

Een eventuele achterstand in de indexering kan in principe worden ingehaald. Voorwaarde is dat het totale vermogen hoger is dan de voorziening pensioenverplichtingen op basis van nominale marktrente vermeerderd met het vereist eigen vermogen en de voorziening pensioenverplichtingen op basis van een reële marktrente. Met andere woorden is de voorwaarde dat de nominale dekkingsgraad hoger is dan de met het vereist vermogen overeenkomende dekkingsgraad en de reële dekkingsgraad tenminste 100% bedraagt.

De opgebouwde pensioenrechten van deelnemers aan de eindloonregeling worden jaarlijks onvoorwaardelijk aangepast aan de algemene loonontwikkeling.

Op grond van de hiervoor genoemde tripartiete overeenkomst is het indexeringsbeleid met ingang van 1 januari 2011 ook van toepassing op de deelnemers die onder de pensioenregeling van KLM Health Services vallen. Deze pensioenregeling is hierop aangepast.

Financiering en premie

De financiering in 2011 is gebaseerd op een doorsneepremie (inclusief opslag voor termijnbetaling) van 24,0% (2010: 24,0%) van de premiegrondslag. De premiegrondslag is gelijk aan de som van 12,96 maal het maandsalaris en de ploegendienstbetalingen. De doorsneepremie wordt verhoogd met een deelnemersbijdrage van 1,0% in geval van verzekering van het facultatief nabestaandenpensioen en met een leeftijdsafhankelijke bijdrage in geval van verzekering van het Anw-hiaat. De deelnemersbijdrage met betrekking tot verplichte onderdelen van de pensioenregeling is begrepen in de doorsneepremie.

De premie over 2011 ten behoeve van de regeling van KLM Health Services bedraagt 16,6% van de premiegrondslag. Deze doorsneepremie wordt verhoogd met een deelnemersbijdrage van 1,0% in geval van verzekering van het facultatief nabestaandenpensioen.

Het pensioenfonds kent een overschotten- en tekortenbeleid. De premiekortinggrens wordt vastgesteld op basis van de hoogste van a) de voorziening pensioenverplichtingen op basis van een reële marktrente, b) de voorziening pensioenverplichtingen op basis van een vaste rekenrente van 2,0% en c) de voorziening pensioenverplichtingen op basis van nominale marktrente vermeerderd met het vereist eigen vermogen. Eén zesde deel van

het aldus bepaalde overschot wordt jaarlijks aangewend voor premiekorting. Er wordt echter pas korting verleend nadat een eventuele achterstand in de indexering is ingehaald.

Het bedrag beschikbaar voor premiekorting wordt verdeeld tussen KLM en de deelnemers in de verhouding 80%-20%. Voor de deelnemers is de premieaanpassing in enig jaar ten opzichte van het voorgaande jaar gemaximeerd op twee procentpunten. Het eventuele meerdere wordt toegevoegd aan de reserve toekomstige premiekortingen voor deelnemers.

Indien de nominale dekkingsgraad van het pensioenfonds lager is dan de dekkingsgraad volgens de in de Pensioenwet vastgelegde solvabiliteitseisen, wordt door middel van premiebetaling de dekkingsgraad weer op het vereiste niveau gebracht binnen de daartoe in de Pensioenwet gestelde termijn. Dit is voor het vereist eigen vermogen vijftien jaar en voor het minimaal vereist eigen vermogen drie jaar. Het uitgangspunt is dat binnen één jaar weer aan het minimaal vereist eigen vermogen wordt voldaan.

Grondslagen voor de financiële verslaggeving

Algemeen

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek, met gebruikmaking van de vrijstelling inzake de vorming van een reserve herwaardering volgens artikel 146 van de Pensioenwet, en in overeenstemming met de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfonds (RJ 610).

De bedragen in de jaarrekening luiden in euro's.

Presentatiewijziging

De kosten van bestuur en financieel beheer worden vanaf 2011 toegerekend aan pensioenactiviteiten en beleggingsactiviteiten. Dit betekent dat deze kosten voortaan voor een deel worden opgenomen onder pensioenuitvoeringskosten en voor een deel onder kosten van vermogensbeheer. Voorheen werden deze kosten volledig opgenomen onder pensioenuitvoeringskosten. Op deze wijze wordt het inzicht in de kostenstructuur en de samenstelling van het resultaat verbeterd.

De vergelijkende cijfers van 2010 zijn aangepast aan de veranderde presentatie.

Schattingen en veronderstellingen

Bij het opstellen van de jaarrekening is het maken van schattingen en veronderstellingen noodzakelijk. De schattingen en veronderstellingen hebben invloed op de toepassing van grondslagen en de waardering van activa en verplichtingen. De schattingen en daaraan ten grondslag liggende veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. Vooral de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen en (in mindere mate) de waardering van de beleggingen zijn gebaseerd op schattingen en

veronderstellingen. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Ten behoeve van de oordeelsvorming en het maken van schattingen wordt gebruik gemaakt van externe deskundigen. De aard van oordelen en schattingen en de onderliggende veronderstellingen is, voor zover noodzakelijk geacht voor het vereiste inzicht in het vermogen, vermeld in de toelichting bij de jaarrekening.

Herzieningen van schattingen worden verwerkt in de periode waarin de schatting wordt herzien. Een herziening van een schatting heeft dikwijls ook gevolgen voor waardering en resultaatbepaling in toekomstige perioden.

Verwerking

De belangrijkste activa en verplichtingen van het pensioenfonds zijn respectievelijk de beleggingen en de pensioenverplichtingen. De beleggingen bestaan volledig uit financiële activa en derivaten. Deze worden in de balans opgenomen respectievelijk van de balans verwijderd op transactiedatum (datum van koop of verkoop). Dit is het moment waarop de toekomstige economische voordelen en de risico's verbonden aan het financiële instrument worden overgedragen. Pensioenverplichtingen worden in de balans opgenomen op het moment van toekenning of overdracht van de pensioenrechten. Zij worden van de balans verwijderd op het moment van uitkering of overdracht van de pensioenrechten.

Saldering

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd en als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Presentatie beleggingen en beleggingsopbrengsten

De beleggingen bestaan nagenoeg geheel uit participaties in beleggingsinstellingen, voor het merendeel Blue Sky beleggingsfondsen. De participaties worden in de balans gerubriceerd conform de aard van de onderliggende beleggingen van de beleggingsfondsen. Waardeveranderingen van participaties in beleggingsinstellingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen onder indirecte beleggingsopbrengsten. Zij bestaan uit de directe en indirecte opbrengsten van de onderliggende beleggingen en de kosten van vermogensbeheer die ten laste van de beleggingsinstelling komen. Door beleggingsinstellingen uitgekeerde dividenden worden gepresenteerd onder directe beleggingsopbrengsten.

Waardering beleggingen

Participaties in beleggingsinstellingen worden gewaardeerd tegen de berekende intrinsieke waarde op balansdatum of de meest recent beschikbare intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt vastgesteld op basis van de marktwaarde van de onderliggende activa en verplichtingen. De marktwaarde is het bedrag waarvoor een actief of een verplichting kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde, tot een

transactie bereid zijnde partijen die onafhankelijk zijn. De marktwaarde is gebaseerd op actuele marktprijzen, tenzij anders vermeld.

Waardeveranderingen beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen, inclusief derivaten. Alle waardeveranderingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als opbrengst beleggingen direct in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de intrinsieke waarde van de participaties in de beleggingsfondsen. Transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum. Valutakoersverschillen bij de omrekening van activa en verplichtingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen onder de post waarop de activa en verplichtingen betrekking hebben.

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Vastgoed

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde aandelen van vastgoedfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. Onderliggende beleggingen in niet-beursgenoteerde participaties worden gewaardeerd tegen de intrinsieke waarde, gebaseerd op de marktwaarde van het onderliggende vastgoed. De marktwaarde van het onderliggende vastgoed is de geschatte waarde bij onderhandse verkoop in verhuurde staat. Directe vastgoedbeleggingen van vastgoedfondsen waarin rechtstreeks wordt geparticipeerd, worden op dezelfde wijze gewaardeerd.

Aandelen

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde aandelen en converteerbare obligaties van aandelenfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. Indien onderliggende aandelen niet-beursgenoteerd zijn of indien de koersvorming niet representatief is, wordt de marktwaarde getaxeerd. De taxatie is gebaseerd op recente marktinformatie.

Vastrentende waarden

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde vastrentende waarden van fondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. De marktwaarde van directe vastrentende beleggingen wordt bepaald door te ontvangen rente en aflossingen contant te maken op basis van actuele marktrente, rekening houdend met het risicoprofiel en de looptijd van de belegging.

Derivaten

Derivaten zijn afgeleide financiële instrumenten, waarvan de waarde afhankelijk is van een of meer onderliggende primaire financiële instrumenten. Derivaten bevatten rechten en verplichtingen waardoor een of meer van de financiële risico's waaraan de onderliggende primaire financiële instrumenten onderhevig zijn tussen partijen worden

overgedragen. Derivaten leiden bij het aangaan van de transactie niet of tot een relatief gering vermogensbeslag. Basisvormen van derivaten zijn swaps, forwards, futures en opties. Het onderliggende primaire financiële instrument kan onder meer een rente-product, een valutaproduct of een aandelenproduct zijn.

Derivaten worden gewaardeerd tegen marktwaarde. Voor beursgenoteerde contracten is dit de beursprijs per balansdatum. Voor niet-beursgenoteerde contracten is de waardering gebaseerd op recente marktinformatie, als input voor de gehanteerde gangbare waarderingsmodellen, voornamelijk discounted cashflow models.

Herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen

Herverzekeringscontracten worden opgenomen voor de actuarieel bepaalde contante waarde van de verzekerde uitkeringen, volgens de grondslagen van het pensioenfonds, onder aftrek van een eventuele waardevermindering, indien deze naar verwachting duurzaam is.

Deelnemingen

Deelnemingen worden gewaardeerd tegen nettovermogenswaarde.

Vorderingen

Vorderingen worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid. De geamortiseerde kostprijs komt in het algemeen overeen met de nominale waarde.

Liquide middelen

Liquide middelen worden opgenomen voor de nominale waarde.

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening pensioenverplichtingen wordt actuarieel berekend en wordt vastgesteld op basis van de nominaal verworven pensioenrechten, voor zover zij onvoorwaardelijk zijn. Dit betekent dat de voorwaardelijke toekomstige indexering niet in de voorziening is begrepen, maar de op balansdatum toegezegde indexering wel in de voorziening wordt opgenomen. De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente per balansdatum volgens de rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank (DNB).

De voorziening met betrekking tot ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen is de contante waarde van de beste inschatting van de toekomstige uitgaande kasstromen die voortvloeien uit de tot balansdatum opgebouwde onvoorwaardelijke pensioenrechten. Daarin is begrepen de toekomstige premievrije pensioenopbouw van arbeidsongeschikte deelnemers.

De voorziening met betrekking tot arbeidsongeschiktheidspensioen is de contante waarde van de verwachte uitgaande kasstromen die voortvloeien uit de verplichtingen aan bij het pensioenfonds aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers, nog niet aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers en zieke deelnemers die naar verwachting

arbeidsongeschikt zullen worden verklaard. De actuariële veronderstelling is dat het effect van de verwachte reactivering van bestaande arbeidsongeschikte deelnemers gelijk is aan het effect van de verwachte nieuwe instroom van nog niet aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers en zieke deelnemers.

De belangrijkste actuariële grondslagen en veronderstellingen zijn:

- marktrente rentetermijnstructuur DNB (ongewijzigd);
- levensverwachting volgens AG-prognosetafels 2010-2060 met leeftijds- en sekseafhankelijke correctiefactoren (ongewijzigd);
- partnerfrequentie actieve en gewezen deelnemers 100% (ongewijzigd);
- verschil leeftijd man en vrouw tweeëneenhalf jaar (ongewijzigd);
- excassokosten 1,0% van de voorziening (ongewijzigd).

Uit de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo 2011 kan voor het pensioenfonds een gemiddelde marktrente van 2,7% worden afgeleid (2010: 3,4%). De gehanteerde rentetermijnstructuur ultimo 2011 heeft niet betrekking op de actuele marktrente, maar op een hoger driemaandsgemiddelde. Gelet op de uitzonderlijke marktomstandigheden en de gebrekkige liquiditeit in het lange eind van de interbancaire swapmarkt bestaat volgens DNB te veel onzekerheid over de vraag of op de interbancaire swapmarkt ultimo 2011 een juiste prijsvorming heeft plaatsgevonden. DNB heeft daarom besloten een correctie toe te passen door de rentetermijnstructuur ultimo 2011 te baseren op een driemaandsgemiddelde over de periode 1 oktober 2011 tot en met 31 december 2011.

Schulden

Schulden worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, die in het algemeen overeenkomt met de nominale waarde.

Grondslagen voor de resultaatbepaling

Algemeen

De grondslagen voor resultaatbepaling vloeien voor het merendeel voort uit de voor de beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen gehanteerde waarderingsgrondslagen. Voor een aantal posten worden de grondslagen voor resultaatbepaling hierna (nader) uiteengezet.

Premies

Premies worden ten gunste van het resultaat gebracht in de periode waarin de daarmee samenhangende pensioenrechten worden opgebouwd. Premiekortingen en extra premies worden verwerkt in de periode waarin aan de voorwaarden volgens de uitvoeringsovereenkomst wordt voldaan.

Waardeoverdrachten

Waardeoverdrachten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw met betrekking tot ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen wordt toegerekend aan de periode waarin de opbouw van de pensioenrechten plaatsvindt. De verplichtingen met betrekking tot arbeidsongeschiktheidspensioen worden opgenomen in de periode waarin deze ontstaan. De toekomstige premievrije pensioenopbouw van arbeidsongeschikte deelnemers wordt ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarin de arbeidsongeschiktheid ontstaat.

Indexering

De toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van indexering wordt in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarin het bestuursbesluit wordt genomen.

Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. Aan de voorziening pensioenverplichtingen wordt rente toegevoegd op basis van de éénjaarsrente volgens deze rentetermijnstructuur primo verslagperiode. De rentetoevoeging wordt berekend over het gemiddelde van de stand van de voorziening primo periode en de stand van de voorziening ultimo periode, de laatste exclusief het effect van de indexering.

Wijziging marktrente

Het effect van de verandering van de marktrente op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

De vrijval van de voorziening pensioenverplichtingen wordt ten gunste van de rekening van baten en lasten gebracht in de periode waarin de lasten bij de berekening van de voorziening waren voorzien.

Pensioenrechten waardeoverdrachten

De met waardeoverdrachten samenhangende toevoeging en onttrekking aan de voorziening pensioenverplichtingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Wijziging actuariële grondslagen

Het effect van wijzigingen in de actuariële grondslagen op de voorziening pensioenverplichtingen wordt primo verslagperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Pensioenuitkeringen

Pensioenuitkeringen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben.

Herverzekeringen

Herverzekeringsuitkeringen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben.

Kosten

Kosten worden ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarop zij betrekking hebben.

Grondslagen voor het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht wordt opgesteld volgens de directe methode. Dit houdt in dat alle ontvangsten en uitgaven ook als zodanig worden gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en kasstromen uit beleggingsactiviteiten.

Kasstromen in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum.

Onder liquide middelen worden verstaan banktegoeden die niet het karakter hebben van beleggingen.

TOELICHTING OP DE BALANS

(bedragen in miljoenen euro's)

Activa	2011	2010
1 Vastgoed		
Beursgenoteerd	220,9	266,0
Niet-beursgenoteerd	237,6	196,2
Totaal	458,5	462,2

De samenstelling naar regio is als volgt:

Europa	248,7	294,1
Verenigde Staten	170,8	133,4
Azië	39,0	34,7
Totaal	458,5	462,2

Blue Sky vastgoedfondsen waarin het pensioenfonds participeert hebben een deel van de portefeuille uitgeleend. Voor dat deel hebben deze vastgoedfondsen alleen het economisch eigendom. Het aandeel van het pensioenfonds in deze in bruikleen gegeven vastgoedaandelen bedraagt totaal EUR 7,0 miljoen (2010: EUR 8,1 miljoen). Voor het risico van niet-teruglevering zijn staatsobligaties met een AAA-rating verkregen tot een bedrag van EUR 7,3 miljoen (2010: ontvangen zekerheden totaal EUR 8,7 miljoen). Deze zekerheden zijn niet in de balans opgenomen.

2 Aandelen		
Beursgenoteerd	2.239,2	2.203,9
Niet-beursgenoteerd	0,5	0,5
Totaal	2.239,7	2.204,4

De aandelenportefeuille kan als volgt worden gespecificeerd per sector:

	2011	2010
Financiële instellingen	407,0	463,8
Informatietechnologie	218,8	221,3
Energie	243,3	225,0
Telecommunicatie	148,5	120,8
Consument cyclisch	235,9	232,5
Consument defensief	269,4	192,0
Industrie	229,4	264,3
Basismaterialen	184,1	224,2
Gezondheidszorg	198,7	169,2
Nutsbedrijven	104,6	91,3
Totaal	2.239,7	2.204,4

De samenstelling naar regio is als volgt:

Europa	805,2	856,6
Verenigde Staten	622,8	575,3
Canada	53,7	91,4
Japan	132,9	103,5
Overig Pacific	91,6	94,6
Opkomende markten	533,5	483,0
Totaal	2.239,7	2.204,4

Het fonds heeft ultimo 2011 niet belegd in aandelen Air France-KLM (2010: EUR 0,3 miljoen).

Blue Sky aandelenfondsen waarin het pensioenfonds participeert hebben een deel van de aandelen uitgeleend. Voor dat deel hebben de aandelenfondsen alleen het economisch eigendom. Het aandeel van het pensioenfonds in deze in bruikleen gegeven aandelen bedraagt totaal EUR 99,3 miljoen (2010: EUR 60,4 miljoen). Voor het risico van niet-teruglevering zijn staatsobligaties met een AAA-rating verkregen tot een bedrag van EUR 103,5 miljoen (2010: ontvangen zekerheden totaal EUR 63,8 miljoen). Deze zekerheden zijn niet in de balans opgenomen.

3 Vastrentende waarden	2011	2010
Obligaties beursgenoteerd	2.623,7	2.312,0
Banktegoeden in rekening-courant	31,6	5,0
Totaal	2.655,3	2.317,0

De specificatie naar rentetype is als volgt:

Inflation linked	1.314,4	1.095,6
Vaste rente	1.309,3	1.216,4
Variabele rente	31,6	5,0
Totaal	2.655,3	2.317,0

De resterende looptijd gebaseerd op de contractuele aflossingsdata is als volgt:

Korter dan één jaar	47,0	7,7
Vanaf één jaar tot vijf jaar	268,2	251,9
Langer dan vijf jaar	2.340,1	2.057,4
Totaal	2.655,3	2.317,0

De kredietwaardigheid van de portefeuille kan als volgt worden weergegeven:

AAA-rating	1.927,0	1.719,3
AA-rating	48,7	52,1
A-rating	174,0	171,9
BBB-rating	209,4	132,7
Lagere rating dan BBB	284,5	238,1
Geen rating	11,7	2,9
Totaal	2.655,3	2.317,0

De samenstelling naar regio is als volgt:

Europa	1.354,8	1.247,3
Verenigde Staten	893,6	744,9
Opkomende markten	354,3	281,0
Overig	52,6	43,8
Totaal	2.655,3	2.317,0

De volgende onderliggende beleggingen van de Blue Sky obligatiefondsen maken meer dan 5% uit van de totale obligatieportefeuille:

	2011	2010
Staatsobligaties Frankrijk	636,6	607,6
Staatsobligaties Verenigde Staten	606,4	475,3
Staatsobligaties Duitsland	197,0	182,8

Van de vastrentende waarden heeft een bedrag van EUR 26,0 miljoen (2010: nihil) betrekking op saldi op margin accounts die worden aangehouden in verband met derivatenposities. De saldi op deze bankrekeningen staan niet ter vrije beschikking van het pensioenfonds.

Een deel van de obligatieportefeuille met een totale marktwaarde van EUR 83,7 miljoen (2010: EUR 3,7 miljoen) is gestort in een gesepareerd depot als zekerheid voor valuta-derivaten met een negatieve marktwaarde. Deze obligaties staan niet ter vrije beschikking van het pensioenfonds.

4 Derivaten

Derivaten met een positieve marktwaarde zijn als een actiefpost in de balans opgenomen en derivaten met een negatieve marktwaarde zijn onder de verplichtingen opgenomen.

Derivaten activa

Valutaderivaten	17,4	94,4
Aandelenderivaten	107,7	82,4
Rentederivaten	200,1	65,7
Totaal	325,2	242,5

Derivaten passiva

Valutaderivaten	247,0	59,0
Rentederivaten	3,3	16,7
Totaal	250,3	75,7

Het volgende overzicht geeft inzicht in de portefeuille derivaten per balansdatum:

	2011		2010	
	Contract- omvang	Markt- waarde	Contract- omvang	Markt- waarde
Valutaswaps				
Gekocht	36,1	1,9	9,4	0,4
Verkocht	3.068,9	- 228,4	2.531,5	39,0
Valutatermijncontracten				
Gekocht	323,5	15,5	39,7	- 1,1
Verkocht	361,2	- 18,6	168,6	- 2,9
Aandelenindexopties (average price putoptie)				
Gekocht	808,0	103,9	885,0	82,4
Aandelenfutures				
Gekocht	97,1	3,8	-	-
Interest rate swaps				
Gekocht	866,2	200,1	866,2	49,0
Obligatiefutures				
Verkocht	105,8	- 3,3	-	-

De derivatencontracten zijn niet-beursgenoteerd.

De valutaswaps, valutatermijncontracten, aandelenfutures en obligatiefutures hebben een looptijd korter dan een jaar.

De looptijden van de gekochte aandelenputopties zijn als volgt:

	2011		2010	
	Contract- omvang	Markt- waarde	Contract- omvang	Markt- waarde
Looptijd tot april 2011	-	-	177,0	5,9
Looptijd tot april 2012	177,0	38,6	177,0	11,4
Looptijd tot april 2013	177,0	22,0	177,0	17,1
Looptijd tot april 2014	177,0	25,9	177,0	22,0
Looptijd tot april 2015	177,0	5,4	177,0	26,0
Looptijd tot april 2016	100,0	12,0	-	-
Totaal	808,0	103,9	885,0	82,4

De portefeuille gekochte interest rate swaps is als volgt samengesteld naar looptijden:

	2011		2010	
	Contract- omvang	Markt- waarde	Contract- omvang	Markt- waarde
Looptijd tot juli 2029	200,0	42,2	200,0	14,4
Looptijd tot april 2030	40,0	6,9	40,0	1,2
Looptijd tot september 2030	13,0	–	13,0	– 1,8
Looptijd tot oktober 2030	40,0	1,6	40,0	– 4,1
Looptijd tot juli 2039	200,0	58,4	200,0	20,8
Looptijd tot april 2040	43,7	10,4	43,7	2,2
Looptijd tot oktober 2040	40,0	1,9	40,0	– 4,9
Looptijd tot juli 2049	200,0	66,1	200,0	25,1
Looptijd tot april 2050	40,0	10,1	40,0	2,2
Looptijd tot juni 2050	9,5	1,4	9,5	– 0,4
Looptijd tot oktober 2050	40,0	1,1	40,0	– 5,7
Totaal	866,2	200,1	866,2	49,0

De valutaswaps en valutatermijncontracten zijn afgesloten met het doel om het valuta-risico af te dekken. Het grootste deel van de valutaswaps betreft cross currency interest rate swaps.

De aandelenputopties betreffen average price putopties (putopties op een wereldwijd mandje met aandelen, waarbij de waarde op expiratiedatum gelijk is aan nihil of het positieve verschil tussen de uitoefenprijs en de gemiddelde prijs gedurende een bepaalde periode). De aandelenputopties dienen ter afdekking van het aandelenmarktrisico.

Door middel van de interest rate swaps wordt het rentemismatchrisico beperkt.

De futures betreffen gekochte Eurostoxxfutures (future op een index die is samengesteld uit een mandje met 50 Europese aandelen) en verkochte Bundfutures (future op een mandje met de 10 meest recente Duitse staatsleningen). Deze futurecontracten zijn afgesloten in het kader van een tactische assetallocatiebeslissing.

Voor derivatencontracten met een positieve marktwaarde zijn zekerheden verkregen tot een bedrag van totaal EUR 175,3 miljoen (2010: EUR 151,0 miljoen). Voor derivatencontracten met een negatieve marktwaarde zijn zekerheden gegeven tot een bedrag van totaal EUR 83,7 miljoen (2010: EUR 3,7 miljoen).

5 Herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen

Onder herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen is de gekapitaliseerde waarde van twee herverzekeringscontracten opgenomen.

	2011	2010
Verzekering op risicobasis	0,2	0,3
Garantiecontract	0,3	0,3
Totaal	0,5	0,6

De mutaties kunnen als volgt worden weergegeven:

Balanswaarde begin van het jaar	0,6	0,4
Uitkeringen herverzekerings	- 0,1	- 0,1
Inkomende waardeoverdracht	-	0,3
Balanswaarde eind van het jaar	0,5	0,6

De verzekering op risicobasis betreft ingegane verzekeringsuitkeringen, die Pensioenfonds KLM Health Services in het kader van de collectieve waardeoverdracht aan het pensioenfonds heeft gecedeerd. De betreffende herverzekeringsovereenkomst is op 31 december 2010 geëindigd. Het recht op mogelijk na deze datum ingaande uitkeringen is eveneens aan het pensioenfonds gecedeerd.

Het garantiecontract is een aflopend herverzekeringscontract. De nominale pensioenverplichtingen zijn herverzekerd, zodat de indexering van de pensioenrechten en pensioenen voor rekening van het pensioenfonds komt. Het beleggingsrisico en de verzekerings-technische risico's zijn volledig overgedragen. Er is geen winstdelingsregeling met de verzekeraar overeengekomen.

Het herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen heeft voor het overgrote deel een langlopend karakter.

6 Deelnemingen

Onder deelnemingen is opgenomen het 33,3% belang in Blue Sky Group B.V., statutair gevestigd te Amstelveen.

Totaal	2,4	2,7
---------------	------------	------------

De mutaties zijn als volgt:

	2011	2010
Balanswaarde begin van het jaar	2,7	2,5
Resultaat	0,2	0,5
Ontvangen dividend	- 0,5	- 0,3
Balanswaarde eind van het jaar	2,4	2,7

7 Vorderingen en overlopende activa

Pensioenfonds KLM Health Services	-	4,3
Werkgevers	0,8	0,3
Dividendbelasting	0,3	0,3
Overige vorderingen en overlopende activa	0,7	0,1
Totaal	1,8	5,0

De vorderingen hebben een resterende looptijd korter dan een jaar.

8 Liquide middelen

Liquide middelen worden onderscheiden van banktegoeden die het karakter hebben van beleggingen of direct beschikbaar zijn om te worden belegd. Deze posten zijn begrepen in vastrentende waarden.

Banktegoeden in rekening-courant	0,8	1,2
Totaal	0,8	1,2

Passiva

9 Stichtingskapitaal en reserves

2011	Bestem- mings- reserves	Overige reserves	Totaal
Stand begin van het jaar	94,7	874,9	969,6
Wijziging bestemming	- 45,1	45,1	-
Resultaat	- 11,2	- 467,7	- 478,9
Stand eind van het jaar	38,4	452,3	490,7

2010

Stand begin van het jaar	114,9	849,3	964,2
Resultaat	- 20,2	25,6	5,4
Stand eind van het jaar	94,7	874,9	969,6

Het stichtingskapitaal bedraagt (ongewijzigd) EUR 45,38 en is gestort bij oprichting.

De mutaties in de bestemmingsreserves zijn als volgt:

2011	Reserve indexering	Reserve premie- korting deelnemers	Reserve overgangs- maatregel 3	Totaal
Stand begin van het jaar	45,1	14,9	34,7	94,7
Wijziging bestemming	- 45,1	-	-	- 45,1
Resultaat	-	- 8,2	- 3,0	- 11,2
Stand eind van het jaar	-	6,7	31,7	38,4

2010

Stand begin van het jaar	61,0	22,1	31,8	114,9
Resultaat	- 15,9	- 7,2	2,9	- 20,2
Stand eind van het jaar	45,1	14,9	34,7	94,7

De reserve indexering was bestemd voor indexering van premievrije pensioenrechten en ingegane pensioenen van op 31 december 2005 zijnde gewezen deelnemers en pensioengerechtigden die vallen onder het reglement 2002. De reserve werd aangewend indien in enig jaar de bedoelde premievrije pensioenrechten en ingegane pensioenen van deze groep niet of niet volledig konden worden geïndexeerd op basis van de ontwikkeling van de prijsindex. In 2011 zijn de indexeringsbepalingen met betrekking tot op 31 december 2005 zijnde gewezen deelnemers en pensioengerechtigden die vallen onder het reglement 2002 gelijkgesteld aan de indexeringsbepalingen van de overige deelnemers vallend onder reglement 2002 en 2006. Naar aanleiding hiervan is de reserve indexering vervallen en is het saldo toegevoegd aan de overige reserves.

Indien het aan de deelnemers toekomende aandeel in een vermogensoverschot niet direct volledig in premiekorting kan worden omgezet, wordt het meerdere toegevoegd aan de reserve toekomstige premiekortingen voor deelnemers. Aan deze reserve wordt jaarlijks rente toegevoegd op basis van het tienjaars gemiddelde rendement op de beleggingen. Aan de deelnemers kan premiekorting worden verleend indien en voor zover deze reserve toereikend is. Aan de deelnemers toegerekende extra premies worden eveneens ten laste van de reserve toekomstige premiekortingen voor deelnemers gebracht indien en voor zover de reserve toereikend is.

De onttrekking aan deze bestemmingsreserve van per saldo EUR 8,2 miljoen (2010: per saldo EUR 7,2 miljoen) is als volgt samengesteld:

	2011	2010
Rentetoevoeging	0,3	0,6
Verleende premiekorting	- 8,5	- 8,6
Overig	-	0,8
Totaal	- 8,2	- 7,2

De reserve overgangsmaatregel 3 is bestemd voor de financiering van de voorwaardelijke extra pensioenrechten onder het betreffende onderdeel van het pensioenreglement. Overgangsmaatregel 3 geldt voor deelnemers die zijn geboren op of na 1 januari 1950 maar vóór 1 januari 1956 en op 31 december 2005 in dienst waren van KLM. Daarnaast moeten zij vóór het bereiken van de leeftijd van 51 jaar en 6 maanden als medewerker van het grondpersoneel in dienst zijn getreden en onafgebroken in actieve dienst blijven tot de leeftijd van 61 jaar en 6 maanden wordt bereikt. Indien wordt voldaan aan deze voorwaarden wordt op dat moment een extra ouderdomspensioen toegekend, waarvan de hoogte afhankelijk is van de leeftijd en het aantal dienstjaren. Aan de reserve wordt jaarlijks rente toegevoegd of onttrokken op basis van het totaalrendement op de beleggingen in het afgelopen jaar. De werkgever staat garant voor een eventueel tekort.

De onttrekking aan deze bestemmingsreserve van per saldo EUR 3,0 miljoen (2010: per saldo toevoeging EUR 2,9 miljoen) is als volgt samengesteld:

	2011	2010
Rentetoevoeging	1,6	3,1
Onttrekking in verband met toegekende pensioenrechten	- 4,6	- 0,2
Totaal	- 3,0	2,9

De vermogenspositie wordt toegelicht in de risicoparagraaf op pagina 103 tot en met 107.

10 Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

De voorziening pensioenverplichtingen is als volgt samengesteld:

Actieve deelnemers	2.555,0	2.070,9
Arbeidsongeschikte deelnemers	128,9	112,1
Gewezen deelnemers	417,8	340,9
Ingegaan ouderdomspensioen	1.431,5	1.292,0
Ingegaan nabestaandenpensioen en wezenpensioen	361,2	330,9
Ingegaan arbeidsongeschiktheidspensioen	27,3	26,5
Totaal	4.921,7	4.173,3

De mutaties in de voorziening pensioenverplichtingen zijn als volgt:

Stand begin van het jaar	4.173,3	3.675,1
Pensioenopbouw actieve deelnemers	140,9	117,2
Individuele salarisontwikkeling	-	4,7
Opslag pensioenuitvoeringskosten	1,3	1,0
Inkomende waardeoverdrachten	2,8	27,3
Uitgaande waardeoverdrachten	- 3,6	- 2,7
Rentetoevoeging	53,8	48,3
Wijziging marktrente	663,6	375,9
Indexering	59,2	25,1
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	- 144,3	- 138,8
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	- 1,5	- 1,4
Wijziging actuariële grondslagen	-	55,5
Actuariële resultaten	- 23,8	- 13,9
Stand eind van het jaar	4.921,7	4.173,3

In 2011 is de afgeleide nominale marktrente gedaald van 3,4% (actuele marktrente) tot 2,7% (driemaandsgemiddelde marktrente) en in 2010 gedaald van 3,9% tot 3,4%. Als gevolg van de daling van de marktrente is een bedrag van EUR 663,6 miljoen (2010: EUR 375,9 miljoen) aan de voorziening toegevoegd.

De voorziening pensioenverplichtingen heeft voor het overgrote deel een langlopend karakter.

11 Schulden en overlopende passiva	2011	2010
Af te wikkelen beleggingstransacties	9,8	–
Werkgevers	–	1,7
Belastingen en premies sociale verzekeringen	3,0	3,0
Waardeoverdrachten	–	0,2
Pensioenuitkeringen	7,9	7,4
Overige schulden en overlopende passiva	0,8	4,7
Totaal	21,5	17,0

De schulden hebben een resterende looptijd korter dan een jaar.

Overige informatie

Beleggingsportefeuille

De totale beleggingsportefeuille bedraagt EUR 5.418,9 miljoen (2010: EUR 5.150,8 miljoen) en is als volgt samengesteld:

Vastgoed	458,5	462,2
Aandelen	2.239,7	2.204,4
Vastrentende waarden	2.655,3	2.317,0
Derivaten activa	325,2	242,5
Derivaten passiva	– 250,3	– 75,7
	5.428,4	5.150,4
Vorderingen en overlopende activa	0,7	0,4
Schulden	– 10,2	–
Totaal	5.418,9	5.150,8

Marktwaaarde beleggingen

De marktwaaarde van de beleggingen wordt vastgesteld op basis van directe marktnoteringen, wordt afgeleid van directe marktnoteringen of wordt benaderd door middel van waarderingmodellen en waarderingstechnieken.

Van directe marktnotering is sprake indien beleggingen worden verhandeld op één of meer actieve openbare markten.

Indien de waardering van beleggingen wordt afgeleid van directe marktnoteringen, worden de beleggingen gewaardeerd op basis van een model, waarbij alle inputvariabelen zijn gebaseerd op marktnoteringen. Hiertoe worden ook gerekend participaties in Blue Sky beleggingspools die beleggen in andere niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen (fund of funds) waarvan niet dagelijks de nettovermogenswaarde wordt bepaald.

Indien de marktwaarde van beleggingen wordt vastgesteld door middel van waarderingsmodellen en waarderingstechnieken, worden de inputvariabelen geschat door externe deskundigen in verband met het ontbreken van openbare marktgegevens. Tot deze categorie worden onder meer gerekend directe en indirecte beleggingen in niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen, waarvan de waardering is gebaseerd op taxaties.

De beleggingsportefeuille is als volgt ingedeeld naar de drie onderscheiden categorieën:

	Directe markt- notering	Afgeleide markt- notering	Waarde- rings- modellen en -technieken	Totaal
2011				
Vastgoed	220,9	–	237,6	458,5
Aandelen	2.069,5	169,7	0,5	2.239,7
Vastrentende waarden	2.366,3	289,0	–	2.655,3
Derivaten activa	3,8	217,5	103,9	325,2
Derivaten passiva	– 3,3	– 247,0	–	– 250,3
Totaal	4.657,2	429,2	342,0	5.428,4

2010

Vastgoed	266,0	–	196,2	462,2
Aandelen	2.089,7	114,2	0,5	2.204,4
Vastrentende waarden	2.076,0	241,0	–	2.317,0
Derivaten activa	–	160,1	82,4	242,5
Derivaten passiva	–	– 75,7	–	– 75,7
Totaal	4.431,7	439,6	279,1	5.150,4

Mutaties beleggingen

De mutaties in de portefeuilles vastgoed, aandelen en vastrentende waarden zijn als volgt:

2011	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Totaal
Balanswaarde begin van het jaar	462,2	2.204,4	2.317,0	4.983,6
Aankopen	48,9	533,0	308,3	890,2
Verkopen	- 55,8	- 371,2	- 305,9	- 732,9
Waardeveranderingen	3,2	- 126,5	309,3	186,0
Mutatie deposito's en liquiditeiten			26,6	26,6
Balanswaarde eind van het jaar	458,5	2.239,7	2.655,3	5.353,5

2010

Balanswaarde begin van het jaar	340,9	2.053,6	2.187,5	4.582,0
Aankopen	125,1	303,6	217,2	645,9
Verkopen	- 74,0	- 525,9	- 333,0	- 932,9
Waardeveranderingen	70,2	373,1	251,3	694,6
Mutatie deposito's en liquiditeiten			- 6,0	- 6,0
Balanswaarde eind van het jaar	462,2	2.204,4	2.317,0	4.983,6

De mutaties in de portefeuille valutaderivaten (valutaswaps en valutatermijncontracten) zijn als volgt:

	2011	2010
Balanswaarde begin van het jaar	35,4	50,7
Aankopen	-	0,1
Verkopen en afwikkeling	- 148,3	217,9
Waardeveranderingen	- 116,7	- 233,3
Balanswaarde eind van het jaar	- 229,6	35,4
Derivaten activa	17,4	94,4
Derivaten passiva	- 247,0	- 59,0
Per saldo	- 229,6	35,4

De mutaties in de portefeuille aandelenderivaten zijn als volgt:

2011	Putopties	Futures	Totaal
Balanswaarde begin van het jaar	82,4	-	82,4
Aankopen	18,4	-	18,4
Verkopen en afwikkeling	- 0,1	6,9	6,8
Waardeveranderingen	3,2	- 3,1	0,1

Balanswaarde eind van het jaar	103,9	3,8	107,7
---------------------------------------	--------------	------------	--------------

Derivaten activa	103,9	3,8	107,7
Derivaten passiva	-	-	-

Per saldo	103,9	3,8	107,7
------------------	--------------	------------	--------------

2010

Balanswaarde begin van het jaar	-	-	-
Aankopen	118,3	-	118,3
Verkopen en afwikkeling	27,8	-	27,8
Waardeveranderingen	- 63,7	-	- 63,7

Balanswaarde eind van het jaar	82,4	-	82,4
---------------------------------------	-------------	----------	-------------

Derivaten activa	82,4	-	82,4
Derivaten passiva	-	-	-

Per saldo	82,4	-	82,4
------------------	-------------	----------	-------------

De mutaties in de portefeuille rentederivaten zijn als volgt:

	Interest rate swaps	Futures	Totaal
2011			
Balanswaarde begin van het jaar	49,0	-	49,0
Aankopen	-	-	-
Verkopen en afwikkeling	-	3,0	3,0
Waardeveranderingen	153,2	- 6,3	146,9
Verandering lopende rente	- 2,1	-	- 2,1
Balanswaarde eind van het jaar	200,1	- 3,3	196,8
Derivaten activa	200,1	-	200,1
Derivaten passiva	-	- 3,3	- 3,3
Per saldo	200,1	- 3,3	196,8

2010

Balanswaarde begin van het jaar	16,4	-	16,4
Aankopen	- 2,0	-	- 2,0
Verkopen en afwikkeling	-	-	-
Waardeveranderingen	33,4	-	33,4
Verandering lopende rente	1,2	-	1,2
Balanswaarde eind van het jaar	49,0	-	49,0
Derivaten activa	65,7	-	65,7
Derivaten passiva	- 16,7	-	- 16,7
Per saldo	49,0	-	49,0

Niet in de balans opgenomen verplichtingen

Met betrekking tot vastgoedbeleggingen bestaan ultimo 2011 stortingsverplichtingen tot een bedrag van EUR 25,6 miljoen (2010: nihil).

Voorwaardelijke verplichtingen

De niet in de balans opgenomen pensioenverplichtingen bedragen EUR 62,6 miljoen (2010: EUR 56,5 miljoen). Dit betreft voorwaardelijke pensioenverplichtingen uit hoofde van overgangsmaatregel 3. In verband met de garantie van de werkgever bestaat een voorwaardelijke vordering van EUR 7,1 miljoen (2010: EUR 5,0 miljoen).

De actuariële waarde van de indexeringsachterstand bedraagt EUR 62,0 miljoen (2010: nihil). Jaarlijks neemt het bestuur een besluit over de indexering van de pensioenrechten, inclusief de inhaal van de ontstane indexeringsachterstand.

Het pensioenfonds vormt met Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM, Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel, Blue Sky Group B.V. en de Blue Sky beleggingsfondsen een fiscale eenheid voor de omzetbelasting en is hoofdelijk aansprakelijk voor de daaruit voortvloeiende belastingverplichtingen.

Risicobeheer

In het bestuursverslag worden de belangrijke risico's die het pensioenfonds loopt besproken en wordt ingegaan op het beleid dat wordt gevoerd om deze risico's te beheersen. In deze paragraaf van de jaarrekening worden voornamelijk de financiële risico's beschreven en gekwantificeerd.

Het belangrijkste risico van het pensioenfonds is het solvabiliteitsrisico. Dit is het risico dat het fonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen. De solvabiliteit wordt gemeten aan de hand van het verschil tussen het aanwezig eigen vermogen en het vereist eigen vermogen. Daarnaast wordt de dekkingsgraad als solvabiliteitsratio gehanteerd. Door middel van een ALM-studie kan inzicht worden verkregen in de toekomstige ontwikkeling van het solvabiliteitsrisico. In een ALM-studie wordt integraal gekeken naar het financieringsbeleid, het indexeringsbeleid en het strategische beleggingsbeleid.

Het vereist eigen vermogen wordt in beginsel berekend op basis van een scenarioanalyse zoals gebruikt in de standaardmethode voor de solvabiliteitstoets van DNB. Het standaardmodel is aangevuld met een intern model voor financiële instrumenten die niet goed passen in het standaardmodel. Dit scenario geeft een schatting van het neerwaartse risico bij een horizon van één jaar met een betrouwbaarheidsniveau van 97,5%. Dit betekent dat het vereist eigen vermogen zodanig wordt berekend dat met een zekerheid van 97,5% wordt voorkomen dat binnen een termijn van één jaar de waarde van de nettoactiva lager is dan de waarde van de pensioenverplichtingen.

Het tekort van het aanwezig eigen vermogen ten opzichte van het vereist eigen vermogen, berekend op basis van de feitelijke beleggingsportefeuille ultimo verslagjaar, bedraagt EUR 405,6 miljoen (2010: surplus EUR 209,1 miljoen):

	2011	2010
Vereiste buffers		
Rentemismatchrisico	300,9	305,4
Vastgoedrisico en aandelenrisico	626,9	476,7
Valutarisico	181,7	136,2
Commodityrisico	-	-
Kredietrisico	66,9	45,1
Verzekeringstechnisch risico	162,3	137,0
Liquiditeitsrisico	-	-
Concentratierisico	-	-
Operationeel risico	-	-
Totaal	1.338,7	1.100,4
Diversificatie van risico's	- 480,8	- 389,5
Totaal vereist eigen vermogen	857,9	710,9
Aanwezig eigen vermogen	452,3	920,0
Tekort (surplus)	405,6	209,1

Het aanwezig eigen vermogen ten behoeve van de solvabiliteitstoets van DNB is als volgt berekend:

Totaal stichtingskapitaal en reserves	490,7	969,6
Af: reserve premiekorting deelnemers	- 6,7	- 14,9
Af: reserve overgangsmaatregel 3	- 31,7	- 34,7
Aanwezig eigen vermogen FTK	452,3	920,0

Op grond van het Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen (FTK) mogen de reserve premiekorting deelnemers en de reserve overgangsmaatregel 3 niet tot de aanwezige solvabiliteit worden gerekend. Deze bestemmingsreserves blijven ook voor de berekening van de dekkingsgraad buiten beschouwing.

De aldus berekende nominale dekkingsgraad bedraagt 109,2% (2010: 122,0%). De met het vereist vermogen overeenkomende dekkingsgraad bedraagt 117,4% (2010: 117,0%).

Het minimaal vereist eigen vermogen komt overeen met een nominale dekkingsgraad van 104,3% (2010: 105,0%) en bedraagt EUR 212,3 miljoen (2010: EUR 208,7 miljoen).

De ontwikkeling van de nominale dekkingsgraad kan als volgt worden geanalyseerd:

	2011	2010
Dekkingsgraad begin van het jaar	122,0%	124,8%
Premies	- 0,3%	- 0,1%
Pensioenuitkeringen	0,8%	1,0%
Indexering pensioenrechten	- 1,7%	- 0,8%
Wijziging marktrente voorziening pensioenverplichtingen	- 16,7%	- 11,6%
Resultaat beleggingen en verplichtingen	4,6%	10,8%
Wijziging actuariële grondslagen	0,0%	- 1,9%
Overige oorzaken	0,5%	- 0,2%
Dekkingsgraad eind van het jaar	109,2%	122,0%

Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden de pensioenverplichtingen contant gemaakt tegen de reële rente. De reële rente wordt berekend door de nominale marktrente te verminderen met de geschatte inflatiecomponent. De geschatte inflatiecomponent, de break-even inflatie, wordt bepaald door euro inflation linked staatsobligaties, die gekoppeld zijn aan de Europese Harmonized Inflation Consumer Price (excluding tobacco) inflatie-index, te vergelijken met nominale euro staatsobligaties van vergelijkbare looptijden. Hierbij wordt zoveel mogelijk gewerkt met obligaties van de hoogst beschikbare kredietwaardigheid.

De reële dekkingsgraad bedraagt 72,6% (2010: 80,3%) en is gebaseerd op een afgeleide reële marktrente van 0,7% (2010: 1,2%). De ontwikkeling van de reële dekkingsgraad kan als volgt worden geanalyseerd:

Dekkingsgraad begin van het jaar	80,3%	80,4%
Premies	- 0,8%	- 0,5%
Pensioenuitkeringen	- 0,5%	- 0,5%
Indexering pensioenrechten	0,4%	0,5%
Wijziging marktrente rentedeel	- 12,0%	- 7,7%
Wijziging marktrente inflatiedeel	2,6%	5,6%
Resultaat beleggingen en verplichtingen	2,9%	6,8%
Wijziging actuariële grondslagen	0,0%	- 1,6%
Overige oorzaken	- 0,3%	- 2,7%
Dekkingsgraad eind van het jaar	72,6%	80,3%

Het fonds heeft ingevolge artikel 138 van de Pensioenwet in 2009 een langetermijnherstelplan bij DNB ingediend. Het herstelplan is erop gericht dat het pensioenfonds binnen vijftien jaar weer beschikt over het vereist eigen vermogen. In het herstelplan wordt uitgegaan van bestaand premiebeleid, indexeringsbeleid en beleggingsbeleid.

Indien en zolang sprake is van een reservetekort, wordt jaarlijks 1/15 deel van het tekort als extra premie bij de werkgever in rekening gebracht. Dit betekent dat het actuele reservetekort in beginsel binnen 12 jaar door middel van herstellpremies wordt opgelost. Volgens de uitvoeringsovereenkomst en het indexeringsbeleid wordt bij een nominale dekkingsgraad hoger dan 105% volledige indexering toegekend, met dien verstande dat de indexering zodanig wordt beperkt, dat daling van de dekkingsgraad onder 105% wordt voorkomen.

De ontwikkeling van de dekkingsgraad ten opzichte van de prognose in het herstelplan is als volgt:

	2011		2010	
	Realisatie	Herstelplan	Realisatie	Herstelplan
Dekkingsgraad begin van het jaar	122,0%	111,7%	124,8%	109,7%
Premies	- 0,3%	1,4%	- 0,1%	1,5%
Pensioenuitkeringen	0,8%	0,5%	1,0%	0,3%
Indexering pensioenrechten	- 1,7%	- 2,8%	- 0,8%	- 2,8%
Wijziging marktrente pensioenverplichtingen	- 16,7%	0,0%	- 11,6%	0,0%
Resultaat beleggingen en verplichtingen	4,6%	2,7%	10,8%	2,8%
Wijziging actuariële grondslagen	0,0%	0,0%	- 1,9%	0,0%
Overige oorzaken	0,5%	0,0%	- 0,2%	0,2%
Dekkingsgraad eind van het jaar	109,2%	113,5%	122,0%	111,7%

De nominale dekkingsgraad is ultimo verslagjaar 4,3 procentpunten lager dan de prognose volgens het herstelplan. Het herstelplan is gebaseerd op een vereiste dekkingsgraad van 121,5%. Ultimo 2011 bedraagt de vereiste dekkingsgraad op basis van de feitelijke beleggingsportefeuille 117,4%. Het herstelplan is van kracht vanaf 1 januari 2009. Sindsdien heeft het pensioenfonds interest rate swaps en aandelenindexputopties gekocht. Dit heeft geleid tot een verlaging van het rentemismatchrisico en het aandelenmarktrisico, waardoor de vereiste dekkingsgraad is gedaald. Het huidige tekort bedraagt 8,2 procentpunten. In het herstelplan is het verwachte tekort ultimo verslagjaar 8,0 procentpunten. Het pensioenfonds heeft ondanks de gedaalde marktrente en de gestegen levensverwachting slechts een achterstand van 0,2 procentpunt op het herstelplan opgelopen.

Het solvabiliteitsrisico wordt hierna toegelicht aan de hand van de in de solvabiliteits-toets van DNB onderkende risico's. Met uitzondering van het operationele risico, worden deze risico's aangemerkt als financiële risico's.

Rentemismatchrisico

Rentemismatchrisico is het verschil in rentegevoeligheid tussen de portefeuille vast-rentende waarden (voornamelijk obligaties) en de pensioenverplichtingen. De rentegevoeligheid van de verplichtingen is als gevolg van de langere looptijden hoger dan die van de portefeuille obligaties. Een daling van de marktrente leidt tot een stijging van de waarde van de pensioenverplichtingen, die slechts voor een deel wordt gecompenseerd door een stijging van de waarde van de portefeuille obligaties.

Door afdekking van het rentemismatchrisico is de vermogenspositie van het pensioenfonds minder gevoelig voor de ontwikkeling van de marktrente. Het rentemismatchrisico wordt voor een deel beperkt door belegging in obligaties met een relatief lange rentevastperiode. Het rentemismatchrisico wordt verder afgedekt door middel van interest rate swaps. De effectiviteit van de afdekking door middel van omvang en samenstelling van de obligatieportefeuille en interest rate swaps, gebaseerd op portefeuillegewichten en benchmarkduration, bedraagt ultimo 2011 ongeveer 46% (2010: ongeveer 51%).

De rentegevoeligheid kan worden gemeten aan de hand van de modified duration. Dit is de met de contante waarde van rente en aflossing gewogen gemiddelde looptijd in jaren. De duration mismatch is het verschil tussen de duration van de pensioenverplichtingen en de naar omvang (ten opzichte van de pensioenverplichtingen) gewogen duration van de vastrentende waarden.

De modified duration van de portefeuille vastrentende waarden, de portefeuille interest rate swaps, de pensioenverplichtingen en de duration mismatch zijn als volgt:

	2011	2010
Vastrentende waarden (gebaseerd op normgewicht en benchmarkduration)	10	10
Interest rate swaps	18	17
Pensioenverplichtingen	18	17
Mismatch	9	8

Als de marktrente (rentetermijnstructuur) met één procentpunt stijgt, daalt de waarde van de vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen ongeveer met de modified duration als percentage. Bij een rentestijging daalt de waarde van de beleggingen minder dan de waarde van de pensioenverplichtingen, waardoor de dekkingsgraad verbetert. Bij een rentedaling stijgt de waarde van de beleggingen minder dan de waarde van de pensioenverplichtingen, waardoor de dekkingsgraad verslechtert. Een daling van de nominale marktrente met één procentpunt resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 9 procentpunten (2010: ongeveer 9 procentpunten). Een stijging van de nominale marktrente met één procentpunt daarentegen resulteert in een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 11 procentpunten (2010: ongeveer 11 procentpunten). Hierbij is het effect van een renteverandering op de waarde van vastgoed en aandelen buiten beschouwing gelaten.

Hiervoor is ervan uitgegaan dat de marktrente voor alle looptijden in gelijke mate stijgt of daalt. Er kan echter sprake zijn van verschillen in de rentebeweging voor verschillende looptijden. De lange rente kan bijvoorbeeld sterker stijgen of dalen dan de korte rente. Veranderingen in de rentecurve worden niet gemeten aan de hand van de modified duration, maar hebben wel invloed op de rentemismatch.

Vastgoedrisico en aandelenrisico

Vastgoedrisico is het risico dat de waarde van vastgoed en vastgoedaandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen. Informatie over de spreiding van de portefeuille naar regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost vastgoed. De portefeuille vastgoed maakt ongeveer 8% (2010: ongeveer 9%) uit van de totale beleggingen. Een waardedaling van deze beleggingen met 25% resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ruim 2 procentpunten (2010: bijna 3 procentpunten). Een waardestijging van de vastgoedbeleggingen met 25% daarentegen resulteert in een verbetering van de dekkingsgraad met ruim 2 procentpunten (2010: bijna 3 procentpunten).

Aandelenrisico is het risico dat de waarde van aandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen. Informatie over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost aandelen. De aandelenportefeuille maakt ongeveer 41% (2010: ongeveer 43%) uit van de totale beleggingsportefeuille. Het aandelenrisico wordt door middel van langlopende aandelenindexopties (gekochte average price putopties) afgedekt. De effectiviteit van de afdekking bedraagt ultimo 2011 ongeveer 23% (2010: ongeveer 23%). Een waardedaling van de portefeuille met 25% resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 9 procentpunten (2010: ongeveer 10 procentpunten). Een waardestijging van de portefeuille met 25% daarentegen resulteert in een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 9 procentpunten (2010: ongeveer 10 procentpunten).

Valutarisico

Valutarisico is het risico dat de waarde van beleggingen verandert als gevolg van veranderingen in valutakoersen.

Van de beleggingen luidt omgerekend EUR 3.384,1 miljoen (2010: EUR 2.960,1 miljoen) in een andere valuta dan de euro.

De valutapositie (uitgedrukt in euro's) kan als volgt worden geanalyseerd:

2011	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Totaal	Valuta- derivaten	Nettopositie
Amerikaanse dollar	181,7	687,7	1.015,6	1.885,0	- 2.179,7	- 294,7
Japanse yen	7,6	132,9	0,1	140,6	- 144,7	- 4,1
Britse pond	20,7	245,9	191,8	458,4	- 446,4	12,0
Valuta opkomende landen	-	399,6	136,7	536,3	-	536,3
Overige valuta	28,0	212,9	122,9	363,8	- 299,7	64,1
Totaal	238,0	1.679,0	1.467,1	3.384,1	- 3.070,5	313,6

2010

Amerikaanse dollar	133,3	575,3	844,0	1.552,6	- 1.880,0	- 327,4
Japanse yen	9,4	103,5	-	112,9	- 112,9	-
Britse pond	29,5	170,4	197,5	397,4	- 399,7	- 2,3
Valuta opkomende landen	-	483,0	107,4	590,4	-	590,4
Overige valuta	25,4	186,0	95,4	306,8	- 258,4	48,4
Totaal	197,6	1.518,2	1.244,3	2.960,1	- 2.651,0	309,1

Het valutarisico op beleggingen in Amerikaanse dollars, Japanse yens, Britse ponden, Zweedse kronen, Canadese dollars en Australische dollars wordt afgedekt tegen de euro door middel van valutaswaps en valutatermijncontracten. Posities in valuta van een aantal opkomende landen worden in verband met de hoge correlatie met de Amerikaanse dollar afgedekt als ware het Amerikaanse dollars. Voor het overige worden posities in valuta van opkomende landen niet afgedekt.

Commodityrisico

Commodityrisico is het risico dat de waarde van commoditybeleggingen verandert als gevolg van veranderingen in de marktprijzen van desbetreffende (onderliggende) grondstoffen. Het fonds belegt niet in commodities of commodityderivaten, zodat geen sprake is van commodityrisico.

Kredietrisico

Kredietrisico is het risico dat tegenpartijen hun contractuele verplichtingen aan het pensioenfonds of de beleggingsfondsen waarin het pensioenfonds participeert niet nakomen. Informatie over de kredietwaardigheid van de portefeuille op basis van credit ratings en over de spreiding van de portefeuille naar regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost vastrentende waarden. Ongeveer 73% (2010: ongeveer 74%) van de totale portefeuille heeft de hoogste rating AAA. In de toelichting op de derivatenposities is informatie over de daarvoor verkregen zekerheden vermeld.

Verzekeringstechnisch risico

Het belangrijkste verzekeringstechnisch risico is het langlevensrisico. Dit is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld bij de vaststelling van de premie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. Door toepassing van de AG-prognosetafels 2010-2060 met correcties voor ervaringssterfte wordt rekening gehouden met een toekomstige verbetering van de levensverwachting. Dit neemt niet weg dat een grote mate van onzekerheid bestaat met betrekking tot de toekomstige ontwikkeling van de levensverwachting.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat onvoldoende liquide middelen beschikbaar zijn om op korte termijn aan de verplichtingen (voornamelijk de pensioenuitkeringen) te kunnen voldoen. Dit risico is onder normale omstandigheden nagenoeg afwezig, omdat de pensioenuitkeringen voor een belangrijk deel kunnen worden voldaan uit de ontvangen premies en directe beleggingsopbrengsten en bovendien verreweg het grootste deel van de beleggingsportefeuille bestaat uit liquide vermogenstitels. Dit neemt niet weg dat ingenomen derivatenposities kunnen leiden tot de contractuele verplichting tot bijstorting. Feitelijk is het liquiditeitsrisico geen onderdeel van het solvabiliteitsrisico, namelijk het risico dat het pensioenfonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen.

Concentratierisico

Concentratierisico kan optreden als een goede spreiding van beleggingen of pensioenverplichtingen ontbreekt. In het standaardmodel van DNB voor de bepaling van het vereist eigen vermogen is het concentratierisico gelijkgesteld aan nihil. Het pensioenfonds voldoet aan deze veronderstelling van een voldoende gediversifieerde beleggingsportefeuille en een voldoende evenwichtige demografische opbouw van de populatie. In de toelichting op de balanspost vastrentende waarden zijn de posten die meer dan 5% uitmaken van de totale obligatieportefeuille vermeld. Duitse, Franse en Amerikaanse staatsleningen maken gezamenlijk ongeveer 54% (2010: ongeveer 55%) uit van de totale obligatieportefeuille.

Operationeel risico

Operationeel risico is het risico dat optreedt bij de uitvoering van de activiteiten als gevolg van niet afdoende of falende processen, menselijk gedrag en systemen bij de uitvoeringsorganisaties of als gevolg van externe gebeurtenissen. Het pensioenfonds besteedt de operationele activiteiten uit aan Blue Sky Group B.V., zodat het operationele risico voornamelijk bestaat uit het risico dat de met deze organisatie gemaakte afspraken niet worden nagekomen. Blue Sky Group legt verantwoording af over de beheersing van de processen, waarbij jaarlijks een ISAE 3402-rapportage wordt overgelegd.

Naast de in de solvabiliteitstoets van DNB onderkende risico's wordt nog het indexeringsrisico onderscheiden.

Indexeringsrisico

De indexering heeft een voorwaardelijk karakter. Het bestuur van het pensioenfonds stelt jaarlijks de indexering vast met inachtneming van de financiële positie van het pensioenfonds. Indexeringsrisico is het risico dat de indexeringsambitie niet wordt gerealiseerd als gevolg van tegenvallend rendement op de beleggingen, tegenvallende inflatie, daling van de marktrente en demografische ontwikkelingen.

TOELICHTING REKENING VAN BATEN EN LASTEN

(bedragen in miljoenen euro's)

Baten en lasten pensioenactiviteiten

12 Premies	2011	2010
Werkgeversdeel	135,5	134,5
Werknemersdeel vóór korting	30,1	29,7
Korting werknemersdeel	- 8,5	- 8,6
Werknemersdeel na korting	21,6	21,1
FVP	0,2	0,2
Totaal	157,3	155,8

De kostendekkende premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet bedraagt EUR 161,2 miljoen (2010: EUR 156,1 miljoen).

De kostendekkende premie is als volgt samengesteld:

Pensioenopbouw	119,4	101,9
Individuele salarisontwikkeling	-	4,7
Toegezegde indexering	-	-
Risicopremies overlijden en invaliditeit	15,3	15,1
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten	4,8	6,0
Solvabiliteitsopslag	21,7	28,4
Totaal	161,2	156,1

De feitelijke premie is gebaseerd op een doorsneepremiebeleid. Afhankelijk van de vermogenspositie bij aanvang van het verslagjaar wordt premiekorting verleend of extra premie gevraagd.

Op de deelnemersbijdrage is ten laste van de reserve toekomstige premiekortingen voor deelnemers een korting verleend van EUR 8,5 miljoen (2010: EUR 8,6 miljoen).

De feitelijke premie wordt jaarlijks getoetst aan de kostendekkende premie, berekend op basis van de marktrente (rentetermijnstructuur DNB) bij aanvang van het verslagjaar.

Rekening houdend met de verleende premiekorting op de deelnemersbijdrage van EUR 8,5 miljoen (2010: EUR 8,6 miljoen), is de feitelijke premie EUR 4,6 miljoen (2010: EUR 8,3 miljoen) hoger dan de kostendekkende premie. De kostendekkende premie is

gestegen ten opzichte van vorig verslagjaar, voornamelijk als gevolg van de daling van de gehanteerde markrente.

13 Waardeoverdrachten

Hieronder is opgenomen het saldo van inkomende bedragen uit hoofde van overgenomen pensioenverplichtingen en uitgaande bedragen uit hoofde van overgedragen pensioenverplichtingen.

	2011	2010
Inkomende waardeoverdrachten	2,5	32,1
Uitgaande waardeoverdrachten	- 3,1	- 2,1
Totaal	- 0,6	30,0

Van de inkomende waardeoverdrachten in 2010 had EUR 31,0 miljoen betrekking op de collectieve waardeoverdracht van alle pensioenverplichtingen en het herverzekeringsdeel pensioenverplichtingen van Pensioenfonds KLM Health Services.

14 Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariel berekende nominale waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. De pensioenopbouw wordt berekend op basis van de marktrente primo verslagjaar. Ook is hieronder opgenomen de toevoeging aan de voorziening als gevolg van de individuele salarisontwikkeling.

Pensioenopbouw actieve deelnemers	140,9	117,2
Toekomstige pensioenuitvoeringskosten	1,3	1,0
Pensioenopbouw inclusief kostenopslag	142,2	118,2
Individuele salarisontwikkeling actieve deelnemers	-	4,7
Totaal	142,2	122,9

Van de pensioenopbouw heeft een bedrag van EUR 6,2 miljoen (2010: EUR 0,2 miljoen) betrekking op de inkoop van pensioenrechten uit hoofde van overgangsmaatregel 3.

15 Indexering

Onder indexering is opgenomen de toegekende indexering (toeslagverlening) onder de middelloonregeling en het effect van de algemene salarisontwikkeling onder de eindloonregeling. Het effect van de individuele salarisontwikkeling is opgenomen onder pensioenopbouw.

	2011	2010
Actieve deelnemers	35,4	0,1
Gewezen deelnemers en pensioengerechtigden	23,8	25,0
Totaal	59,2	25,1

De pensioenrechten van deelnemers aan de middelloonregeling zijn per 1 januari 2012 verhoogd met 1,5% (1 januari 2011: niet verhoogd). De ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten zijn per 1 januari 2012 verhoogd met 1,2% (1 januari 2011: 1,4%).

16 Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de marktrente per balansdatum op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. Aan de voorziening pensioenverplichtingen wordt rente toegevoegd op basis van de éénjaarsrente volgens deze rentetermijnstructuur primo verslagperiode.

Totaal	53,8	48,3
---------------	-------------	-------------

De in het verslagjaar aan de voorziening pensioenverplichtingen toegevoegde rente is gebaseerd op een rekenrente van 1,3% (2010: 1,3%).

17 Wijziging marktrente

De waarde van de pensioenverplichtingen verandert onder invloed van veranderingen in de marktrente.

Totaal	- 663,6	- 375,9
---------------	----------------	----------------

In 2011 is de afgeleide marktrente gedaald van 3,4% tot 2,7% en in 2010 gedaald van 3,9% tot 3,4%.

18 Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Toekomstige pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariëel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De hieronder opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen en kosten van de verslagperiode.

	2011	2010
Onttrekking pensioenuitkeringen	144,3	138,8
Onttrekking pensioenuitvoeringskosten	1,5	1,4
Totaal	145,8	140,2

19 Pensioenrechten waardeoverdrachten

Hieronder zijn opgenomen de toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van pensioenrechten met betrekking tot inkomende waardeoverdrachten en de onttrekking aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van pensioenrechten met betrekking tot uitgaande waardeoverdrachten.

Pensioenrechten inkomende waardeoverdrachten	- 2,8	- 27,3
Pensioenrechten uitgaande waardeoverdrachten	3,6	2,7
Totaal	0,8	- 24,6

In verband met de collectieve waardeoverdracht van alle pensioenverplichtingen van Pensioenfonds KLM Health Services is in 2010 een bedrag van EUR 25,9 miljoen toegevoegd aan de voorziening pensioenverplichtingen.

20 Wijziging actuariële grondslagen

De actuariële grondslagen zijn de uitgangspunten en veronderstellingen waarop de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is gebaseerd. Onder wijziging actuariële grondslagen is het effect van aanpassing van de bestandsgrondslagen, economische grondslagen en kostengrondslagen op de voorziening opgenomen.

Overgang op AG-prognosetafels 2010-2060	-	- 52,8
Wijziging correctiefactoren	-	- 2,7
Levensverwachting	-	- 55,5
Overige actuariële grondslagen	-	-
Totaal	-	- 55,5

De wijziging actuariële grondslagen in 2010 betrof de overgang op de nieuwe door het Actuarieel Genootschap uitgebrachte generatietafels. Hierop worden correcties toegepast in verband met hogere overlevingskansen van de populatie van het pensioenfonds ten opzichte van de overlevingskansen van de totale bevolking. Deze correctiefactoren zijn in 2010 eveneens opnieuw vastgesteld.

21 Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

Onder overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen zijn opgenomen: actuariële resultaten en mutaties in de pensioenverplichtingen die niet onder een ander hoofd zijn opgenomen.

	2011	2010
Actuariële resultaten, per saldo	23,8	13,9
Totaal	23,8	13,9

22 Pensioenuitkeringen

Ouderdomspensioen	108,2	103,2
Nabestaandenpensioen	32,4	31,3
Wezenpensioen	0,7	0,7
Arbeidsongeschiktheidspensioen	3,3	3,3
Totaal	144,6	138,5

23 Herverzekeringen

Uitkeringen herverzekering	0,2	0,1
Mutatie herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen	- 0,1	0,2
Totaal	0,1	0,3

24 Pensioenuitvoeringskosten

Dit betreft de kosten met betrekking tot de uitvoering van de pensioenregeling. De kosten van vermogensbeheer zijn hierin niet begrepen. De kosten van bestuur en financieel beheer worden toegerekend aan pensioenuitvoering en vermogensbeheer.

	2011	2010
Kosten pensioenuitvoering en bestuursondersteuning	5,0	5,5
Overige kosten	0,7	0,5
Totaal voor toerekening aan vermogensbeheer	5,7	6,0
Toegerekend aan vermogensbeheer	- 0,8	- 0,6
Totaal	4,9	5,4

25 Overige baten pensioenactiviteiten

Vrijval prepensioenverplichtingen	4,2	-
Totaal	4,2	-

Baten en lasten beleggingsactiviteiten

26 Beleggingsopbrengsten

Onder beleggingsopbrengsten zijn opgenomen de op de verslagperiode betrekking hebbende:

- directe beleggingsopbrengsten (rente en door beleggingsfondsen uitgekeerd dividend);
- indirecte beleggingsopbrengsten (waardeveranderingen inclusief valutakoersverschillen);
- kosten van vermogensbeheer (exclusief kosten ten laste van beleggingsfondsen).

	Direct	Prijs- verandering	Valuta- verandering	Totaal
2011				
Vastgoed	7,8	- 4,7	7,9	11,0
Aandelen	-	- 190,2	63,7	- 126,5
Aandelenderivaten	-	0,1	-	0,1
Vastrentende waarden	0,1	289,1	20,2	309,4
Rentederivaten	17,7	146,9	-	164,6
Totaal vóór valutaderivaten en kosten	25,6	241,2	91,8	358,6
Valutaderivaten	15,9	-	- 116,7	- 100,8
Totaal vóór kosten	41,5	241,2	- 24,9	257,8
Kosten van vermogensbeheer				- 3,7
Totaal				254,1

2010

Vastgoed	7,5	58,0	12,2	77,7
Aandelen	-	241,7	131,4	373,1
Aandelenderivaten	-	- 63,7	-	- 63,7
Vastrentende waarden	-	222,8	28,5	251,3
Rentederivaten	20,3	33,4	-	53,7
Totaal vóór valutaderivaten en kosten	27,8	492,2	172,1	692,1
Valutaderivaten	2,0	-	- 233,3	- 231,3
Totaal vóór kosten	29,8	492,2	- 61,2	460,8
Kosten van vermogensbeheer				- 3,2
Totaal				457,6

27 Overige baten en lasten beleggingsactiviteiten

	2011	2010
Resultaat deelnemingen	0,2	0,5
Opslag termijnbetaling	3,4	3,3
Overig	0,4	–
Totaal overige baten	4,0	3,8
Rentelasten	– 0,1	–
Totaal	3,9	3,8

Actuariële analyse van het resultaat

Het resultaat kan als volgt worden geanalyseerd naar technische winst- en verliesbronnen:

Resultaat op beleggingen en verplichtingen	– 459,4	37,2
Resultaat op premies	9,6	27,2
Resultaat op waardeoverdrachten	0,2	5,7
Resultaat op pensioenuitkeringen	– 0,2	0,3
Resultaat op pensioenuitvoeringskosten	2,1	1,7
Wijziging actuariële grondslagen	–	– 55,5
Actuariële resultaten	23,8	13,9
Resultaat op indexering	– 59,2	– 25,1
Overige resultaten	4,2	–
Totaal	– 478,9	5,4

Resultaat op beleggingen en verplichtingen

Resultaat beleggingsactiviteiten exclusief interest rate swaps	104,8	407,7
Resultaat interest rate swaps	153,2	53,7
Totaal resultaat beleggingsactiviteiten	258,0	461,4
Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen	– 53,8	– 48,3
Wijziging marktrente voorziening pensioenverplichtingen	– 663,6	– 375,9
Totaal	– 459,4	37,2

Het resultaat op beleggingen en verplichtingen is gelijk aan het resultaat beleggingsactiviteiten verminderd met de technisch benodigde interest. Het rendement op de totale beleggingsportefeuille over 2011 bedraagt 4,9% tegen 9,9% over 2010. De rentetoevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen is in 2011 gebaseerd op een rekenrente van 1,3% (2010: 1,3%). Dit is de éénjaarsmarktrente volgens de rentetermijn-

structuur primo verslagjaar. De afgeleide marktrente is in 2011 gedaald van 3,4% tot 2,7% (2010: gedaald van 3,9% tot 3,4%).

	2011	2010
Resultaat op premies		
Premies	157,3	155,8
Beschikbaar voor administratiekosten	- 5,4	- 5,3
Beschikbaar voor excassokosten	- 1,4	- 1,4
Beschikbaar voor pensioenopbouw en individuele salarisontwikkeling	150,5	149,1
Pensioenopbouw actieve deelnemers	- 140,9	- 117,2
Individuele salarisontwikkeling actieve deelnemers	-	- 4,7
Totaal	9,6	27,2

Resultaat op waardeoverdrachten

Inkomende waardeoverdrachten	2,5	32,1
Pensioenrechten inkomende waardeoverdrachten	- 2,8	- 27,3
Herverzekerde pensioenrechten inkomende waardeoverdrachten	-	0,3
Resultaat op inkomende waardeoverdrachten	- 0,3	5,1
Uitgaande waardeoverdrachten	- 3,1	- 2,1
Pensioenrechten uitgaande waardeoverdrachten	3,6	2,7
Resultaat op uitgaande waardeoverdrachten	0,5	0,6
Totaal	0,2	5,7

Op de collectieve waardeoverdracht van alle pensioenverplichtingen van Pensioenfonds KLM Health Services van EUR 31,0 miljoen is in 2010 een voordelig resultaat behaald van EUR 5,4 miljoen, ongeveer gelijk aan de afgesproken solvabiliteitsopslag op de waarde van de pensioenverplichtingen.

Resultaat op pensioenuitkeringen

Beschikbaar uit voorziening pensioenverplichtingen	144,3	138,8
Werkelijke pensioenuitkeringen	- 144,6	- 138,5
Beschikbaar uit herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen	- 0,1	- 0,1
Werkelijke uitkeringen herverzekering	0,2	0,1
Totaal	- 0,2	0,3

	2011	2010
Resultaat op pensioenuitvoeringskosten		
Kostenopslag in premies jaar (administratiekosten en excassokosten)	6,8	6,7
Toevoeging voorziening pensioenverplichtingen (excassokosten)	- 1,3	- 1,0
Beschikbaar uit voorziening pensioenverplichtingen (excassokosten)	1,5	1,4
Totaal beschikbaar voor pensioenuitvoeringskosten	7,0	7,1
Werkelijke pensioenuitvoeringskosten	- 4,9	- 5,4
Totaal	2,1	1,7

Wijziging actuariële grondslagen

Overgang op AG-prognosetafels 2010-2060	-	- 52,8
Wijziging correctiefactoren	-	- 2,7
Levensverwachting	-	- 55,5
Overige actuariële grondslagen	-	-
Totaal	-	- 55,5

De wijziging actuariële grondslagen in 2010 betrof de overgang op de nieuwe door het Actuariel Genootschap uitgebrachte generatietafels. Hierop worden correcties toegepast in verband met hogere overlevingskansen van de populatie van het pensioenfonds ten opzichte van de overlevingskansen van de totale bevolking. Deze correctiefactoren zijn in 2010 eveneens opnieuw vastgesteld.

Actuariële resultaten

Arbeidsongeschiktheid	8,9	11,0
Sterfte	6,3	5,9
Flexibele keuzemogelijkheden	- 0,9	- 1,0
Overig	9,5	- 2,0
Totaal	23,8	13,9

Het resultaat op arbeidsongeschiktheid bestaat voornamelijk uit het voordelige verschil tussen de gevraagde risicopremie en de benodigde toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen als gevolg van arbeidsongeschiktheid.

Op sterfte is een winst geboekt van EUR 6,3 miljoen (2010: winst EUR 5,9 miljoen), bestaande uit een winst op het kortlevenrisico van EUR 0,6 miljoen (2010: verlies EUR 0,5 miljoen) en een winst op het langlevensrisico van EUR 5,7 miljoen (2010: winst EUR 6,4 miljoen).

Het resultaat op flexibele keuzemogelijkheden bedraagt negatief EUR 0,9 miljoen (2010: negatief EUR 1,0 miljoen). Dit resultaat wordt voor het grootste gedeelte veroorzaakt door de omzetting van nabestaandenpensioen in ouderdomspensioen.

Van de overige actuariële resultaten 2011 van totaal EUR 9,5 miljoen heeft een bedrag van EUR 7,9 miljoen betrekking op een vrijval van latent nabestaandenpensioen naar aanleiding van het opschonen van de deelnemersadministratie.

	2011	2010
Resultaat op indexering		
Beschikbaar uit premies	-	-
Indexering en algemene salarisontwikkeling	- 59,2	- 25,1
Totaal	- 59,2	- 25,1

De indexering van de pensioenrechten van actieve deelnemers en de indexering van de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten worden gefinancierd uit de reserves. Zij vinden hun oorsprong in het overrendement (resultaat op beleggingen en verplichtingen).

Overige resultaten

Vrijval prepensioenverplichtingen	4,2	-
Totaal	4,2	-

Overige informatie

Verbonden partijen

De aangesloten onderneming KLM N.V. (werkgever), de bestuursleden en de uitvoeringsorganisatie Blue Sky Group B.V. worden aangemerkt als verbonden partijen.

Tussen het pensioenfonds en de werkgever is een uitvoeringsovereenkomst inzake de financiering en de uitvoering van de pensioenregeling gesloten. Een samenvatting van de uitvoeringsovereenkomst is opgenomen in de paragraaf Financiering en premie van de algemene toelichting op pagina 75 en 76.

Het pensioenfonds heeft geen leningen verstrekt aan bestuursleden en heeft ook anderszins geen vorderingen op bestuursleden. Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar de paragraaf Bezoldiging bestuurders hierna.

Het beheer van het pensioenfonds (pensioenuitvoering, bestuursondersteuning en vermogensbeheer) is ondergebracht bij Blue Sky Group B.V. Het pensioenfonds bezit gezamenlijk met Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM en Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel alle aandelen in Blue Sky Group (elk eenderde deel). De dienstverlening aan de aandeelhouders maakt ongeveer 80% (2010: ongeveer 78%) uit van de totale omzet van Blue Sky Group. De overeenkomsten van dienstverlening zijn afgesloten op basis van marktconforme tarieven.

Medewerkers

Het pensioenfonds heeft geen personeel in dienst.

Bezoldiging bestuurders

De bezoldiging van de leden van het bestuur (inclusief de voorzitter) bedraagt totaal EUR 121 duizend (2010: EUR 122 duizend).

Honorarium accountant

De accountantskosten zoals bedoeld in artikel 382a Titel 9, Boek 2 BW bedragen (bedragen in duizenden euro's):

	2011	2010
Controle van de jaarrekening en de jaarstaten DNB	49	59
Overige controleopdrachten	9	–
Adviesopdrachten	22	9
Totaal	80	68

Belastingen

Het pensioenfonds is op grond van de aard van de activiteiten vrijgesteld van belastingheffing voor de vennootschapsbelasting.

Toeziachter

Evenals voorgaande jaren is geen sprake van door DNB genomen corrigerende maatregelen ingevolge artikel 96 Pensioenwet, anders dan het vigerende langetermijnherstelplan.

Amstelveen, 31 mei 2012

Bestuur

OVERIGE GEGEVENS

BESTEMMING VAN HET RESULTAAT

In de statuten is geen bepaling opgenomen over de wijze waarop het resultaat moet worden verdeeld. Het resultaat wordt jaarlijks geheel ten gunste dan wel ten laste van de reserves gebracht. Overeenkomstig de in de ABTN vastgelegde regeling wordt een deel van het resultaat toegevoegd of onttrokken aan bestemmingsreserves.

ACTUARIËLE VERKLARING

Opdracht

Door Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM te Amstelveen is aan Mercer Certificering B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2011.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de fondsmiddelen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening. In overeenstemming met de richtlijn "Samenwerking tussen accountant en actuaar ter zake van de controle van verantwoordingen van verzekeringsinstellingen" heeft de accountant van het pensioenfonds mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid en de volledigheid van de administratieve basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeelsvorming van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens en de bevindingen van de accountant ten aanzien hiervan zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt voor mijn beoordelingswerkzaamheden heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht:

- heb ik ondermeer onderzocht of de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld, en
- heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten. Ik heb mij een oordeel gevormd over de waarschijnlijkheid waarmee het pensioenfonds de tot balansdatum aangegane verplichtingen kan nakomen, mede in aanmerking nemend het financieel beleid van het pensioenfonds.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar niet lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Gemeten naar de wettelijke maatstaf is ten aanzien van de verplichtingen, aangegaan tot balansdatum, sprake van een reservetekort.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet met uitzondering van artikel 132, wegens het reservetekort, en artikel 137 vanwege onvoldoende consistentie tussen gewekte verwachtingen, de financiering en de realisatie ervan.

De vermogenspositie van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM is naar mijn mening niet voldoende, vanwege het reservetekort.

Amstelveen, 24 mei 2012

Drs. W. Brugman AAG
verbonden aan Mercer Certificering B.V.

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: het bestuur van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM

Verklaring betreffende de jaarrekening

Wij hebben de jaarrekening 2011 van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM te Amstelveen gecontroleerd. Deze jaarrekening bestaat uit de balans per 31 december 2011, het kas-stroomoverzicht en de staat van baten en lasten over 2011 met de toelichting, waarin zijn opgenomen een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

Verantwoordelijkheid van het bestuur

Het bestuur van de Stichting is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening die het vermogen en het resultaat getrouw dient weer te geven, alsmede voor het opstellen van het bestuursverslag, beide in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW). Het bestuur is tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse controlestandaarden. Dit vereist dat wij voldoen aan de voor ons geldende ethische voorschriften en dat wij onze controle zodanig plannen en uitvoeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De geselecteerde werkzaamheden zijn afhankelijk van de door de accountant toegepaste oordeelsvorming, met inbegrip van het inschatten van de risico's dat de jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten. Bij het maken van deze risico-inschattingen neemt de accountant de interne beheersing in aanmerking die relevant is voor het opmaken van de jaarrekening en voor het getrouwe beeld daarvan, gericht op het opzetten van controlewerkzaamheden die passend zijn in de omstandigheden. Deze risico-inschattingen hebben echter niet tot doel een oordeel tot uitdrukking te brengen over de effectiviteit van de interne beheersing van de Stichting. Een controle omvat tevens het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van de door het bestuur van de Stichting gemaakte schattingen, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is om een onderbouwing voor ons oordeel te bieden.

Oordeel

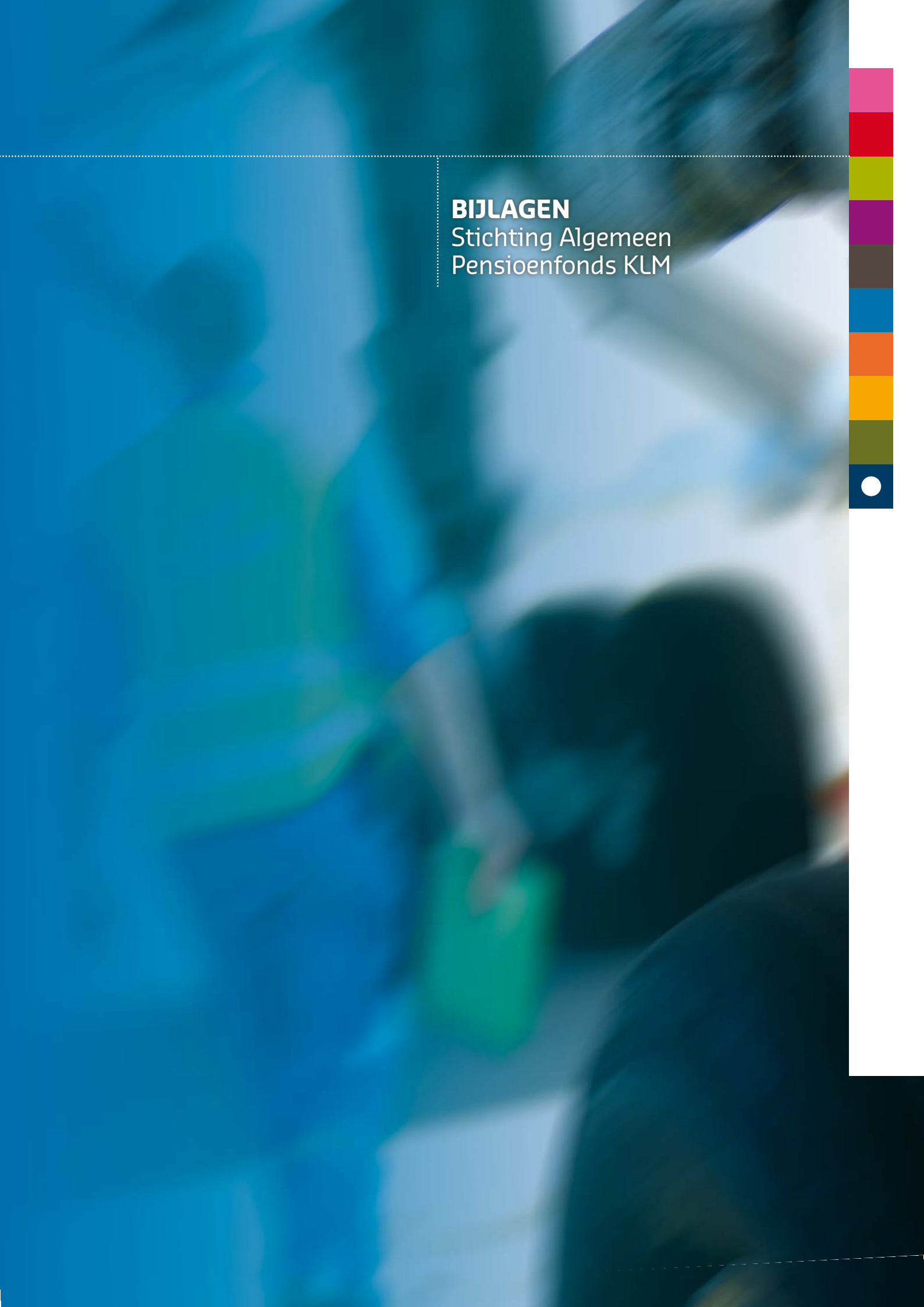
Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM per 31 december 2011 en van het resultaat over 2011 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verklaring betreffende overige bij of krachtens de wet gestelde eisen

Ingevolge artikel 2:393 lid 5 onder e en f BW vermelden wij dat ons geen tekortkomingen zijn gebleken naar aanleiding van het onderzoek of het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, overeenkomstig Titel 9 Boek 2 BW is opgesteld, en of de in artikel 2:392 lid 1 onder b tot en met h BW vereiste gegevens zijn toegevoegd. Tevens vermelden wij dat het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening zoals vereist in artikel 2:391 lid 4 BW.

Amstelveen, 31 mei 2012
KPMG Accountants N.V.

F.M. van den Wildenberg RA

A blurred background image showing several people in a meeting or office setting. The image is heavily out of focus, with a blue color overlay. A dotted line is visible across the top of the page.

BIJLAGEN

Stichting Algemeen
Pensioenfonds KLM

• **Het bestuur geeft continu veel aandacht aan de communicatie met belanghebbenden.** In de 2^e helft van 2011 is de communicatie uitgebreid met een digitale nieuwsbrief.

DEELNEMERSBESTAND

Personen met aanspraak op nog niet ingegaan pensioen

	Deelnemers	Gewezen deelnemers
Aantal per einde vorig verslagjaar	15.064	8.626
Bij wegens		
Indiensttreding	675	-
Herindiensttreding	12	
Uitdiensttreding	-	247
Toekennen van een pensioen	-	
Revalidatie	2	
Overige oorzaken		
Af wegens		
Invaliditeit	32	1
Overlijden	20	24
Toekennen van een ouderdomspensioen	215	121
Uitdiensttreding	247	
Beëindiging wezenpensioen		
Revalidatie		
Herindiensttreding		12
Emigratie/afkoop/overdracht		290
Overige oorzaken	1	
Aantal per einde verslagjaar	15.238	8.425

Pensioengerechtigden

Ouderdomspensioen	Nabestaanden- pensioen	Wezenpensioen	Arbeids- ongeschiktheids- pensioen	Totaal pensioen- gerechtigden
5.724	2.982	176	646	9.528
				-
				-
				-
381	169	21	33	604
				-
				-
238	178		6	422
			45	45
				0
		26		26
			2	2
				-
1	12	1		14
4	1			5
5.862	2.960	170	626	9.618

ONTWIKKELINGEN 2002-2011

	2011	2010	2009	2008
Aantal deelnemers	15.238	15.064	15.297	15.858
• Mannen	11.327	11.230	11.522	11.911
• Vrouwen	3.911	3.834	3.775	3.947
Aantal gewezen deelnemers	8.425	8.626	8.422	8.328
• Mannen	4.992	5.111	5.087	5.014
• Vrouwen	3.433	3.515	3.335	3.314
Aantal gepensioneerden	9.618	9.528	9.338	9.207
Ouderdomspensioen	5.862	5.724	5.540	5.344
• Mannen	4.619	4.544	4.441	4.316
• Vrouwen	1.243	1.180	1.099	1.028
Nabestaandenpensioen	2.960	2.982	2.951	2.950
Wezenpensioen	170	176	170	174
Arbeidsongeschiktheidspensioen	626	646	677	739
• Mannen	401	414	438	488
• Vrouwen	225	232	239	251

2007	2006	2005	2004	2003	2002
15.778	16.032	15.858	15.835	16.607	17.365
11.908	12.112	11.995	12.018	12.517	13.042
3.870	3.920	3.863	3.817	4.090	4.323
8.102	7.751	7.425	7.277	6.803	6.347
4.872	4.670	4.480	4.397	4.183	3.906
3.230	3.081	2.945	2.880	2.620	2.441
9.099	8.879	8.913	8.837	8.734	8.687
5.211	4.996	4.987	4.945	4.918	4.875
4.247	4.136	4.151	4.144	4.144	4.134
964	860	836	801	774	741
2.925	2.897	2.900	2.853	2.824	2.825
181	171	164	156	139	145
782	815	862	883	853	842
526	552	590	605	576	577
256	263	272	278	277	265

	2011	2010	2009	2008
(bedragen in EUR miljoenen)				
Premies				
Premies inclusief extra premie en premiekorting	157	156	182	96
Extra premie	0	0	29	0
Premiekorting	9	9	14	69
Pensioenuitkeringen	145	139	133	124
Voorziening pensioenverplichtingen	4.922	4.173	3.675	3.554
Beleggingen				
Vastgoed	459	462	341	318
Aandelen (exclusief aandelenderivaten)	2.240	2.205	2.054	1.552
Vastrentende waarden (exclusief rentederivaten)	2.655	2.317	2.188	2.210
Overig	65	167	67	- 182
Totaal	5.419	5.151	4.650	3.898
Rendement				
Vastgoed	0,1%	16,5%	4,9%	- 24,6%
Aandelen (exclusief aandelenderivaten)	- 9,2%	11,9%	31,7%	- 42,5%
Vastrentende waarden (exclusief rentederivaten)	11,8%	9,2%	8,8%	3,8%
Totaalrendement	4,9%	9,9%	17,7%	- 20,8%
Dekkingsgraad				
Nominale dekkingsgraad (op basis van vaste rekenrente)				
Nominale dekkingsgraad (op basis van marktrente)	109,2%	122,0%	124,8%	107,8%
Reële dekkingsgraad	72,6%	80,3%	80,4%	82,3%
Maatstaf toeslagverlening*				
Loonindex	1,50%	0,00%	1,25%	3,02%
Prijsindex	1,20%	1,40%	0,40%	2,50%
Toekenningspercentage maatstaf	50,0%	100,0%	100,0%	100,0%

* Toeslagen per 1 januari volgend op het verslagjaar.

2007	2006	2005	2004	2003	2002
------	------	------	------	------	------

47	153	138	139	133	127
0	0	0	0	0	0
112	8	14	32	70	69

118	110	105	105	104	96
-----	-----	-----	-----	-----	----

2.723	2.961	2.879	2.648	2.503	2.429
-------	-------	-------	-------	-------	-------

397	528	392	305	306	314
2.155	2.233	2.227	1.556	1.664	1.216
2.321	2.084	1.849	1.732	1.281	1.420
125	60	- 117	181	121	46

4.998	4.905	4.351	3.774	3.372	2.996
--------------	--------------	--------------	--------------	--------------	--------------

- 11,5%	32,5%	14,9%	19,1%	13,1%	2,8%
6,7%	17,8%	22,3%	14,1%	27,1%	- 29,9%
2,5%	- 0,7%	7,0%	8,8%	8,1%	4,5%
3,4%	11,0%	15,1%	12,3%	14,2%	- 8,9%

	157,9%	145,2%	136,5%	127,6%	114,8%
181,6%					
122,0%					

3,53%	1,76%	1,00%			
1,50%	1,30%	1,50%	0,80%	1,80%	3,20%
100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

FUNCTIES EN NEVENFUNCTIES BESTUUR

drs. E.H. Kok

Functie in het bestuur:	Onafhankelijk voorzitter
Relevante nevenfuncties:	Commissaris Acces Holding, bestuurslid Oiko Credit Nederland Fonds

drs. J. van den Brink

Functie in het bestuur:	Lid
Voordragende organisatie:	FNV Bondgenoten
Functie:	Bestuurder FNV Bondgenoten
Relevante nevenfuncties:	

H. Egberts

Functie in het bestuur:	Lid
Voordragende organisatie:	CNV Vakmensen
Functie:	Senior boekhouder KLM Cargo
Relevante nevenfuncties:	

drs. H. A. Essenberg

Functie in het bestuur:	Lid
Voordragende organisatie:	Vereniging Hoger KLM Personeel
Functie:	Pensioengerechtigd
Laatste functie bij KLM:	Executive Vice President Passenger Business
Relevante nevenfuncties:	Lid Adviescollege VKHP, Voorzitter Adviesraad Hoge Hotelschool Maastricht

P.A. van Gent

Functie in het bestuur:	Lid
Voordragende organisatie:	Vereniging van Gepensioneerden der KLM
Functie:	Pensioengerechtigd, laatste functie bij KLM: Financieel controller
Relevante nevenfuncties:	

mr P.J.M. Jansen

Functie in het bestuur:	Lid
Voordragende organisatie:	KLM
Functie:	Manager pensions & insurable benefits
Relevante nevenfuncties:	

drs. A.R. de Jong RC

Functie in het bestuur:	Vicevoorzitter
Voordragende organisatie:	KLM
Functie:	Senior Vice President Internal Audit & Internal Control Air France KLM
Relevante nevenfuncties:	Lid Curatorium Controllersopleiding Vrije Universiteit

R. Kies

Functie in het bestuur: Lid
Voordragende organisatie: KLM
Functie: Controller Engine Services
Relevante nevenfuncties: Lid van RvC van Woningstichting Stek in Lisse/Hillegom/Teylingen

G.K.R. Lagendaal

Functie in het bestuur: Vicevoorzitter
Voordragende organisatie: Vereniging van gepensioneerden der KLM
Functie: Pensioengerechtigd, laatste functie bij KLM: Contractmanager
E&M Engine Services
Relevante nevenfuncties:

mw. drs. G. E. van der Landen

Functie in het bestuur: Lid
Voordragende organisatie: KLM
Functie: Vice President and treasurer
Relevante nevenfuncties:

M.K.M. Ritsema

Functie in het bestuur: Lid
Voordragende organisatie: De Unie
Functie: Operationeel manager KLM Cargo
Relevante nevenfuncties:

P.M. Schelvis

Functie in het bestuur: Lid
Voordragende organisatie: KLM
Functie: Senior Vice President Finance & Control Passenger Business
Relevante nevenfuncties:

M.P.A. Stienen

Functie in het bestuur: Lid
Voordragende organisatie: KLM
Functie: Vice President Industrial Relations & Strategic HR
Relevante nevenfuncties:

BEGRIPPENLIJST

Actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN)

Pensioenfondsen moeten op basis van de Pensioenwet (PW) een nota opstellen waarin o.a. wordt ingegaan op:

- interne beheersingssysteem;
- administratieve organisatie en interne controle;
- procedures en criteria voor aansluiting bij het fonds;
- aanspraken van deelnemers;
- risico's;
- financiële opzet.

Actuaris

Adviserend actuaris De adviserend actuaris adviseert over financiële en actuariële zaken die de financiële positie van het fonds beïnvloeden, zoals de hoogte van de premie en het verlenen van indexatie. De adviserend actuaris stelt hiervoor onder andere de pensioenvoorziening vast en bepaalt periodiek of de aanwezige middelen voldoende zijn tegenover de aangegane verplichtingen. Verder heeft de adviserend actuaris een actieve rol bij de inrichting en de uitvoering van de ALM-studie en adviseert de adviserend actuaris bij de vaststelling van het premie- en indexatiebeleid.

Certificerend actuaris De certificerend actuaris toetst jaarlijks de toereikendheid van de voorziening pensioenverplichtingen, de kostendekkende premie en de financiële situatie van het fonds. Hij geeft hiervoor een actuariële verklaring af en stelt een actuariel rapport op. De taken van de adviserende en certificerend actuaris zijn gescheiden.

Autoriteit Financiële Markten (AFM)

De AFM is toezichthouder op het gedrag van en de informatieverstrekking door alle partijen op de financiële markten in Nederland.

AG-prognosetafel

Periodiek publiceert het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) sterftetafels die zijn gebaseerd op waarnemingen van sterfte in de bevolking. Deze sterftetafels zijn nog niet geschikt voor gebruik door actuarissen: het verloop van de sterfte-kansen is nog te grillig en bepaalde belangrijke wetmatigheden zijn nog niet opgenomen. Om die sterftetafels geschikt te maken voor actuariel gebruik worden ze aangepast door het Actuariel Genootschap. Deze aangepaste tafels krijgen de naam 'AG-tafels'.

Tot 2007 werden tafels gepubliceerd die geen toekomstige sterfte-ontwikkeling bevatten. Met ingang van 2007 wordt de waargenomen ontwikkeling (verbetering) in de sterfte-kansen als toekomstige sterfte-ontwikkeling in de sterftetafels

meegenomen. Dit zijn de AG-prognosetafels. In 2007 werd de AG-prognosetafel 2005-2050 gepubliceerd. In 2010 is de AG-prognosetafel 2010-2060 gepubliceerd.

ALM (Asset Liability Management)

Het afstemmen van het pensioenvermogen op verplichtingen. Het uitvoeren van een ALM-studie kan een pensioenfonds of verzekeringsmaatschappij helpen bij het kiezen van de beleggingsmix, de wijze van financieren van de pensioenregeling en/of het financieren van toeslagen. Een ALM-studie kent de volgende aspecten:

- 1) het in kaart brengen van de financiële stromen;
- 2) de simulatie van toekomstige financiële posities;
- 3) de samenhang met de economische omgeving; en
- 4) de vergelijking van beleidsvarianten.

Beleggingsbeleid

Een pensioenfonds is verplicht om op prudente wijze te beleggen. Het beleggingsbeleid van een pensioenfonds is enerzijds gericht op het zoveel mogelijk uitsluiten van beleggingsrisico's en anderzijds op het behalen van een zo hoog mogelijk rendement. Bovendien moet de afstemming van beleggingen op de verplichtingen juist zijn: het pensioenfonds moet op het juiste moment aan haar verplichtingen kunnen voldoen.

Om optimaal aan deze uitgangspunten te voldoen is een juiste samenstelling van de beleggingsmix noodzakelijk, die met behulp van een ALM-studie kan worden vastgesteld.

Beleggingsportefeuille

Het geheel van beleggingen van bijvoorbeeld een particuliere of professionele belegger.

Beleggingsrisico's

Risico's verbonden aan het beleggen; de verwachte rendementen kunnen in werkelijkheid hoger of lager uitvallen ('Rendementen uit het verleden bieden geen garantie voor de toekomst').

Benchmark (index)

Een objectieve maatstaf voor zowel de samenstelling als de performance van het belegde vermogen. Een benchmarkindex is een mandje van -bijvoorbeeld- een aantal aandelen. In beginsel bepaalt de totale waarde van alle uitstaande aandelen de waarde van een index; fluctuaties in de waarde van de index worden derhalve veroorzaakt door koersfluctuaties van de in de index opgenomen aandelen. Een bekend voorbeeld van een index die als benchmark wordt gebruikt is de AEX-index.

Dekkingsgraad

De verhouding tussen het aanwezige vermogen en de contante waarde van de op dat moment geldende reglementaire pensioenaanspraken. Het aanwezige vermogen is gelijk aan de waarde van de beleggingen en de liquide middelen, vermeerderd met het saldo van de vorderingen en de schulden. De nominale dekkingsgraad is de dekkingsgraad zonder rekening te houden met de (voorwaardelijke) toekomstige indexatie. De reële dekkingsgraad is de dekkingsgraad waarbij de (voorwaardelijk) toekomstige indexatie wel is meegenomen.

Dekkingstekort

Situatie dat de middelen van het pensioenfonds niet langer toereikend zijn om te voldoen aan het minimaal vereist vermogen.

De Nederlandsche Bank (DNB)

Orgaan dat toezicht houdt op de financiële soliditeit en stabiliteit van financiële instellingen zoals pensioenfondsen en verzekeraars. Dit wordt ook wel prudentieel toezicht genoemd. Het gedragstoezicht wordt uitgevoerd door de Autoriteit Financiële Markten (zie AFM). Het toezicht op verzekeraars is geregeld in de Wet op het financieel toezicht, terwijl in de Pensioenwet ook het toezicht op pensioenfondsen is geregeld. Tevens zijn bepalingen betreffende het toezicht terug te vinden in de Wet betreffende verplichte deelneming in een bedrijfstakpensioenfonds 2000 en de Wet verplichte beroepspensioenregeling. De Nederlandsche Bank houdt ook toezicht op pensioenregelingen die door een werkgever rechtstreeks bij een verzekeraar worden ondergebracht.

Derivaten

Afgeleide financiële instrumenten, dat wil zeggen financiële contracten, waarvan de waarde wordt afgeleid van een onderliggende waarde (bijv. een aandeel), een referentieprijs of een index (bijv. de AEX-index). De bekendste vormen van derivaten zijn opties, futures contracten en forward contracten.

Duration

Hiermee wordt de koersgevoeligheid van een bepaalde vastrentende waarde voor veranderingen in de rentestand aangegeven. Een (modified) duration van 5 jaar voor vastrentende waarden geeft aan dat bij een stijging (c.q. daling) van de rentestand met 1%-punt, de koers van de vastrentende waarden met 5%-punten daalt (c.q. stijgt).

Emerging markets

Vrij vertaald: opkomende markten. Hiermee worden financiële markten aangeduid van ontwikkelingslanden. Deze markten worden vaak gekarakteriseerd door de snelle maar ook onstabiele economische groei. Een belegging in een emerging market wordt vaak gezien als risicovol vanwege (potentiële) politieke problemen en economische instabiliteit. Het risico, maar ook het verwacht rendement van een dergelijke belegging is daarom hoger dan van een belegging in ontwikkelde landen.

Emerging markets debt (EMD)

Obligaties uitgegeven door bedrijven of overheden in opkomende markten. Het verwachte rendement op en het risico van dergelijke leningen is hoger dan op credits en staatsleningen.

Financieel toetsingskader (FTK)

Benaming van het toezichtregime dat per 1 januari 2007 van toepassing is op de financiële positie en het financiële beleid van pensioenfondsen. Dit toezichtregime is verankerd in de Pensioenwet. De bepalingen van het financiële toetsingskader zijn opgenomen in het Besluit Financieel Toetsingskader.

Gedragscode

Schriftelijk stuk waarin regels en richtlijnen worden gegeven ter voorkoming van belangenconflicten tussen het zakelijk belang en de privé-belangen van betrokkenen en van misbruik van vertrouwelijke informatie. Pensioenfondsen dienen verplicht – rekeninghoudend met het bepaalde in de Pensioenwet en de daarop gebaseerde wetgeving – een gedragscode voor de bestuursleden en overige medewerkers van het fonds op te stellen en deze aan De Nederlandsche Bank te overleggen.

Gewezen deelnemer

In de meest eenvoudige definitie is een gewezen deelnemer een persoon voor wie niet langer gelden worden bijeengebracht in een pensioenfonds. De Pensioenwet geeft de volgende definitie: de werknemer of de gewezen werknemer door wie op grond van een pensioenovereenkomst geen pensioen meer wordt verworven en die bij beëindiging van de deelneming een pensioenaanspraak heeft behouden jegens een pensioenuitvoerder.

Herstelplan

Plan van aanpak gericht op het herstel van het dekkingstekort of het reservetekort bij een pensioenfonds. Binnen drie maanden na het ontstaan van de situatie van onderdekking dient het bestuur van het pensioenfonds een herstelplan bij De Nederlandsche Bank te hebben ingediend. Het herstelplan dient zodanige maatregelen te omvatten, dat de situatie van onderdekking binnen drie jaar geëindigd is.

Dit heet kortetermijnherstelplan. Ook in geval van een reserve-tekort dient een pensioenfonds binnen drie maanden na het ontstaan hiervan een herstelplan bij De Nederlandsche Bank in te dienen, indien de actuariële- en bedrijfstechnische nota van het pensioenfonds niet voorziet in toereikende maatregelen bij een reservetekort. De termijn die in het herstelplan maximaal mag worden aangehouden voor herstel van het reservetekort bedraagt op grond van het FTK 15 jaar. Dit wordt een lange-termijnherstelplan genoemd.

**Indexering
(toeslagverlening)**

Verhoging van het opgebouwde en ingegane pensioen op basis van de stijging van de lonen of prijzen in de voorafgaande periode. Deze verhoging is meestal voorwaardelijk (afhankelijk van de financiële middelen en besluit van het bestuur hiertoe).

Intern toezicht

Het kritisch beoordelen van het functioneren van het (bestuur van het) pensioenfonds door onafhankelijke deskundigen. Het gaat daarbij vooral om het beoordelen van beleids- en bestuursprocedures en -processen, om de checks and balances, om de wijze waarop de uitvoering van de regeling wordt bestuurd en aangestuurd en om de wijze waarop wordt omgegaan met de risico's op de langere termijn voor (de dekkingsgraad van) het pensioenfonds. De verplichting tot het hebben van een intern toezicht maakt deel uit van de principes voor goed pensioenfondsbestuur. Het doel van het intern toezicht is het beter functioneren van het pensioenfonds- (bestuur).

Langlevenrisico

Het gegeven dat een verzekerde persoon langer kan leven dan op basis van de gehanteerde sterftekansen wordt verwacht. Dit risico is van belang voor o.a. het ouderdomspensioen.

Middelloonregeling

Pensioenregeling waarin de hoogte van het pensioen is gebaseerd op het aantal deelnemersjaren en het salaris dat de deelnemer gemiddeld tijdens de carrière heeft verdiend.

Nominale rente

Rente zonder rekening te houden met inflatie.

Ouderdomspensioen

Pensioen, bestemd voor de levenslange financiële verzorging van de gerechtigde, nadat deze de in de pensioenregeling omschreven pensioenleeftijd heeft bereikt.

**Overbruggings-
pensioen**

In veel pensioenregelingen bestaat de mogelijkheid om vóór de 65e verjaardag met pensioen te gaan. In de periode tussen de desbetreffende pensioenleeftijd en de 65e verjaardag ontvangt de gepensioneerde nog geen AOW-uitkering. Personen die

jonger zijn dan 65 jaar betalen bovendien AOW-premie. Het overbruggingspensioen is een tijdelijk ouderdomspensioen dat dient om het inkomensverschil in de periode vóór de 65e verjaardag te overbruggen. Dit kan bestaan uit enerzijds een extra uitkering die de AOW-uitkering vervangt, en anderzijds een (gebruteerde) compensatie voor nog te betalen premies volksverzekeringen. Met ingang van 1 januari 2005 wordt de opbouw van het overbruggingspensioen niet meer fiscaal begunstigd. Een uitzondering hierop geldt voor werknemers die vóór 1 januari 1950 zijn geboren.

Pensioengrondslag

Het gedeelte van het loon, dat de grondslag vormt voor de pensioenopbouw van een deelnemer.

Performance

De performance van (een deel van) het vermogen is het totale rendement op marktwaarde. Deze performance wordt in de regel vergeleken met de performance van de benchmark (index). Door middel van een zogenoemde performance attributie analyse wordt het verschil tussen deze beiden op een kwantitatieve wijze verklaard.

Private equity

Beleggen in private equity betreft het beleggen in aandelen van niet-beursgenoteerde ondernemingen. Een private equity investering varieert van het participeren in jonge bedrijven die nog niet volgroeid zijn om via de beurs te worden verhandeld tot het financieren van de overname van gevestigde bedrijven.

Rating

De rating van een belegging of een onderneming geeft een beoordeling weer van het kredietrisico van een bepaalde belegging. De rating wordt vastgesteld door gespecialiseerde bureaus die, afhankelijk van de kredietwaardigheid van een onderneming, een AAA, AA, A, BBB etc. geven. Vastrentende waarden kunnen als hoogste rating AAA krijgen. De investeringsgrens wordt vaak gelegd bij een minimale rating van BBB.

**Uniform pensioen-
overzicht (UPO)**

Een pensioenoverzicht waarin de uitkeringen bij pensionering, overlijden en arbeidsongeschiktheid eenduidig worden gepresenteerd. De bedoeling is dat alle pensioenuitvoerders eenzelfde format, zoals opgesteld door de pensioenkoepels, hanteren waardoor de pensioenoverzichten eenvoudig naast elkaar te leggen zijn en de (gewezen) deelnemers de bedragen uit de verschillende pensioenoverzichten bij elkaar kunnen optellen en zo een duidelijk beeld van de financiële situatie bij pensionering krijgen. Vanaf 1 januari 2008 is het hanteren van een UPO voor alle pensioenuitvoerders verplicht.

Valutarisico

Koersrisico dat een belegger loopt door te beleggen in (effecten die noteren in) vreemde valuta.

**Vastrentende
waarden**

Verzamelnaam voor beleggingen waarop in beginsel een vaste rentevergoeding en een vaste looptijd geldt. Voorbeelden van vastrentende waarden zijn obligaties, onderhandse leningen en hypotheekleningen. Deze beleggingen worden ook wel als risicomijdend aangeduid.

COLOFON

Uitgegeven door Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM

Coördinatie Blue Sky Group B.V., Amstelveen

Tekst Blue Sky Group

Fotografie Don Wijns, Amsterdam e.a.

Ontwerp Frissewind profs in communicatie en design, Amsterdam

Realisatie C&F Report Amsterdam B.V.

Druk Drukkerij Aeroprint, Ouderkerk aan de Amstel

Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM

Postbus 123 | 1180 AC Amstelveen

T 020 426 62 10 | F 020 426 63 85

E pensioenservice@klmgrondfonds.nl

W www.klmgrondfonds.nl

VERSLAG JAAR 2011